

Милан Андрић

ЛИКОВНА КУЛТУРА 5

Уџбеник за пети разред основне школе

ЛИКОВНА КУЛТУРА 5

Уџбеник за пети разред основне школе

Редакција Фондације Алек Кавчић

Автор Милан Андрић

Рецензенти Доц. др Дамјан Мартиновић, Академија класичног сликарства,
Београд

Биљана Мицковић Миловановић, ОШ „Браћа Јерковић”, Београд
Марија Стојиљковић, ОШ „Чегар”, Ниш

Главни уредник Крста Поповски

Уреднице Смиљка Наумовић и Софија Вујчић

Извори фотографија Wikipedia, Shutterstock, Етно парк „Терзића авлија”, Злакуса,
„Музеј хлеба”, Пећинци

Илустрације Горан Витановић

Лектура и коректура Милана Поучки

Ликовни уредник Слађана Николић

Дизајн и прелом Слађана Николић

Издавач

АрхиКњига д. о. о.
Љубостињска 2, Београд

За издавача

Оливер Кавчић

Штампа

Штампарија Дунав д. о. о., Земун

Тираж

3.000

Прво издање, 2023.

ISBN

ISBN-978-86-6130-027-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:73/76(075.2)

АНДРИЋ, Милан, 1981-

Ликовна култура 5 : уџбеник за пети разред
основне школе / Милан Андрић ; [илустрације
Горан Витановић]. - 1. изд. - Београд : АрхиКњига,
2023 (Земун : Дунав). - 164 стр. : илустр. ; 29 см

Тираж 3.000. - Појмовник: стр. 158-161. - Решења
тестова: стр. 162-163.

- Библиографија: стр. 164.

ISBN 978-86-6130-027-1

COBISS.SR-ID 117513993

Министарство просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије одобрило је овај
уџбеник за употребу у школама решењем број:
650-02-00028/2023-07 од 12. 5. 2023. године.

Драги петаци,

Добро дошли у свет ликовних уметности! Овај уџбеник служи да вам отвори врата ка бољем разумевању ликовног дела. У њему можете да пронађете све о начинима које уметници користе приликом стварања ликовних дела и да их примените у свом раду. Истражите ликовне технике и откријте свој начин изражавања. Стварајте и уживајте у једном од најлепших путовања – путовања кроз свет уметности, на таласима маште.

Аутор

ВОДИЦА КРОЗ УЏБЕНИК

Кључне речи – основни појмови који се обрађују у лекцији

Питања за уочавање, размишљање и закључивање

Ликовни задатак – примена стеченог знања кроз израду ликовног рада

Усмеравање на ликовни подстицај – број странице на којој је подстицај за ликовни задатак

РИТАМ У СТРУКТУРИ

У неком разреду ученици из биологије и грађићи научеју додатне и анатомске прописке. Као биској неко оближи на прописе присукачи, ученик биској да сваки од тих облика има посебан начин грађења и распореда, док се од кореј је састављен. Та унутрашњина грађи облик названији се структуре.

- Облик је основа чега претпостављају ритам у невој структури.
- Потпари славе и какви су њим примере структуре који су ученици познају.
- Која је примење структуре ти је најинтересантнија?

Неки облици су пројављени, па љаско можемо да учимо њихову структуру.

- На ком примеру можемо најбоље да учимо ритам?
- Који је облик познају који се пројављује и чија структура може да се уче?

16

Скулптура је вајарско дело изведено обликованим неког материјала.

Бирачство је граник ликовних уметности у којој се скулптуре израђују од природних и вештачких материјала употребом различитих алати и техника обликовања.

Многи вајари су користили разне материјале, стваралачки и покушавали одређене делове обликовања скулптуре преко анималних структура. Ритам на сличним скулптурама ствара јединствени утицај простора у коме се то скулптуре налазе, што оставља снажан утисак на посматрача.

- На које премијере облике су подсећају структуре скулптура на следећим примерима? Због чега?
- Која скулптура има најразномјеђи ритам?

Док посматрајмо скулптуре на сликама, шта мислим – како се осећају посматрачи док бораве у сличним просторним скулптурама?

- У којој од ових просторије скулптуре би најбоље изгледале да боравимо у њој?

Неки скулптуре су толико велике, да посматрач може да се креће кроз ње.

Посматрачу узимају пасма скулптура која поража у величини.

17

Непознате речи – објашњења непознатих појмова

Приказивани тродимензионалних облика може да се изведе обликованим различитих материјала, као што су глина, дрво, камен итд. На тај начин уметници стварају скулптуре које су тродимензионална уметничка дела у простору.

- Који од начина обликовања скулптуре ти се чини најинтересантнијим, а који најразномјеђи?
- Који од ових материјала би волio да обликујеш и у који облик?

Обликовање глине
Обликовање камена
Обликовање дрвета

Донеси на чеси три тродимензионална облика из твој окружења. Ти облици могу бити природни или вештачки.

- На патуру на блоку број 5 нацртај ћиј омоточни контуре линије између оних облика.
- Насликaj облике аиревичим бојама тако да прикажеш њихову тродимензионалност.
- Облике можеш да представиш и обликовиш гипсом у боји облика. Прикази облике тродимензионално као што излазију у простору. Облике са пластичном месом да стјежи чечељачинама.

Материјал за рад: склопка №8, блок број 5, аиревичне боје, пластилен.

Прибор за рад: четко раздвојене ширине, папир, подлога за сто, посуде за воду, супјер, кртка, чечељачина.

ОБРАЋАЈ:

- Укупно већи да је боја на облику некде памети, па до сада можеш постепено десављати ције боје. Ако је боја на облику некде слаткија, десављам биској на свакији изглед је посвестнији.
- Пакливо користи црну боју и доди је у гарнитуру могућим колорима.
- Када радиš са аиревичим бојама, постави подлогу из затиците стаји пречица. За чечељачину радијо пери у посуди са водом, па осуши кртком да не би дозвољио да примије боја. Чечељице које не користиш с време спрема у посуди са водом као што боја не би осушила и чечељице постали неупотребљиве.

Етнографски музеј

Београд

Један део ефира користи кртку и супјер. Боја може да падне, а чечељачине радијо пери у посуди са водом, па осуши кртком да не би дозвољио да примије боја. Чечељице које не користиш с време спрема у посуди са водом као што боја не би осушила и чечељице постали неупотребљиве.

Погледај на линку Етнографског музеја у Београду које су актуелне изложбе и које забрза овај музеј сајзом.

САЈУР РИВЕ

139

Појмовник – објашњења ликовних појмова који се обраћују у поглављу

археолошки – занимави који се бави осмишљавањем, планирањем и пројектовањем грађевина

арте ливерија – грав, крима, тависта, коломанка, истражница и оке нису бити у складу, спорне или затекове

дечји археолог – јако црнока у којем дечји појмови ликнију изражавају осмисленост и интерес

дигитална табла – дигитална подлога за цртање у облику табле различитим бојама која се повезује са рачунаром, и по њој се црта посебним склопом док се дигиталне информације преносе на рачунар

изразитељство ликнија – различите обликове ликније који зависе од материјала који художници користе да изразе своју мисао

изразитељни ликенији – ликенији који имају облик и издајују се од естетичког приступа

изразитељни тут – техника цртавања разређеним тутом у којој ликенија се изражавају помоћу линија, а по њој се црта посебним склопом док се дигитални информацији преносе на рачунар

изразитељни цртеж – врста уметничког цртежа који се састоји од детаљних првака објекта, матових детаља, покажујују простору и утицај светlosti на њих који уметник претвара при израдби неког заштитног ликеног дела

изразитељни елемент – ликовни елемент који представља квалитет изражавене неког материјала, а врсте текстуре које су будући художници, стикари, иноватори, позоришни дизајнери, архитекти и други уметници користе да изразе своју мисао

изразитељни елемент – врста изразитељног цртежа који служи као пројекциони објекти или горњи слој за изражавање ликовних материјала и детаљних првака слика довољно чврсти да не изблуде са кораком и појединачним средставима који су лепчице, штапчићи и разни шаблони

изразитељни елемент – цртеж који изводи уметник, а може бити гравар, цртач у боји, скица и стручар

изразитељни симбол – поступак изражавања цртежа у простору помоћу по-крутих руку и лакицама док се покреће близако фото-апаратом који је подешен да дуж времена фотографише један снимак

изразитељни убој – врста уметничког цртежа који се поред ликовних представљања цртежима материјалима употребљава и боја која може да буде спорадични или значајан ликовни елемент који доприноси уметничком изражавању

Народни од трафа Покварци си подручју села Стари Костолац. Дрено насеље са археолошко најављене предметне врсте логоџија, а касније римског града Помпенијума, који почиње још од 200. године п. н. е. Исследовани је отворено некро поле гробова, остатак објекта који су чинили насеље, као што су гробови, гоздарница, кулатина, водовод, градски зидови и куле. Црквено-хуманистички делови значајне су фреска на фрескама, грађевине, неки и керамички предмети. Неки од ових предмета употребљени предмети налази се у Народном музеју у Покварцима.

Приједоц из Земинограђа

Фреске на жадовим римским фрескама-4. века

Сазнај више –
информације
за ученике који
желе да знају
више

Савиј ћешт виши о Википедији на овој страни

На линију музеја у Покварцима који је почињао са античким збиркама столовника који потиче из Великија.

Савиј ћешт
Савиј ћешт информације о Медијарини на
линци Народног музеја у Нишу

Јединствено археолошко налазиште Медијарин налази се близу грађе Џана и представља римско насеље које је настало за време владавине цара Константина Великог, почетком 3. века. Медијарин је било раскошне царске нале са терасам, великом просторијама, а обухватала је и војне бараке, кулатине, цркве и још неке грађевине. Уметничко наслеђе у Медијарину сачувано је по значајним подземним мозаицима, украсима и мермерним садржајима, фрескама, као и иконографијом употребљеним предметима.

О који врсту орнамента можете да препознајете на следећим првачинама изложбе?

О који је ово примера те подзеда на стручну изложбу?

QR код –
линкови ка
интернет
страницама и
видео-записима

Тест провере знања – задаци за самопроцену усвојеног знања о ликовним појмовима на крају поглавља

ЛИКОВНИ ТЕСТ

1. Ритам је _____.

2. Посматрај фотографије, па их повези са ритмом који представљају:

ритам у природи   ритам у текстури   ритам у структуре   ритам у простору

Ликовни задатак: **Облак чијији**

Ликовни задатак: **Студије**

Ликовни подстицаји –
кратка упутства
или ликовни
предлоци
за извођење
ликовног рада

34

151

РИТАМ

Ритам у природи	8
Ритам у простору	12
Ритам у структури	16
Ритам у текстури	20
Врсте ритма	24
Ритам као принцип компоновања	27
Примена ритма у свакодневном животу	30
Ликовни <i>шесћ</i>	34

ЛИНИЈА

Линије у природи	38
Врсте линија	41
Израјајна својства линија	43
Лавирани туш	45
Дигитални цртеж и цртање светлом	48
Цртање текстура помоћу линија	51
Цртеж	53
Ликовни <i>шесћ</i>	61

ОБЛИК

Облик	64
Дводимензионални и тродимензионални облици	66
Правилни и неправилни облици	69
Једноставни и сложени облици	72
Распоред облика у простору	78
Луминообјекти	82
Обликовање и преобликовање употребних предмета	87
Орнамент	90
Ликовни <i>шесћ</i>	98

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Знак, симбол, пиктограм	102
Невербална комуникација	108
Илустрација	113
Стрип	116
Карикатура	120
Графити	123
Ликовни <i>шесћ</i>	127

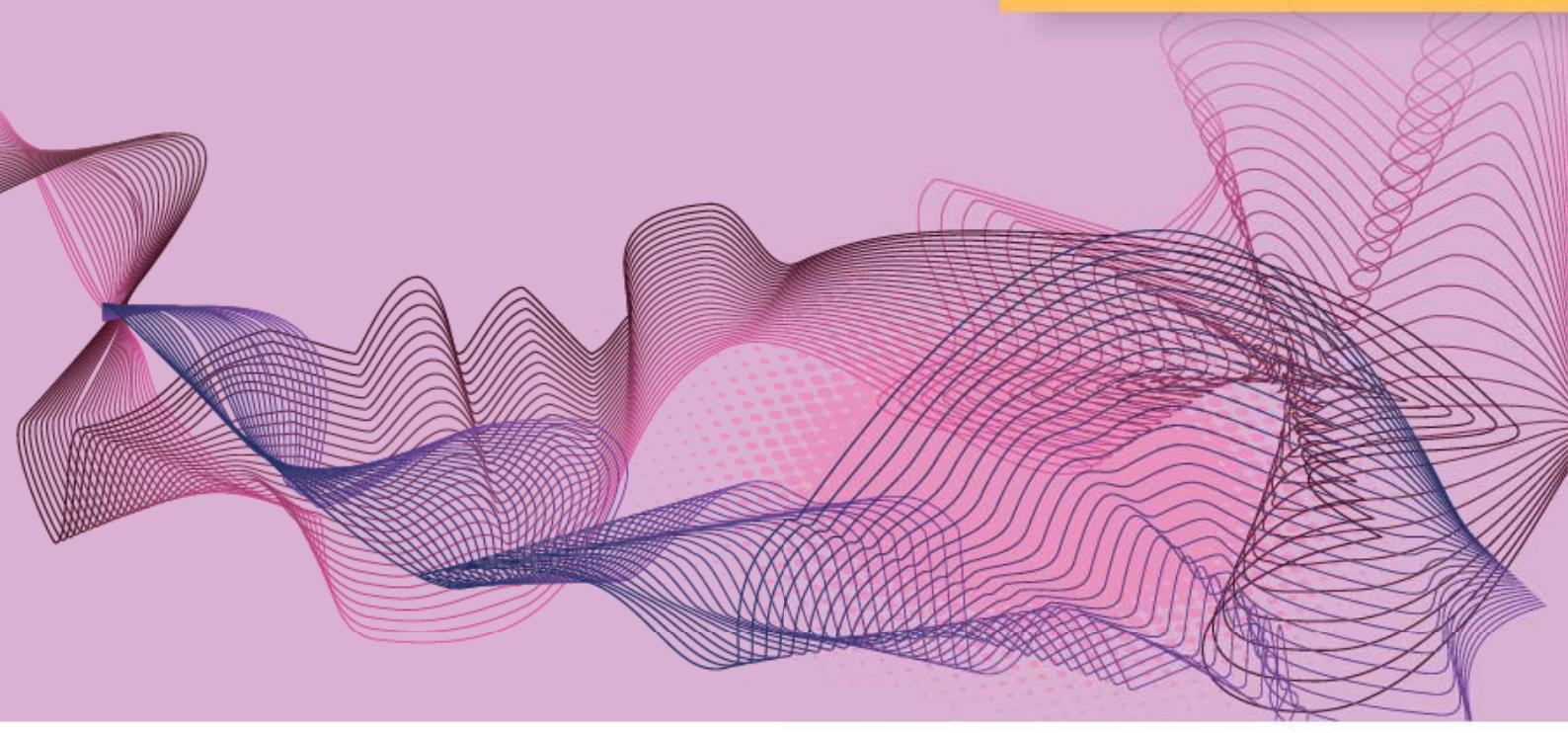
НАСЛЕЂЕ

Праисторијско наслеђе	130
Наслеђе старих цивилизација	133
Римско наслеђе и значајни споменици на тлу Србије	138
Значај етно наслеђа Србије	141
Ликовни <i>шесћ</i>	149

ЛИКОВНИ ПОДСТИЦАЈИ

Појмовник	152
Решења тестова	162
Литература	166
	168

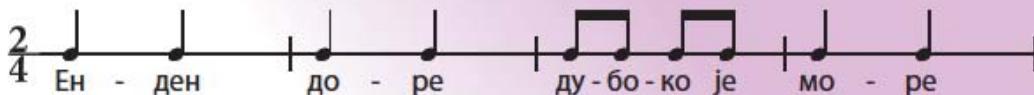
РИТАМ

1. О ритму си до сада учио на часовима Музичке културе и Српског језика и књижевности.

- Шта у музici представља ритам?
- Наведи ритмичке инструменте које знаш?
- Изведи бројалицу *Ен ден горе* у равномерном ритму ударањем оловком о сто.

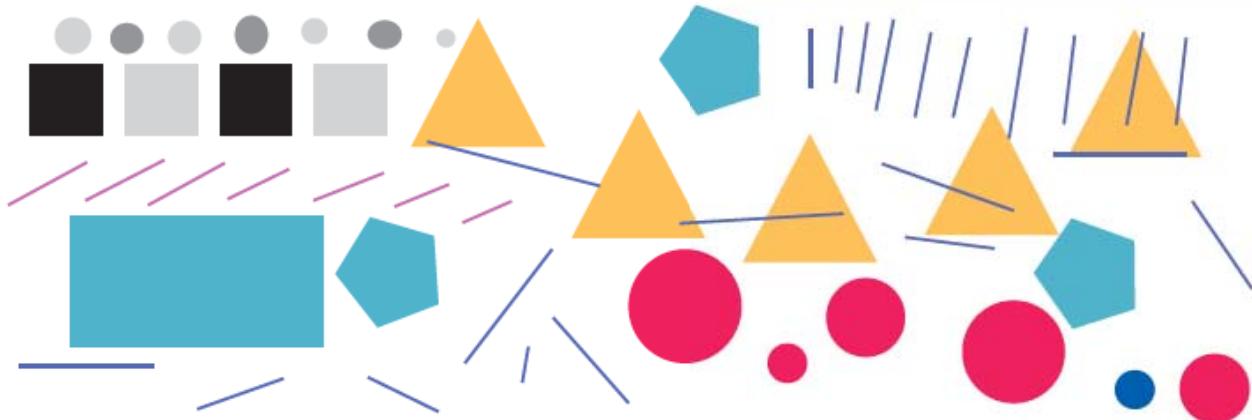

- На основу чега одређујеш ритам у лирској песми?
- Шта се све понавља у стиховима песме Бранка Радичевића *Певам дању, ћевам ноћу*?

Певам дању, певам ноћу
Певам, селе, што год 'оћу

2. У претходним разредима си учио да се ликовно дело састоји од **ликовних елемената**: линије, облика, боје, светлине и текстуре.

- Које ликовне елементе препознајеш у следећем примеру?
- Уочи који ликовни елементи се понављају и како су распоређени.

Ритам у уметности представља понављање једног или више ликовних елемената на ликовном делу.

Ритам у природи можемо препознати у понављању одређених природних појава. У петом разреду на часовима географије учићеш о Земљиним кретањима, па и о њеном утицају на природне појаве, као што су: **смена обданице и ноћи, смена годишњих доба, климатске промене** итд.

- Које природне појаве су приказане у редоследу примера, на сликама?
- Посматрај слике слева надесно. Како би се наставио ритам приказане природне појаве, напиши каква слика би требало да се нађе на четвртом месту.

a)

б)

в)

- По чему се разликују таласи на следећем примеру?
- Које све разлике можеш да уочиш на ова три примера таласа?
- Наведи ликовне елементе на основу којих уочаваш промену ритма, посматрајући слике слева надесно. Образложи свој одговор.
- Која слика оставља утисак да се вода највише креће?

Пратећи ритам у природи, француски сликар **Клод Моне** насликао је низ слика катедрале у Руану. На свакој слици приказао је како на катедралу делује светлост у различитим добима дана. Једна од ових слика (уоквирена) налази се у Народном музеју у Београду.

- Посматрај збирку слика Клода Монеа. Које слике остављају утисак сунчаног, облачног или магловитог јутра, вечери или поднева?
- Које слике делују као да се понављају у представљеном низу?
- Објасни на основу чега уочаваш ритам на овим slikama.

Клод Моне, Кафедрала у Руану

Слушаћеш на часовима Музичке културе у петом разреду композију *Чешери ћодишња доба* италијанског композитора **Антонија Вивалдија**. Композиција се састоји од четири концерта за виолину, од којих је сваки посебан музички израз једног годишњег доба. Настала у 18. веку, ова композиција представљала је потпуно нову идеју у свету музике, и постала је најпознатије Вивалдијево дело.

Док је компоновао, Вивалди се трудио да помоћу различитих тонова и инструмената представи песму птица, жубор потока, ловце, пастире, псе и многе друге мотиве које је замислио. Сваки концерт он је поделио на делове брзог и спорог ритма, помоћу којих је успео да дочара утисак разиграности или смирености у својој композицији.

- Посматрај слику на омоту за компакт-диск *Чешери ћодишња доба* и објасни на који начин је уметник приказао свој утисак о композицији.

ЗАДАТAK

Изабери природну појаву у којој се може запазити ритам. Размисли шта се у тој природној појави понавља. Прикажи та понављања у свом раду који ћеш урадити воденим бојама.

- Понављањем таласа можеш приказати надолазећу плиму на мору или речни ток од извора ка ушћу.
- Ветар можеш приказати понављањем дрвећа са савијеним гранама и лишћем које лети.
- Смену дана и ноћи прикажи понављањем више слика на истом папиру.
- Такође, ако одабереш да прикажеш сва четири годишња доба на истом папиру, постићи ћеш утисак ритма.

Материјал за рад: водене боје, блок број 5.

Прибор за рад: четке различитих ширине, посуда за воду, подлога за сто

Обрати пажњу:

- Акварел боје у оловци се користе, као и дрвене, за исцртавање линија и попуњавање површина. Ипак, када се преко површине обожене овим бојицама пређе влажном четкицом, добија се слика која изгледа као да је насликана воденим бојама.

Ритам у природи

РИТАМ У ПРОСТОРУ

Простор делимо на: унутрашњи (затворени) простор и спољашњи (отворени) простор.

У простору који нас окружује врло често примећујемо да се многи облици понављају, а њихов распоред препознајемо као ритам.

- Именуј облике који се понављају на следећим примерима и њихове боје.
- На ком примеру је ритам најуочљивији?

- Који распоред облика ти највише привлачи пажњу на приме-
рима испод?
- Који пример по твом мишљењу највише описује ритам? Зашто?

Отворен, спољашњи простор називамо **екстеријер**, а затворен, унутрашњи простор **ентеријер**.

- Које облике и боје препознајеш на следећим примерима екстеријера и ентеријера?
- Испод слика напиши називе облика и боја који се понављају.
- Наведи још примера ритма у ентеријеру и екстеријеру које знаш из свог окружења.

Облици: _____

_____

Боје: _____

_____

Облици: _____

_____

Боје: _____

_____

линолеум

бакарна плоча

Лил Чуди и Сиро Пауер су на својим ликовним делима приказивали облике који су се понављали у ентеријеру и екстеријеру који је окруживао. Ритам разних облика, линија и боја на графикама ових уметника оставља посебан утисак кретања и животи на посматрача.

Графика је грана ликовне уметности у којој се слике или цртежи добијају различитим поступцима штампања (отискивања). Пре штампања неопходно је да се направи матрица (шаблон као печат). Један од начина за то јесте прављење бразди и урезивање цртежа у тврду подлогу (дрво, линолеум, бакарна плоча). Матрица се затим премазује бојом и отискује на папир, најчешће помоћу графичке пресе.

- Уочи ритам на следећем примеру графике.

Сиро Пауер, *Одакле и куда*, 1930.

Који облици се понављају?

Које линије и боје се понављају?

- Какав утисак стичеш док посматраш следеће примере графике?
- Кажи своје мишљење о сваком примеру и објасни шта ти на њима највише привлачи пажњу.

Сиро Пауер, *Мешро*, 1934.

Сиро Пауер, *Концерш*, 1935.

Лил Чуди, Лондонски аушобуси, 1949.

Сирил Пауер, Сунчани кров, 1934.

- За сваки пример наведи оне његове облике чији распоред препознајеш као ритам.
- Покажи линије и именуј боје које се понављају.

Одабери простор који желиш да прикажеш на раду примењујући технику колажа. То може бити простор који те најчешће окружује: простор школског дворишта, део парка, собе или неки други теби познат простор.

- Покушај да се сетиш облика који се у том простору налазе, које често у њему виђаш.
- У различитим часописима пронађи облике, исечи их маказама и распореди их на папир.
- Можеш да искористиш своје знање о подели простора на три плана. У први план распореди облике који су најближи, у други који су мало даље, а у трећи облике који се налазе најдаље у простору.
- Прикажи на свом раду ритам понављајући облике, као што су дрвеће, људи, аутомобили, књиге итд.
- Овај задатак може се извести и у групи, на папиру већег формата.

Материјал за рад: часописи са различитим фотографијама и облицима, блок број 5, колаж папир.

Прибор за рад: маказе, лепак за папир.

Обрнти пажњу:

Како би се лакше попунио празан простор папира:

- прво се могу залепити папир или фотографије који ће представљати позадину,
- затим се, преко тога, могу распоредити жељени облици.

ЗАДАТАК

Мој простор

152

РИТАМ У СТРУКТУРИ

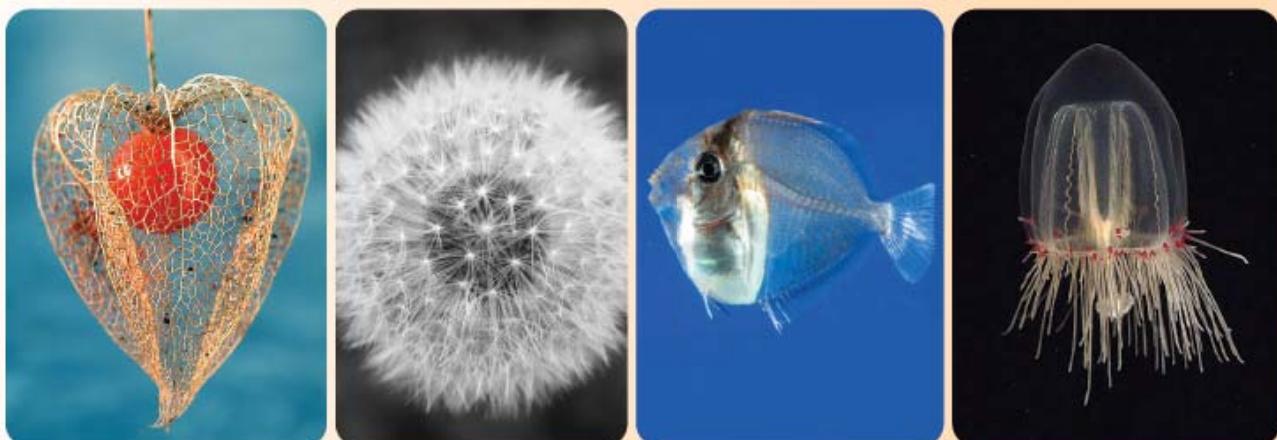
У петом разреду учићеш из биологије о грађи ћелије једноћелијских и вишећелијских организама. Када бисмо неке облике из природе пресекли, уочили бисмо да сваки од тих облика има посебан начин грађења и распоред делова од којих је састављен. Та унутрашња грађа облика назива се **структуром**.

- Објасни на основу чега препознајеш ритам у некој структури.
- Погледај слике и кажи на ком примеру структуре уочаваш највише понављања.
- Која од приказаних структура ти је најзанимљивија?

Неки облици су провидни, па лакше можемо да уочимо њихову структуру.

- На ком примеру можеш најлакше да уочиш ритам?
- Које још облике познајеш који се провиде и чија структура може да се уочи?

Скулптура је вајарско дело изведено обликовањем неког материјала.

Вајарство је грана ликовне уметности у којој се скулптуре израђују од природних и вештачких материјала употребом различитих алата и техника обликовања.

Многи вајари су, користећи разне материјале, спајањем и понављањем одређених делова обликовали скулптуре врло занимљивих структура. Ритам на оваквим скулптурама ствара јединствен утисак простора у коме се те скулптуре налазе, што оставља снажан утисак на посматрача.

- На које природне облике те подсећају структуре скулптура на следећим примерима? Због чега?
- Која скулптура има најзанимљивији ритам?

- Док посматраш скулптуре на slikama, шта мислиш – како се осећају посматрачи док бораве у оваквим просторним скулптурама?
- У којој од ових просторних скулптура би највише волео да боравиш? Која просторна структура би те привукла својим ритмом да боравиш у њој?

Неке скулптуре су толико велике, да посматрач може да се креће кроз њих. Посматрачу ритам таквих скулптура тада појачава утисак кретања.

Постоје и скулптуре које су направљене тако да могу да се крећу у простору уз помоћ ветра. Такве скулптуре се зову **кинетичке скулптуре**.

Приликом израде кинетичких скулптура уметници користе ритам разних облика. Покретњем тих облика на ветру утисак ритма додатно се појачава.

- Који облици се понављају на примерима кинетичких скулптура?
- Која скулптура ти се највише допада и због чега?
- Која скулптура те подсећа на ветрењачу од папира?

САЗНАЈ ВИШЕ

Кинетичке скулптуре обично су изложене на једном месту.

Неки уметници су отишли и корак даље, па њихове скулптуре могу да праве покрете, па и да прелазе веће растојање уз помоћ ветра.

Један од уметника кинетичких структура је Холанђанин **Тео Јансен**, чије скулптуре имају посебну структуру од пластичних цеви. Оне су ритмички повезане тако да уз помоћ ветра могу да изводе покрете који се понављају, и тако покрећу скулптуру.

Моја
ритмичка
скулптура

Од глинамола направи тракице, куглице, коцкице, вальке, ролнице и друге облике које замислиш, а који ће ти послужити да обликујеш скулптуру у којој је присутан ритам.

- Помоћу чачкалица и других материјала по жељи споји облике које си направио.
- Облике понављај и распореди их тако да створиш посебну, занимљиву скулптуру у којој је присутан ритам.
- Када се глинамол осуши, рад можеш обојити и акрилним бојама. Делове који изгледају као да ће да се одвоје, можеш залепити лепком.

Материјал за рад: глинамол, чачкалице, подлога за сто, акрилне боје, четкице, палета.

Прибор за рад: пластични ножић, зелени охочо лепак, посуда за воду, сунђер, крпа.

Подстицајни примери:

Обрти пажњу:

- Постави најлонску подлогу како би заштитио сто од прљања.
- Глину повремено накваси капљицама воде како би увек била мекана за рад.
- Носи са собом сунђер и крпу да можеш да очистиши сто уколико се испрља.
- Очисти сто на крају часа.

РИТАМ У ТЕКСТУРИ

Када посматрамо или додирнемо неки облик можемо осетити његову површину и препознати од каквог је материјала. Квалитет површине материјала тог облика називамо **текстуром**.

Материјали могу да буду природни или вештачки, а текстуре могу да буду **храпаве, глатке, мекане, чупаве, бодљикаве, сјајне** итд.

На изгледима текстура врло често можемо уочити ритам у виду понављања разних боја, али и облика бодљи, длака, прегиба, удубљења, испучења, набора, светлина итд.

- На следећим примерима препознај и покажи која од претходно наведених понављања стварају утисак ритма.

Текстура је ликовни елемент који представља квалитет површине неког материјала.

Како би приказали текстуре које уочавају на облицима, уметници проучавају изглед материјала и често се труде да прикажу сва понављања која уочавају на тим текстурама.

- Која понављања можеш да уочиш на следећим приказима текстура?

Албрехт Дирер, Крило, 1512.

Марчело Баренги, Сребрни чајник, 2013.

Неки уметници површину свог уметничког дела обликују тако да формирају различите текстуре које можемо видети, али и осетити чулом додира. За израду таквих текстура уметници користе **поступке**:

- **лепљења** разних материјала,
- **отискивања** разних материјала,
- **наношења дебелих слојева боје**,
које обликују шпахтлом или четком.

Поступак наношења и обликовања дебелих слојева боје

Поступак лепљења материјала

Поступак отискивања материјала

- Док посматраш примере, запази на којој слици је коришћен поступак лепљења материјала, на којој отискивање материјала, а на којој поступак наношења и обликовања дебелих слојева?
- Које су ликовне елементе, поред текстуре, уметници користили како би приказали ритам?
- Које текстуре на овим примерима најбоље приказују ритам?
Образложи свој одговор.

Посматрај примере различитих поступака прављења текстура на ликовном раду.

- Који ти се поступак највише допада и због чега?
- Који поступак ти делује најлакши за извођење, а који најтежи?

Текстура се може приказати и наношењем дебљих слојева боје на подлогу. Дебели слојеви боје се обликују четкама и шпахтлама, тако да се добију удуబљења и испупчења. Понављање таквих неравнина представља ритам у оквиру тих текстура.

У процесу стварања уметничког дела могу се користити и други материјали који се отискују или лепе на слику.

- Уочи материјале који су послужили у прављењу текстуре на сликама.

Понављања залепљених или отиснутих материјала, као и урезаних бразди и удуబљења у дебелом слоју боје, стварају посебан **ритам у текстури**.

ЗАДАТАК

- Пресеци кромпир тако да добијеш две половине.
- Помоћу чаккалице, маказа или пластичног ножића, дуби, греби и засеци унутрашњост кромпира у разним правцима, правећи своју измишљену текстуру.
- Када завршиш са прављењем текстуре, премажи кромпир акрилном бојом и отисни га на папир. Понављај отиске. Помоћу њих прикажи ритам и изрази своју идеју.
- На исти начин, на рад можеш отиснути текстуре лишћа, тканина, дрвета итд. Неке материјале можеш лепком залепити на рад, па преко тога додатно наносити боју.

Текстура од
кромпира

Материјал за рад: кромпир, акрилне боје, блок број 5, лишће, парче грубе тканине, парче дебљег конца или канапа, картон, алуминијумска фолија.

Прибор за рад: пластични ножић, маказе, чаккалице, четке различитих ширина, лепак, посуда за воду, палета, подлога за сто.

Ликовни подстицаји:

Обрати пажњу:

- Најбоље је да кромпир пресечеш металним ножем код куће и уз присуство родитеља. Уколико радиш рад на часу, покушај да кромпир самостално пресечеш пластичним ножићем, али без много притискања, како пластични ножић не би пукao. Уколико ти ово не успе, замоли наставника за помоћ.

- правilan ритам
- неправilan ритам
- слободан (спонтан ритам)
- акционо сликање

ВРСТЕ РИТМА

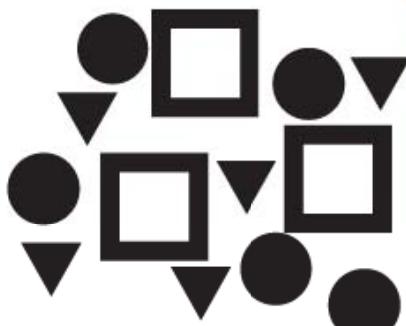
Ликовни елементи су саставни део уметничког дела, и то су: линија, облик, боја, светлина, текстура.

Понављањем ликовних елемената као што су линија, облик и боја, могу да се постигну различите **врсте ритма**.

- Посматрај следеће примере различитих врста ритма и објасни која врста ритма ти се највише допада и због чега.

ПРАВИЛАН РИТАМ

НЕПРАВИЛАН РИТАМ

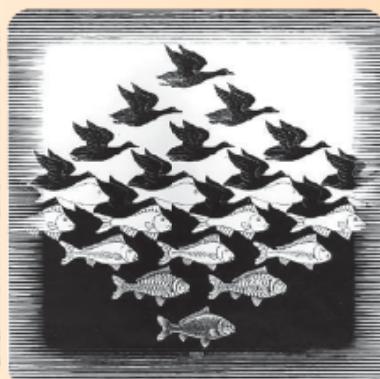
СЛОБОДАН ИЛИ СПОНТАН РИТАМ

Правилан ритам се постиже распоредом ликовних елемената у низу.

- На ком од следећих примера по твојем мишљењу је најбоље постигнут правилан ритам? Објасни свој став.

Енди Ворхол,
Мерилин Дијтих, 1962.

Морис Ешер,
Небо и вода, 1938.

Паул Кле, Абстракција
са референцом на дрво
у цвашу, 1925.

Понављањем ликовних елемената без одређеног реда постиже се **неправilan ритам**.

- На следећим примерима уочи облике, боје и линије који се понављају. Покажи на којим све местима су распоређени.

Александра Екстер, Венеција, 1918.

Иван Кљун, Пејзаж, 1914–1915.

Изражавање осећања наношењем и понављањем линија, облика и мрља без одређеног реда назива се **слободан или спонтан ритам**.

- Упореди распоред и изглед облика, боја и линија које уочаваш на примерима слободног ритма са распоредом и изгледом облика, боја и линија на примерима правилног и неправилног ритма. Образложи своја запажања.
- Шта мислиш, која осећања су уметници изразили на овим сликама?

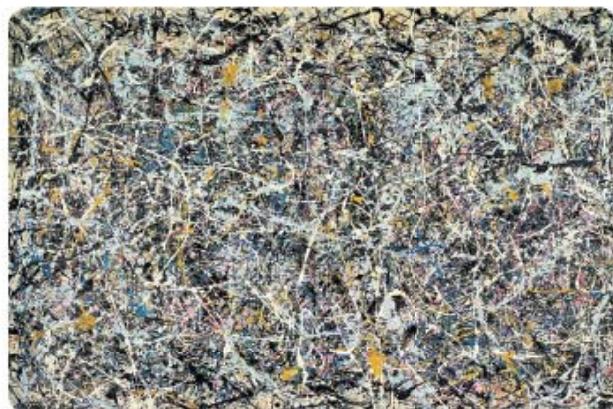
Василиј Кандински, Композиција VII, 1913.

Герхард Рихтер, Мрежа, 1985.

Посебна техника сликања у којој је уметник боју прскао на платно директно из канте, пуштајући је да слободно цури са четкице, омогућавала је стварање слободног ритма. Овакав начин сликања, са пуно спонтаних, брзих и неконтролисаних покрета, назван је **акционо сликање**.

Средином 20. века амерички сликар **Џексон Полок** постизао је зачарављиве композиције слободног ритма. Он је сликарство доживљавао као потпуну слободу изражавања осећања. Ликовне композиције је стварао на посебан начин. Платно је постављао на под, што му је омогућавало да се слободно креће по њему и наноси боју у свим правцима. Та техника наношења боја назvana је **дрипинг** (енгл. dripping, капати). Уметник је прскао боју директно из канте, просипао је и пуштао да цури са четкице. Такав слободан начин сликања називамо акционим сликањем.

Џексон Полок, Број 1, 1949.

Џексон Полок у свом студију

ЗАДАТAK

Одабери врсту ритма која ти се највише допада и направи слику на неки од следећих начина.

- Распореди ликовне елементе: линије, облике и боје на свом раду у зависности од тога коју врсту ритма желиш да прикажеш.
- Уколико желиш да постигнеш правilan ритам, распореди ликовне елементе у ред, један до другог.
- Неправилан ритам можеш остварити удаљавањем ликовних елемената, тако да изгледају разбацано по раду.
- Испробај технику прскања бојом. Покушај да пустиш боју да цури и да се разлива, како би на тај начин постигао спонтан ритам. Облици могу да буду геометријски или облици из природе. Изрази осећања и идеје различитим прибором и материјалима.

Материјал за рад: оловке HB и В, акрилне боје, блок број 5.

Прибор за рад: четке различитих ширине, посуђа за воду, палета, подлога за сто.

Обрати пажњу:

- Изводи се помоћу четкице и разређене акрилне боје. Покрети руком треба да буду пажљиви како не би дошло до прскања по столу, одећи и другим радовима. Било би пожељно да, у циљу заштите, понесеш и обучеш пластичну кецељу, користиш заштитне рукавице и најлонску подлогу за сто.

РИТАМ КАО ПРИНЦИП КОМПОНОВАЊА

принципи компоновања
динамичност
статичност

Композиција представља распоред ликовних елемената на ликовном делу.

Принципи компоновања представљају правила на основу којих се ликовни елементи распоређују у оквиру композиције. Ова правила уметник не мора увек да поштује када компонује своје ликовно дело.

Ритам је принцип компоновања који представља понављање једног или више ликовних елемената на ликовном делу.

Различите врсте ритма, када се примењују као принцип компоновања, помажу уметнику да прикаже своју идеју, постигне утисак кретања и истакне оно што жели да изрази ликовним делом.

Неправilan и слободан ритам често остављају утисак кретања, живости или **динамичности**, што је једна од важних улога ритма. Супротно утиску динамичности, **правилан ритам** на уметничком делу оставља утисак смирености, реда или **статичности**. Због наведених одлика, ритам представља важан принцип компоновања који можемо уочити на разним ликовним делима.

- На ком примеру је приказан правилан, а на ком неправилан ритам?
- На којој слици је уметник покушао да представи облике који се крећу?

Клод Моне, Тојоле, 1891.

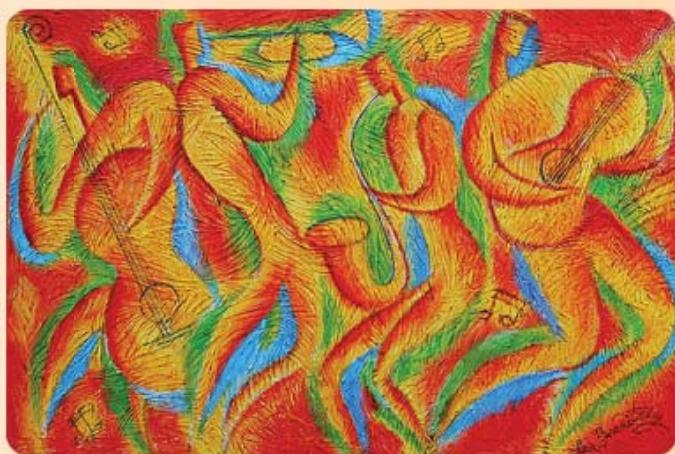

Фортунато Деперо,
Бициклисаш кроз град, 1945.

- За које слике можеш да кажеш да су приказане помоћу неправилног ритма?
- На којој слици ти облици изгледају као да се покрећу?
- Које још ликовне елементе, осим облика, уочаваш, а да својим ритмом остварују осећај кретања, односно динамичности?
- На којим примерима је осећај смирености и статичности постигнут понављањем боја?
- Која слика ти највише прија док је посматраш? Објасни због чега.

Фердинанд Ходлер, *Ритмички пејзаж на Женевском језеру*, 1908.

Леон Зерницки, *Ришам и блуз*, 2014.

Бернард Хојс, *Траке*, 2008.

Грант Вуд, *Орање у јесен*, 1931.

Оптичка уметност или оп-арт (енгл. *optical art*), уметнички је правац који се заснива на стварању оптичких илузија. Проучавајући оптичке феномене, уметници овог правца стварали су посебне сликарске композиције. Оне се сastoјe од правилног ритма линија, боја или геометријских облика, пажљиво распоређених и осмишљених како би стварали илузију кретања. Један од најзначајнијих представника оптичке уметности је **Виктор Вазарели**, који је остварио снажан утицај на савремене уметнике.

- Посматрај сваку слику посебно покушавајући да задржиш поглед мало дуже.
- Који пример оставља утисак кретања више од осталих? Због чега?

ЗАДАТАК

Размисли какав утисак желиш да постигнеш својим радом користећи ритам. Фломастерима или воштаним бојама прикажи статичку или динамичку композицију.

- Утисак динамичности можеш постићи приказивањем облика који су у покрету. Покушај да се сетиш облика из природе који се крећу.
- Ако ти је намера да твој рад оставља утисак смирености и статичности, покушај да се сетиш облика из природе који се не крећу, већ мирују.
- Понављајући облике и боје постићи ћеш ритам на композицији.

Материјал за рад: фломастери, воштане боје, блок број 5.

Обрати пажњу:

- За приказивање кретања одабери фломастере као прибор за рад. Користи брзе покрете и понављај облике, линије и боје у разним правцима. Притом, попуњавање површине не мора бити уједначено.
- За приказивање статичности користи воштане боје. Линије исцртавај споријим покретима, а облике попуни уједначено обояним површинама.

Ритам и
динамичкој
или статичкој
композицији

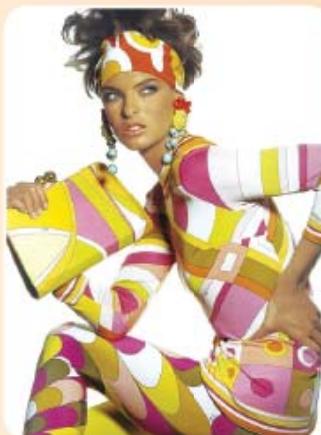

ПРИМЕНА РИТМА У СВАКОДНЕВНОМ ЖИВОТУ

Примена ритма је широка: обухвата разне гране уметности и људских делатности.

Понављање облика и боја препознатљиво је у изради накита, посуђа, одеће, обуће итд.

- Који су све предмети приказани на следећим примерима?
- Посматрај пажљиво сваки пример и наводи ликовне елементе које уочаваш на предметима.
- На којим примерима је употребљен правilan ритам, а на којим неправилан?
- При изради којих предмета је уметник користио ритам како би остварио утисак кретања?
- Који предмети остављају утисак смирености и због чега?

На предметима који су израђени у оквиру **уметничких заната** често препознајемо ритмичке композиције. Уметнички занати су послови обликовања племенитих материјала, камена, метала, дрвета, текстила, стакла и других материјала, при чијој изради долази до изражaja лични укус, као и вештина произвођача.

- Који од производа приказаних уметничких заната ти се највише допада?
- У ком од ових уметничких заната би волео да се опробаш? На који начин би употребио ритам у одабраном занатском раду?

Уметничко ткање

Уметничка обрада племенитих метала

Калиграфија

Ручна израда уметнички обликованих макета

У свакодневном животу уочаваш различите производе у чијој изради је коришћен ритам, како би се привукла пажња и заинтересовали купци.

- На датим примерима производа са којима се можеш сусрести у свакодневном животу уочи употребу ритма.
- Који производ ти посебно привлачи пажњу?
- Које још производе знаш приликом чије израде би се могао употребити ритам?

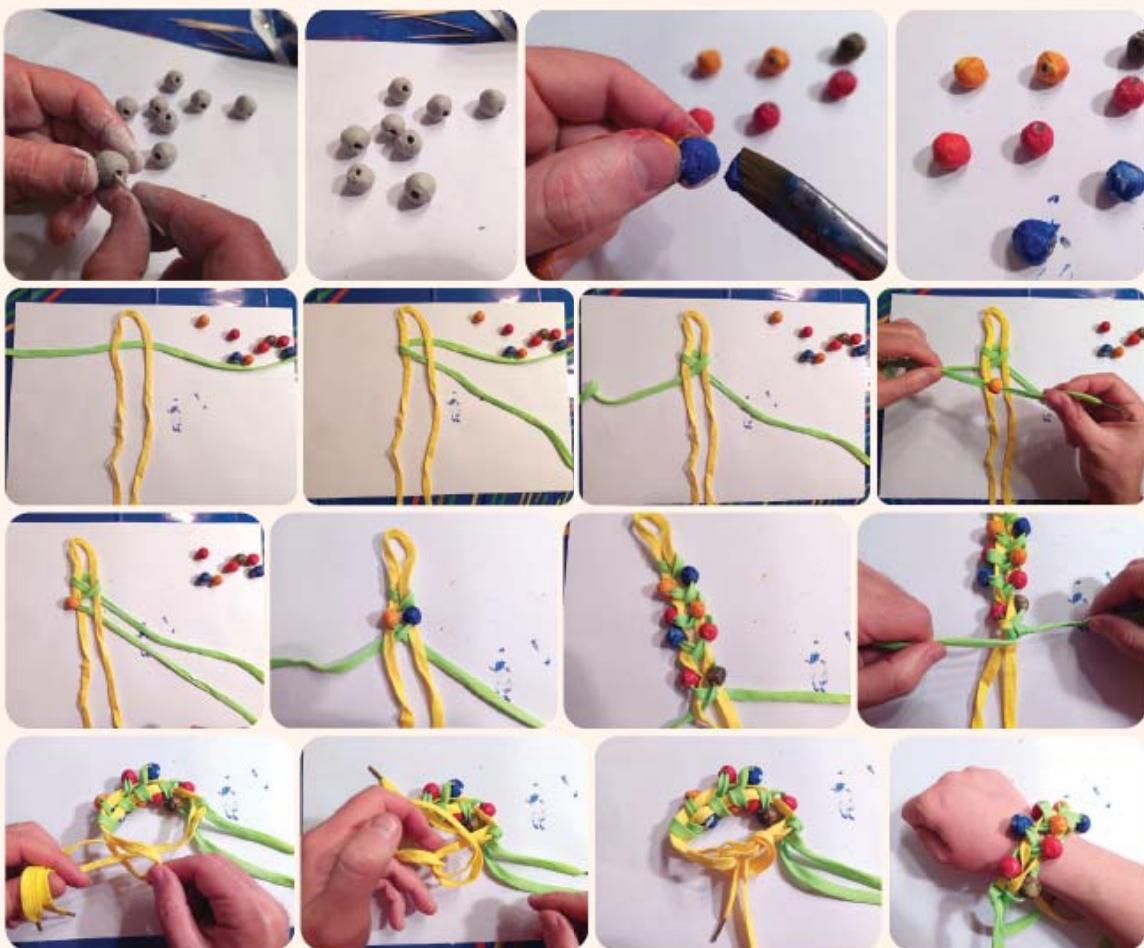
ЗАДАТAK

- Помоћу пертли различитих дебљина и боја исплети наруквицу користећи примере шаблона и пратећи поступке плетења из ликовних подстицаја.
- Од масе за обликовање беолин направи куглице, коцице и друге облике. Пробуши их чачкалицом. Рупа на облицима које си направио треба да буде доволно широка, да би кроз њу могао да провучеш мало дебљи најлон-конац или танку пертлу.
- Када се облици осуше обој их акрилним бојама.
- Нанижи облике на најлон-конац и повежи са исплетеном наруквицом.
- Провлачи најлон-конац кроз просторе између исплетених пертли. Труди се да понављањем облика, боја и преплета постигнеш ритмичку композицију.

Материјал за рад: пертле различитих дебљина, маса за обликовање беолин, најлон-конац, акрилне боје.

Прибор за рад: чачкалица, маказе, четке различитих ширина, палета, посуда за воду, подлога за сто.

Ликовни подстицаји:

Обрати пажњу:

- Уколико желиш да твоји облици постану трајно чврсти, масу за обликовање беолин можеш испећи у рерни пратећи упутства производника. Назначена температура пећења требало би да је 130 степени, а назначено време пећења 15 минута. Пећење обавезно изведи уз присуство и помоћ родитеља и у контролисаним условима.

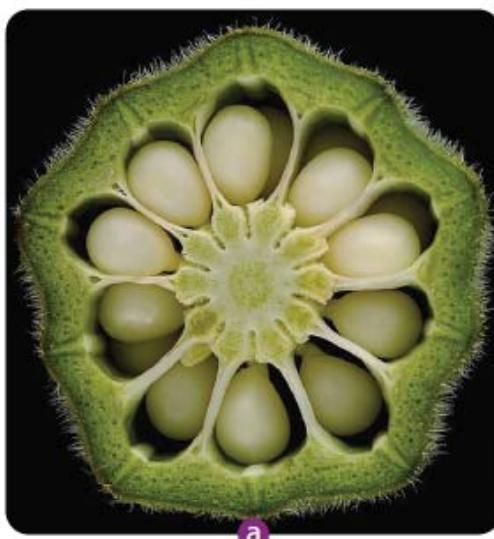

- акционо сликање** – начин сликања, спонтаним, брзим и неконтролисаним покретима четкицом, или просипањем и прскањем боје *дрийині* техником
- врсте ритма** – правилан, неправилан, слободан или спонтан
- графика** – грана ликовне уметности у којој се слике или цртежи добијају различитим поступцима штампања (отискивања)
- динамичност** – утисак кретања и живости који се постиже неправилним и слободним ритмом
- екстеријер** – отворен спољашњи простор
- ентеријер** – затворен унутрашњи простор
- кинетичке скулптуре** – скулптуре које су направљене тако да се могу кретати у простору помоћу ветра
- композиција** – распоред ликовних елемената на ликовном делу
- ликовни елементи** – саставни део уметничког дела, и то су: линија, облик, боја, светлина, текстура
- неправилан ритам** – понављање ликовних елемената без одређеног реда
- оптичка уметност** – оп-арт (енгл. *optical art*) уметнички је правац који се заснива на стварању оптичких илузија
- правилан ритам** – понављање ликовних елемената у реду или низу
- уметнички занати** – послови обликовања племенитих материјала, камена, метала, дрвета, текстила, стакла и других материјала, при чијој изради долазе до изражaja лични укус и вештина произвођача, а по његовој замисли или нацрту, односно по замисли или нацрту другог лица
- принципи компоновања** – правила на основу којих се ликовни елементи распоређују у оквиру композиције
- ритам** – наизменично понављање једног или више ликовних елемената у оквиру ликовне композиције (дела)
- ритам природних појава** – понављање природних појава, као што су смена дана и ноћи, смена годишњих доба, плима и осека итд.
- скулптура** – вајарско дело изведено обликовањем природних и вештачких материјала, и употребом различитих алата и техника
- слободан или спонтан ритам** – понављање ликовних елемената или мрља без одређеног реда и размишљања, слободно изражавајући осећања
- статичност** – утисак непокретности, мировања
- структуре** – састав или унутрашња грађа неког облика
- текстура** – ликовни елемент, квалитет површине неког материјала

1. Ритам је _____.

2. Посматрај фотографије, па их **повежи** са ритмом који представљају.

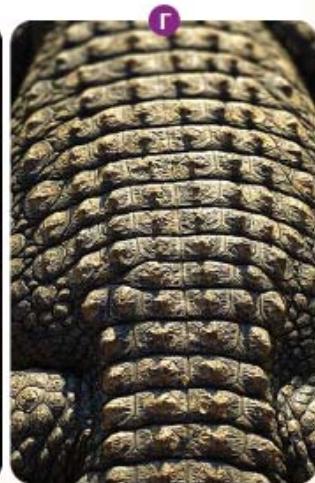
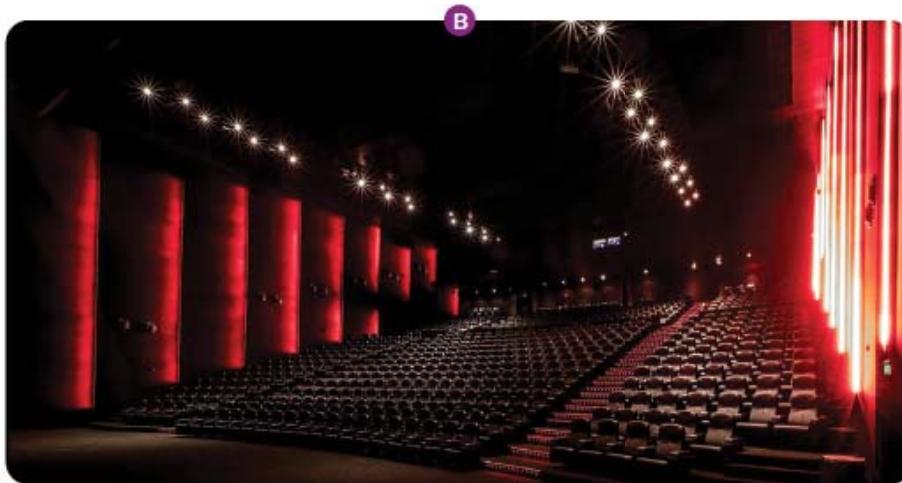

ритам у природи

ритам у текстури

ритам у структури

ритам у простору

3. Повежи ликовне појмове са њиховим значењем:

правilan ритам •

- изражавање осећања наношењем и понављањем линија, облика и мрља, без одређеног реда

неправilan ритам •

- понављање ликовних елемената без одређеног реда

слободан или спонтан ритам •

- постиже се распоредом ликовних елемената у низу

4. Које од датих уметничких дела одаје утисак статичности, а које динамичности?

Заокружи тачан одговор испод сваког примера.

Вејн Тибо, *Село заручавање*, 1964.

- a) статичност
б) динамичност

Наталија Динсел-Бондаренко, *Радосш*, 2020.

- a) статичност
б) динамичност

5. На примерима из свакодневног живота уочи употребу ритма и означи ✓ оне фотографије на којима је ритам уочљивији.

линија

контурне
линије
линија
хоризонта

ЛИНИЈЕ У ПРИРОДИ

Линија је
основни ликовни
елемент.

Приликом посматрања предмета у простору, наше око покушава да издвоји предмет од позадине и тада његове ивице препознајемо као линије. Те линије које ивиче облик и издавају га од осталог простора зовемо **контурне линије**.

- Посматрај следеће фотографије и уочи обележене контурне линије поједињих предмета.

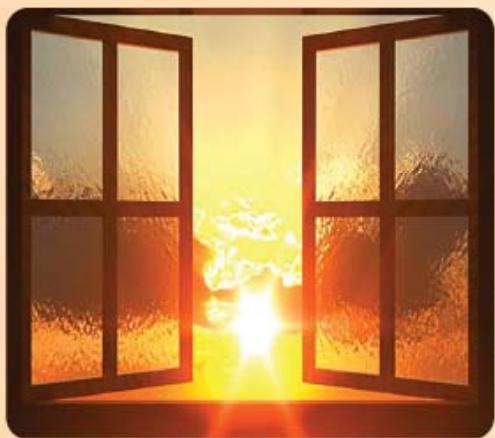
- На следећим фотографијама уочи контурне линије облика и исцртај их фломастером.

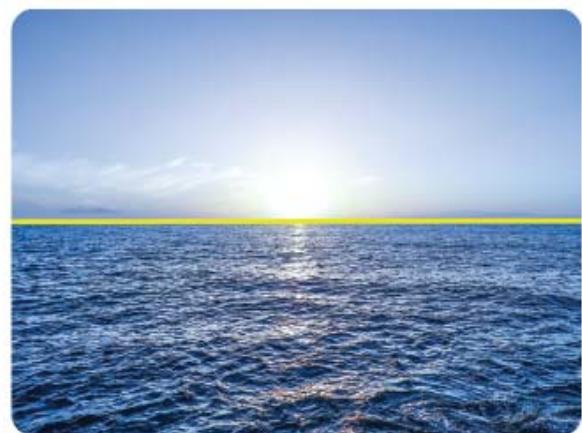
Линије у природи можемо препознати и као делове неког облика или као замишљене линије које уочавамо приликом додира два облика или две површине.

- На slikama уочи замишљене линије као делове облика или као додир две површине.
- Исцртај фломастером поменуте линије које си уочио.

Једна од замишљених линија које уочавамо у природи је линија где се првично спајају небо и земља. Та линија се зове **линија хоризонта**. Подсети се знања из географије о великим географским открићима и како је посматрање линије хоризонта и брода који плови помогло да се схвати ког је облика Земља.

ЗАДАТК

153

Моја контура

- Донеси на час један предмет занимљивог и неправилног облика и постави га испред себе. Посматрај облик и уочи његову контурну линију.
- Пресеци папир из блока број 5 на две половине.
- На једној половини папира фломастером нацртај контурну линију предмета.
- Упореди цртеж са предметом. Уколико приметиш да се контурна линија на цртежу разликује од контурне линије предмета, исправи цртеж како би постигао већу сличност са контурном линијом предмета.
- На другој половини папира развуци глинамол ваљком у величини папира.
- На глинамолу чачкалицом прецртај контурну линију са прве половине папира.
- Ножићем исечи глину по линији и издвој облик од остатка глине. Облик можеш и да украсиш разним линијама помоћу чачкалице.
- Упореди облик који си добио са обликом предмета.

Материјал за рад: блок број 5, фломастер, глинамол.

Прибор за рад: ваљак, чачкалица, пластични ножић, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа.

Обрати пажњу:

- Ваљак може да буде пластични, мала дрвена оклажија, котур од чврстог картона. Њиме се глинамол лакше развлачи, али треба пазити да притисак не буде јак како се глинамол не би превише истањио. У недостатку ваљка, глинамол може да се развлачи у рукама.
- Глинамол повремено накваси са пар капљица воде како би увек био мекан за рад.
- Пре коришћења глинамола постави најлонску подлогу како би се сто заштитио од прљања. Увек са собом носи сунђер и крпу уколико се деси да се сто испрља да можеш лако да га очистиш на крају часа.

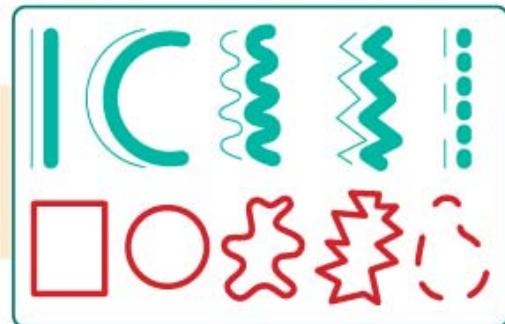
ВРСТЕ ЛИНИЈА

врсте
линија

Посматрањем предмета у простору можемо препознати различите **врсте линија**, као што су: права, крива, таласаста, изломљена, испрекидана. Све ове линије могу бити уске, широке, отворене или затворене.

- Које врсте линија од наведених уочаваш на следећим примерима?
  - Какве су линије у првом реду, а какве у другом?
  - Заокружи све испрекидане линије.
  - Подебљај све изломљене линије.
-
- На сликама су обележене неке врсте линија, па покушај да препознаш још неке које нису обележене.

- Посматрај слику и уочи линије:
  - праву,
  - криву,
  - таласасту,
  - испрекидану,
  - изломљену.

Линије које уочиш исцртај фломастером на слици.

У зависности од тога који облик приказују и које линије примећују на њему, уметници бирају врсте линија које ће користити на свом цртежу. На часовима Математике и Технике и технологије обавезно ћете користити лењир приликом цртања правих линија. У ликовној уметности уметник има слободу изражавања, да без лењира представља линије.

- Које врсте линија можеш да препознаш на овим цртежима?

Рембрант ван Рајн, Слон, 1637.

Љубомир Ивановић, Кула на йуши

ЗАДАТАК

Сети се облика из природе на којима можеш да препознаш праве, криве, таласасте, изломљене, испрекидане, уске, широке, отворене или затворене линије. Уколико не можеш да се сетиш облика, потражи фотографију на интернету, у књизи или у неком часопису.

- На папиру из блока број 5 нацртај те облике користећи врсте линија које препознајеш на њима.

Материјал за рад: оловке са ознакама *H, HB, 9B* и друге, блок број 5.

Обрати пажњу:

- Широке линије најлакше можеш да изведеш помоћу оловке са ознаком *9B*.
- Ширину линије можеш да постигнеш и понављајући исту линију више пута једну до друге без видљивог простора између њих.

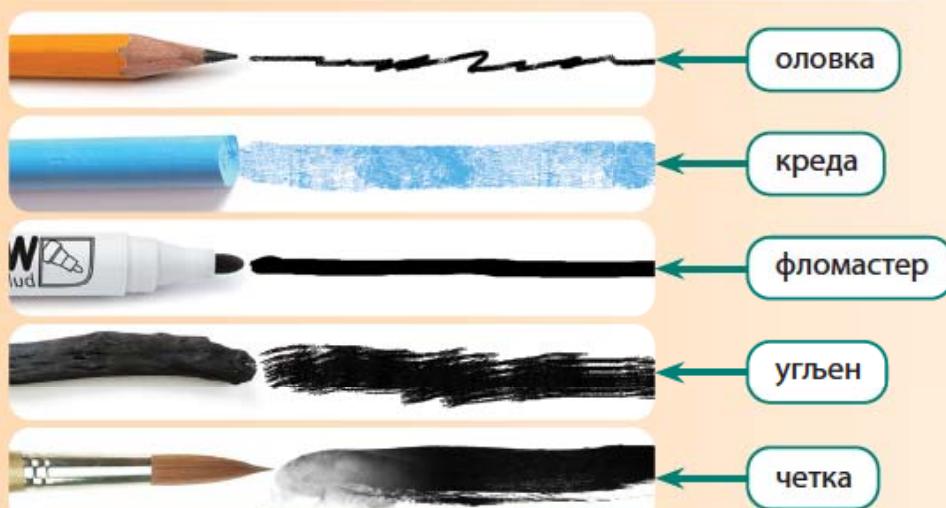
ИЗРАЖАЈНА СВОЈСТВА ЛИНИЈА

уске линије
широке линије
светле линије
тамне линије

Када желимо да прикажемо облик неког предмета из простора и маште или желимо да изразимо наша осећања, могу да нам помогну различита **изражаяна својства линија**. Она се разликују у зависности од материјала који користимо приликом цртања, угла под којим држимо прибор и притиска који примењујемо у односу на папир.

- Упореди на следећем примеру какав је изглед линије нацртане различитим материјалима за цртање.

Оловке са меким или тврдим графитним улошком остављају различит изглед линије на папиру. Степен мекоће или тврдоће оловке изражава се бројевима од 1 до 9.

Оловкама са **тврдим графитним улошком**, које носе ознаку **H**, можемо представити **уске и светле линије**. Најтврђи уложак имају оловке са ознаком **9H** које остављају најсветлији траг.

ознака H – ознака за тврдоћу (енгл. hardness)

уске и светле линије

Оловке са **меким графитним улошком**, које носе ознаку **B**, користимо како би се изразили **широким и тамним линијама**. Оловке са најмекшим улошком имају ознаку **9B** и остављају најтамнији траг.

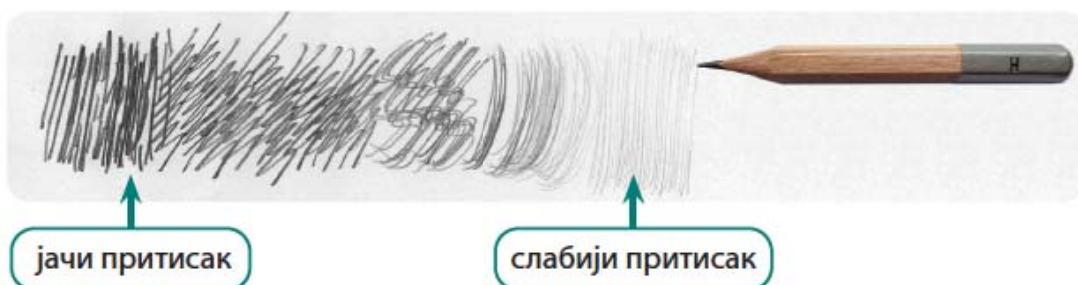

ознака B – ознака за мекоћу (енгл. blackness)

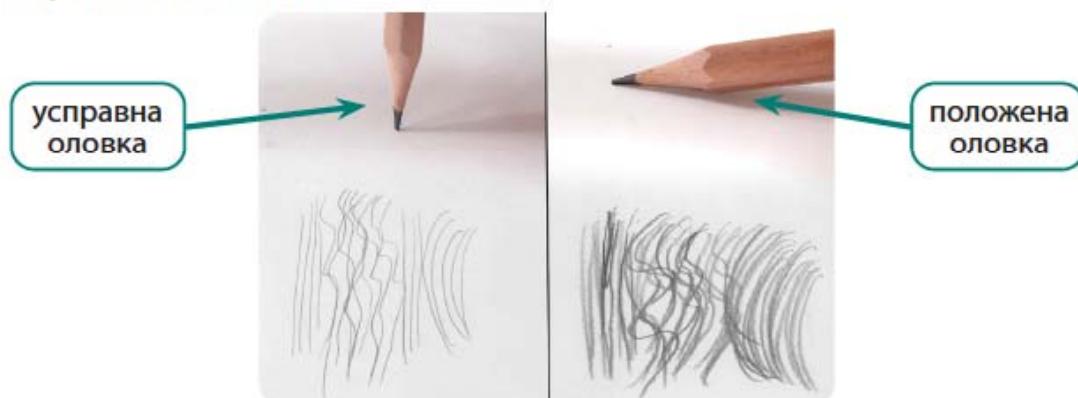

широке и тамне линије

Уколико променимо притисак оловке на подлогу, такође се мења и њено изражавајући својство. Када желимо да прикажемо уске, светле, скоро прозирне линије, потребно је да опустимо руку и нежно притиснемо папир. Уколико желимо да се изразимо помоћу широких и тамних линија, притисак на папир би требало да буде јак. За квалитет линије битна је и **површина папира**. На глатком папиру траг који оставља оловка прецизнији је и оштрији него на храпавом папиру.

Приликом изражавања помоћу линија положај руке и **угао оловке у односу на папир** је подједнако битан. Када врхом оловке исцртавамо линије можемо постићи доста прецизан и уједначен израз. Положена оловка и мањи угао у односу на папир омогућава нам постизање неуједначене линије чија ширина се стално мења.

ЗАДАТAK

Пронађи у природи комад дрвета (то може бити кора, грана или корен). Постави такав комад на сто испред себе. На папиру из блока број 5 нацртај постављени предмет.

- Пажљиво посматрај делове и контуре комада дрвета и покушај на њему да препознаш линије.
- Прикажи линије на папиру користећи оловке са меким и тврдим графитним улошком. Додај линије и, уколико је потребно, одузми их брисањем, све док не будеш задовољан својим цртежом.
- Уочи линије за чије приказивање је потребно смањити или повећати притисак оловке у односу на подлогу. Користи и могућност промене угла оловке у односу на папир и нагласи линије за које сматраш да би требало да на тај начин буду приказане.

Обрати пажњу:

Посебну пажњу посвети пукотинама на дрвету. Неке пукотине су уже и потребно их је представити помоћу оловке са ознаком H. Дубље и шире пукотине можеш представити користећи оловку са ознаком 9B.

ЛАВИРАНИ ТУШ

перо за цртање
четкица за цртање
лавирани туш

Посебна изражајна својства линија могу да се постигну коришћењем туша. Прибор који се користи за цртање тушем може бити **перо за цртање** или **четкица за цртање**. Уколико желимо да постигнемо уске линије можемо користити перо за цртање. Широке и уске линије, занимљивог и неједнаког израза постижу се коришћењем четкици.

Уколико желимо да се изразимо прозирним и светлим линијама, туш можемо разредити у води, а та техника се назива **лавирани туш**.

Цртање лавираним тушем је највише развијано у Кини почетком 10. века и проширило се на друге источњачке земље. Лавирани туш представља основу традиционалног кинеског сликарства, а поједини сликари још увек негују овакав начин ликовног изражавања. Један од значајних кинеских сликара је **Фу Баоши** који је ову технику довео до мајсторства.

- Погледај следеће цртеже насликане лавираним тушем уметника Фуа Баошија и објасни какав утисак на тебе остављају провидне и светле линије.
- На који начин је уметник приказао ритам?
- Шта би све могао да прикажеш лавираним тушем?

Окуйљање у планинама, 1956.

Планина Ку Иан, 1961.

Посмашрање водобага, 1959.

Проба новогаја, 1947.

- Које врсте линија препознајеш на следећим примерима цртежа насликаним лавираним тушем?
- Шта мислиш, који положај руке треба да буде да би се приказали овакви облици лишћа?
- Какав положај четкице у односу на папир мора да буде да би се извеле уске линије?

Јапански цртежи урађени лавираним тушем

Сети се неког приказа спољашњег простора и нацртај га користећи технику лавираног туша.

- Перо за цртање користи како би нацртао облике који се у њему налазе, као што су: куће, дрвеће, планине, река, ливада, животиње, море, бродови, зграде итд.
- Користи разне врсте линија како би сваки облик представио на одговарајући начин.
- Облике у даљини можеш да прикажеш светлије, а облике који су близу тамније.
- Помоћу четке можеш приказати широке, а помоћу пера уске линије.

Материјал за рад: туш, блок број 5, посуда за воду.

Прибор за рад: перо, четке различитих ширине.

Ликовни подстицаји:

Обрти пажњу:

- Перо за цртање има оштар врх, па приликом цртања не сме да се притиска снажно на папир како не би дошло до његовог цепања.
- Тушем треба опрезно руковати и пажљиво држати бочицу како се не би преврнула, а туш просуо по одећи, папиру, столу итд.
- После цртања перо је потребно оправити водом како се туш не би осушио и онемогућио његово поновно коришћење.
- Уколико желиш да ти линије буду светлије, испери четкицу мало више у посуди са водом.

ДИГИТАЛНИ ЦРТЕЖ И ЦРТАЊЕ СВЕТЛОМ

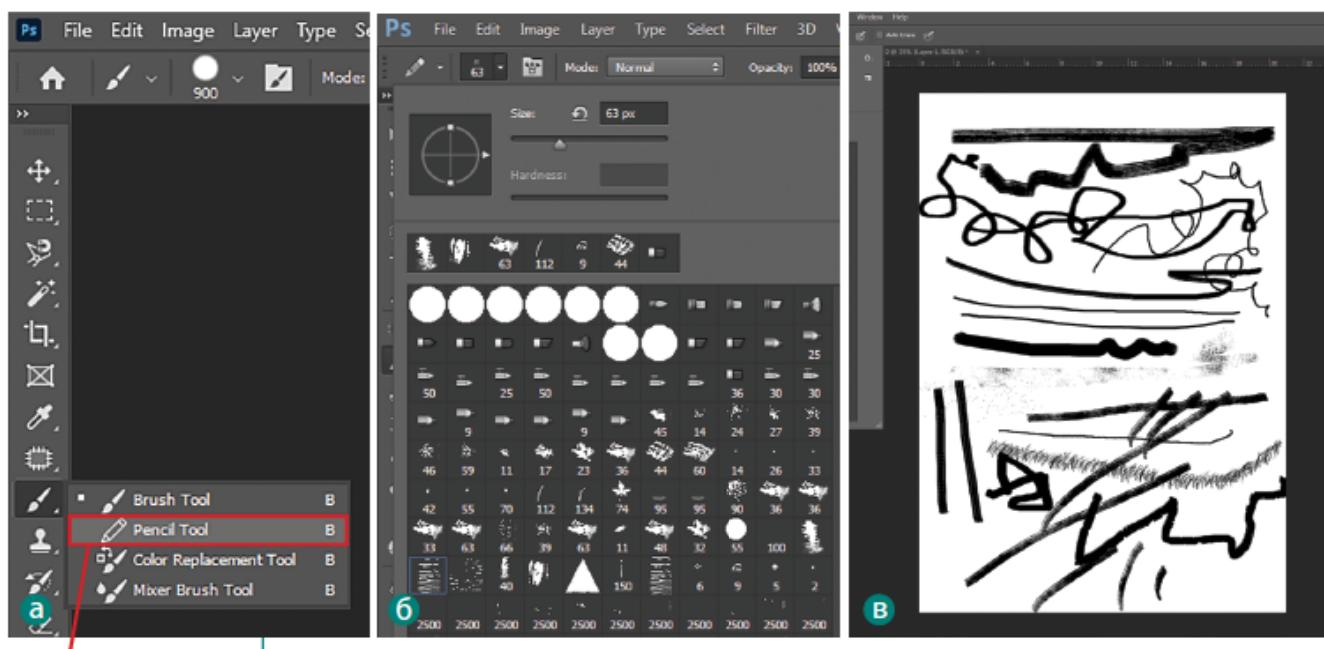
Савремене технологије омогућиле су стварање нових и другачијих материјала и прибора за цртање. Једна од занимљивих технолошких новина је дигитална подлога за цртање у облику табле разних величина. Оваква табла се повезује са рачунаром, а оловка за цртање по њој је посебна. Када остваримо контакт оловком и на табли правимо покрете, дигиталне информације се преносе на рачунар. Тада на монитору можемо уочити линије које наша рука повлачи по табли.

Неке врсте дигиталних табли:
а) графички таблет (*Pen Tablet*),
б) графички екран (*Pen Display*)

Дигитална табла реагује и на притисак тако да можемо искористити сва изражајна својства линија. Да бисмо користили изражајна својства линија помоћу дигиталних табли, потребно је да наш рачунар поседује апликативне програме у којима се налазе различити типови **дигиталних оловака и четкица** које можемо употребити на различите начине.

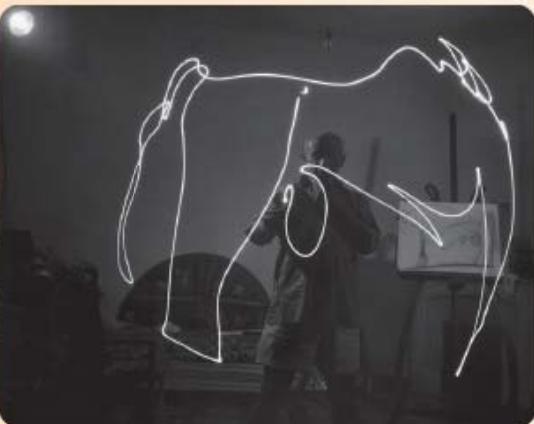
Најпознатији апликативни програми за цртање су: *Adobe Photoshop*, *Adobe Photoshop Sketch*, *Corel Painter*, *Adobe Fresco*, *MediBang Paint*, *Astropad Studio*.

Цртање у *Photoshop*-у:
а) мени за избор алата за цртање, б) мени за избор типа оловке, в) цртање разных линија

Уметници врло често користе и фото-апарат као средство помоћу кога могу да изразе своје идеје. Фотографија се обично бележи у делићу секунде, међутим постоји могућност да се на фото-апарату подеси дуже време фотографисања – од чак неколико секунди. Ту могућност уметници користе тако што подесе фото-апарат да дуже време фотографише, а помоћу лампице изводе покrete у простору правећи замишљене линије. Такав поступак назива се **цртање светлом**.

- Посматрај фотографије које приказују уметника **Пабла Пикаса** и његове цртеже светлом.

Пабло Пикасо израђује цртеже светлом

- Размисли шта би ти све приказао изражajним својствима оваквих линија. Објасни које би покрете користио приликом извођења цртежа светлом.

САЗНАЈ ВИШЕ

У свету савремених технологија креiran је посебан простор у оквиру рачунарске технологије. Тад простор се назива **виртуелни простор**, а уметницима је омогућено да и у њему стварају ликовна дела. Да би видели овај простор, потребне су виртуелне наочаре, а прибор за цртање је џојстик или 3Д оловка. Линије настају тако што се џојстиком праве покрети у стварном простору, а помоћу виртуелних наочара уметник може да види трагове линија у виртуелном простору. Један од оваквих производа зове се *Tilt brush*.

Уметници цртају у простору помоћу *Tilt brush*-а, израђујући виртуелни цртеж

ЗАДАТАК

Цртеж светлом

Фото-апаратом изради цртеж светлом.

- Подеси на фото-апарату брзину фотографисања (*Shutter speed*) тако да фотографише дуже време.

Подешавање брзине
фотографисања
(*Shutter Speed*)

Дуже фотографисање
(*Long Shutter*)

Осетљивост на светлост (*ISO speed*) подеси на најнижу вредност.

Осетљивост на светлост
(*ISO Speed*)

- Постави фото-апарат на сталак или на сто.
- Када притиснеш дугме за фотографисање, помоћу лампице прави покрете исцртавајући у простору замишљене линије. Можеш да замислиш неки облик и да покушаш да га представиш помоћу покрета.

Прибор за рад: фото-апарат, лампица.

Обрати пажњу:

- Изабери дан када је облачно и када је у учионици мрачно. Можеш додатно замрачити учионицу.
- Уместо фото-апарата може да послужи и мобилни телефон.
- Уколико немаш могућности за фотографисање, можеш помоћу лампице да изводиш покрете и црташ замишљене облике док други ученици погађају о ком облику је реч.

ЦРТАЊЕ ТЕКСТУРА ПОМОЋУ ЛИНИЈА

текстура
врсте текстура

Текстура је ликовни елемент који представља квалитет површине неког материјала. Можемо је представити на више начина.

Природни и вештачки материјали могу да буду различитих текстура које можемо представити користећи разне врсте и изражјања својства линија. **Груписањем линија** на разне начине добијамо површине чији изглед нас подсећа на одређену **врсту текстуре**: храпаву, глатку, мекану, тврду, сјајну, чупаву, бодљикаву итд.

- На које текстуре те подсећају примери груписаних линија?
- Упиши број цртежа површине испод текстуре на коју те подсећа.

1

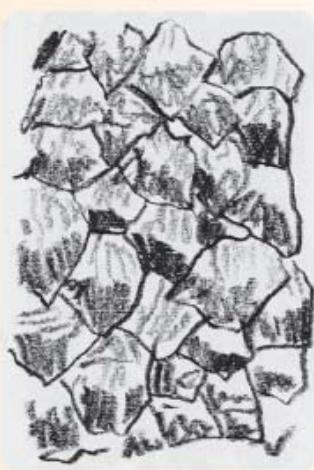
2

3

4

- Посматрај следеће примере текстура и напиши на линији изнад слике које текстуре уочаваш на слици.
- Објасни на основу чега можеш да препознаш ритам у овим текстурама.
- У пољу испод слике оловком представи текстуру груписањем одговарајућих линија на начин који сматраш да одговара тој текстури.

ЗАДАТAK

Посматрај текстуре из своје околине и на основу њих осмисли своју посебну текстуру коју ћеш представити на папиру из блока број 5 различитим врстама оловака.

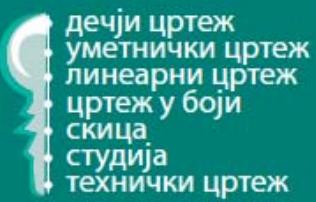
- На папиру из блока број 5 нацртај контурну линију по слободном избору. То може да буде контурна линија неког измишљеног облика или облика из природе.
- Груписањем разних врста линија представи замишљену текстуру тог облика. Облик може да садржи комбинације више разных текстура, на неким местима може да има мекану, а на неким храпаву, глатку, бодљикаву и друге текстуре.

Материјал за рад: оловке са ознакама *H, HB, 9B* и друге, блок број 5.

Обрати пажњу:

- Групиши линије преклапањем, укрштањем, ређањем једне поред друге густо збијене. Различите врсте линија користи за приказ различите врсте текстура. Обрати пажњу на ознаку оловке коју ћеш употребити, на притисак и угао оловке у односу на папир.

ЦРТЕЖ

Цртеж је начин ликовног изражавања, који може да представља почетак ка осмишљавању неког уметничког дела, а може да буде и завршено ликовно дело. За изражавање својих идеја, осећања и доживљаја цртеж користе уметници, архитекте али и деца. На основу тога разликујемо дечји, уметнички, технички и друге врсте цртежа.

Дечји цртеж је врста цртежа у коме деца помоћу линија изражавају осећања или представљају облике и појаве на начин који одговара њиховом узрасту. У зависности од узраста детета, прецизност у начину цртања линија се разликује, као и сам изглед и употреба одређене врсте линија.

Цртеж ученика 1. разреда

Цртеж ученика 5. разреда

Цртеж ученика 8. разреда

Уметнички цртеж је цртеж који изводи уметник и он може бити: линеарни, цртеж у боји, скица и студија.

Уметнички цртеж који садржи претежно линије назива се **линеарни цртеж**. Он може да садржи само неколико линија. Неки уметници успевају помоћу једне непрекидне линије да представе неки облик.

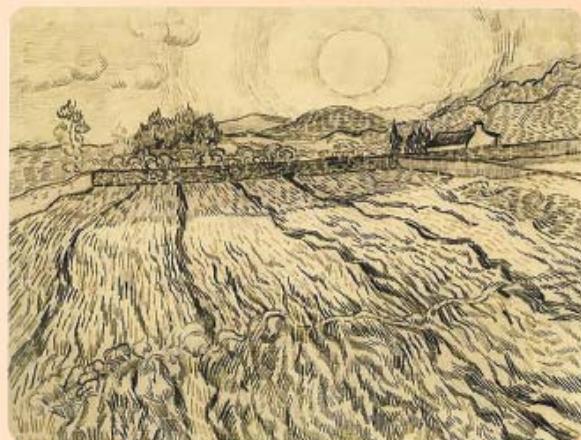
- Шта мислиш, који цртачки материјал и прибор је употребљен на овим цртежима?
- Какав утисак су уметници постигли: уским, широким, таласастим и светлим линијама?

Рембрант ван Рајн,
Усавана жена, 1655.

Џон Сингер Сарџент,
Ira, 1907.

Ван Гог,
Пшенично поље са излазећим сунцем, 1889.

- Посматрај цртеже **Пабла Пикаса** на којима је приказао облике помоћу једне непрекидне линије и покушај да замислиш које облике би ти приказао на овакав начин.

ЗАДАТAK

Пronaђи у књизи, часопису или на интернету фотографије неких животиња.

- Посматрај фотографије и на папиру из блока број 5 оловком прикажи тај облик помоћу само једне линије не одвајајући оловку од папира.
- Потруди се да прикажеш све делове животиње помоћу те линије, али уколико је потребно, додај још неколико линија.

Материјал за рад: оловка, блок број 5.

Обрати пажњу:

Користи изражајна својства линије па мењај угао оловке у односу на папир како би остварио своју идеју.

Врста уметничког цртежа где се поред линије представљене цртачким материјалима употребљава и боја назива се **цртеж у боји**. За извођење оваквих цртежа користе се разни материјали, као што су дрвене бојице, креде у боји, тушеви у боји итд. Боја на оваквим цртежима може да буде споредан, али и значајан ликовни елемент који доприноси уметничком изражавању.

- Шта више привлачи твоју пажњу на следећим примерима – цртежи урађени дрвеним бојицама или цртежи урађени оловком?

Цртежи урађени дрвеним бојицама

Цртежи урађени оловком

Изабери неки облик из природе чије боје ти привлаче пажњу. То могу да буду животиње, биљке, плодови, инсекти итд.

- Нацртај тај облик на папиру из блока. Цртеж можеш прво да изведеш оловком, па онда дрвеним бојицама обој неке делове цртежа за које сматраш да је потребно да се истакну бојом.

Материјал за рад: оловка, дрвене бојице, блок број 5.

Обрти пажњу:

Дрвене бојице можеш користити и као оловку. Помоћу њих можеш повлачiti линије свих врста и њиховим груписањем представити текстуре. Положај руке и угао дрвене бојице у односу на папир може ти омогућити да другачије представиш линије у боји.

ЗАДАТAK

Облик у боји

155

Када уметници нису сигурни како ће представити идеју коју имају, они обично израде цртеж који садржи неке њене важне елементе. Тада припремни уметнички цртеж назива се **скица**. Она помаже уметнику да што боље испланира остваривање идеје за слику, графику, скулптуру итд.

- Посматрај следеће примере скица и уметничких дела. Искажи своје мишљење о важности скице за стварање уметничког дела.

Скица

Анри де Тулуз-Лотрек,
Марсел Лендер ћеше болеро, 1895–1896.

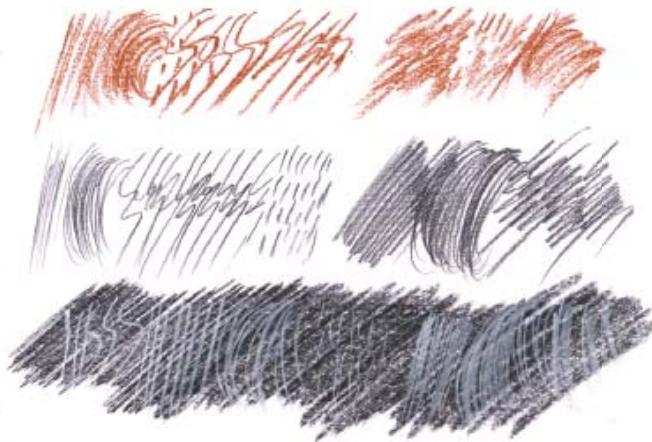
Скица

Петер Паул Рубенс, *Сузана и сшарци*, 1610.

Пре извођења неког захтевног ликовног дела уметници проучавају изглед облика и фигура у природи, њихове међусобне положаје, утицај светlostи на њих и друге битне појаве, као што су изрази лица и људске емоције које им користе за њихово дело. Сва проучавања бележе на детаљном уметничком цртежу који се због озбиљног приступа уметника зове **студија**.

За цртање студије уметници користе разне материјале, а најчешће црвену кредитицу, угљене штапиће и белу кредитицу.

- Које разлике уочаваш на овим цртежима у односу на линеарни цртеж и скицу?

Албрехт Дирер,
Скулптура драјерије

Петер Паул Рубенс,
Скулптура шаке

Микеланђело Буонароти, *Скулптура фијуре*

ЗАДАТAK

155

Стидија

- Поставите један сто на центар учионице. На њега поставите тканину и неке занимљиве облике, као што су кора и корен дрвета, школјка, стари бокал итд.
- Поређајте друге столове око централног стола и посматрајте облике уочавајући линије.
- Помоћу угљених штапића и црвене и беле кредитице на листу папира из блока број 5 прикажите један или више облика који су вам се учинили најзанимљивијим. Користите врсте линија које сте уочили.

Материјал за рад: угљени штапићи, црвена и бела кредитица, блок број 5, крпа.

Прибор за рад: гумица.

Обрати пажњу:

- Угљеним штапићима линије врло лако могу да се додају или да се одузму брисањем крпом или гумицом. Они могу да се користе за исцртавање контурних линија или приказивање тамних и дебелих линија.
- Црвена кредитица може да послужи за цртање више врста линија.
- Белом кредитицом могу да се прикажу светле и танке линије. Овај материјал је врло користан за приказивање текстура преклапањем и укрштањем линија.

Технички цртеж спада у врсту прецизних цртежа који служе за пројектовање облика или простора са назначеним тачним димензијама и детаљним приказом свих делова. За извођење оваквих цртежа користе се и помоћна средства, као што су лењири, шестари и разни шаблони.

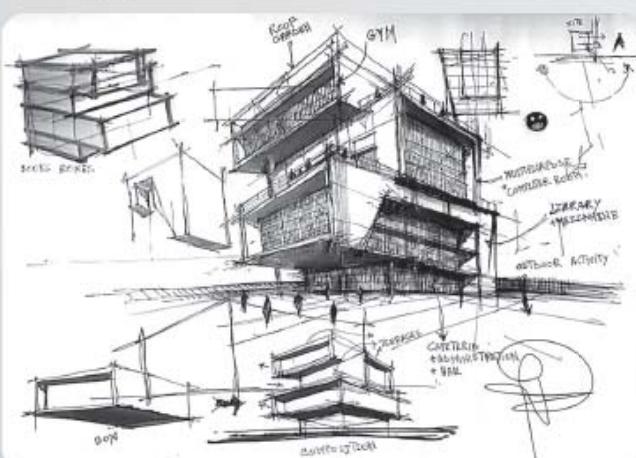
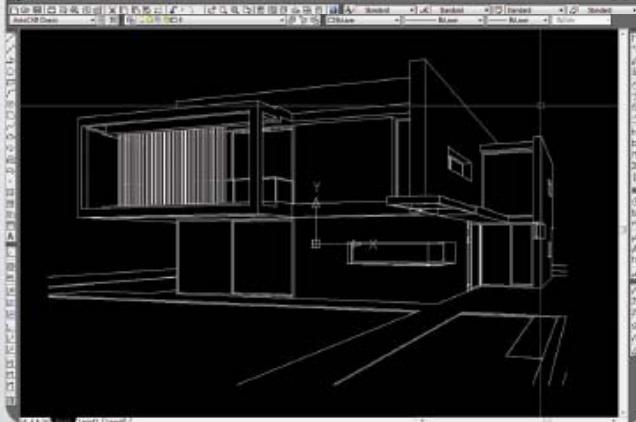
На часовима Технике и технологије учићете како се скицом може изразити идеја и како се применом правила и уз помоћ прибора за цртање израђује технички цртеж.

- Посматрај пример техничког цртежа и опиши по чему се разликује од уметничких цртежа.

Једно од занимања у којима је важно цртање слободном руком је архитекта. Архитекта се бави осмишљавањем, планирањем и пројектовањем грађевина. У свом раду користи различите врсте цртежа. Почетне идеје изгледа неке грађевине најчешће изражава скицом, а касније планира и пројектује израђујући детаљан технички цртеж помоћу лењира и оловке за техничко цртање – рапидографа. Архитекта често користи и дигиталну таблу, апликативне програме за цртање, као и апликативне програме за пројектовање, као што је *Autocad*.

- Који од следећих примера је технички цртеж, а који скица?

Цртежи у програму *Autocad*

Цртеж слободном руком

Цртеж помоћу лењира

архитекта – занимање које се бави осмишљавањем, планирањем и пројектовањем грађевина

врсте линија – права, крива, таласаста, изломљена, испрекидана и оне могу бити уске, широке, отворене или затворене

дечји цртеж – врста цртежа у коме деца помоћу линија изражавају осећања или представљају облике и појаве на начин који одговара њиховом узрасту

дигитална табла – дигитална подлога за цртање у облику табле различних величина која се повезује са рачунаром, а по њој се црта посебном оловком док се дигиталне информације преносе на рачунар

изражаяна својства линија – различите особине линија које зависе од материјала који користимо приликом цртања, угла под којим држимо прибор и притиска који примењујемо у односу на папир

контурне линије – линије које ивиче облик и издавају га од осталог простора

лавирани туш – техника цртања разређеним тушем у води

линија хоризонта – замишљена линија коју уочавамо у природи где се првично спајају небо и земља

скица – врста уметничког цртежа који се може састојати од неколико линија, а садржи важне елементе уметничке идеје и представља план или припрему за уметничко дело

студија – врста уметничког цртежа који се састоји од детаљних приказа облика, његових делова, положаја у простору и утицаја светlosti на њих које уметник проучава пре извођења неког захтевног ликовног дела

текстура – ликовни елемент који представља квалитет површине неког материјала, а врсте текстура могу да буду: храпава, глатка, мекана, тврда, сјајна, чупава, бодљикава итд.

технички цртеж – врста прецизних цртежа који служе за пројектовање облика или простора са назначеним тачним димензијама и детаљним приказом свих делова за чије извођење се користе и помоћна средства као што су лењири, шестари и разни шаблони

уметнички цртеж – цртеж који изводи уметник, а може бити: линеарни, цртеж у боји, скица и студија

цртање светлом – поступак извођења цртежа у простору помоћу покрета рuke и лампице док се покреће бележи фото-апаратом који је подешен да дуже време фотографише један снимак

цртеж у боји – врста уметничког цртежа где се поред линије представљене цртачким материјалима употребљава и боја која може да буде споредан али и значајан ликовни елемент који доприноси уметничком изражавању

1. Повежи ликовне појмове са одговарајућим значењем.

Контурна линија •

- замишљена линија коју уочавамо у природи је линија где се првидно спајају небо и земља

Линија хоризонта •

- линија која ивичи облик и издава га од осталог простора

2. У табели у пољу испод назива **нацртај** наведене врсте линија. Потом, попуни цело поље том врстом линија.

Отворена испрекидана линија	Затворена крива линија	Отворена изломљена танка линија	Затворена таласаста дебела линија

3. Поред нацртаних линија препознај и **напиши назив** материјала којим је нацртана.

_____

_____

_____

4. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

Оловкама са тврдим графитним улошком које носе ознаку *H* можемо представити _____ и _____ линије, док оловке са меким графитним улошком које носе ознаку *B* користимо како бисмо се изразили _____ и _____ линијама.

5. Напиши назив поступка којим црта уметник са фотографије.

---

6. Шта значи лавирани туш?

---

7. Повежи назив врсте цртежа са одговарајућим примером цртежа.

цртеж у боји

студија

дечји цртеж

линеарни
циртеж

технички
циртеж

ОБЛИК

облик
природни
облици
вештачки
облици

ОБЛИК

Облик је ликовни елемент који поред контурне линије може да садржи боју, светлину или текстуру.

- Допуни реченице тако да буду тачне.

Облици које је створио човек зову се _____ облици.

_____ облици су они који су настали без утицаја човека.

- Који су природни, а који вештачки облици насликани на сликама?

Ван Гог, Ставаћа соба, 1888.

Хуан Санчез де Котан, Мршва природе, 1602.

Луис Меленdez, Мршва природе, 1772.

- У празна поља нацртај неке природне и вештачке облике које познајеш.

Природни облици

Вештачки облици

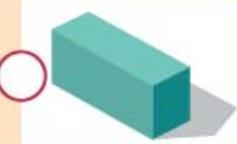

дводимензионални
облици

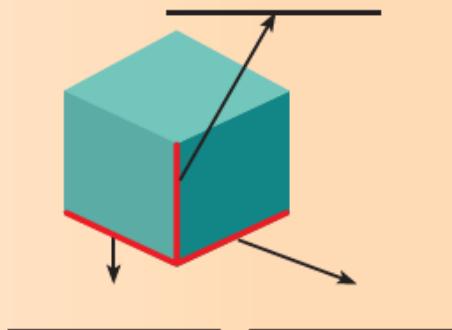
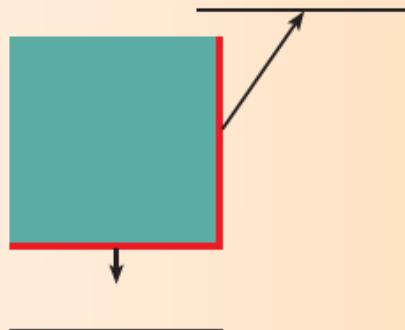
тродимензионални
облици

ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ И ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ОБЛИЦИ

- Које геометријске слике и геометријска тела препознајеш на slikama? У кружић упиши **C** за геометријску слику или **T** за геометријско тело.
- На линији напиши одговарајући назив геометријске слике или геометријског тела.

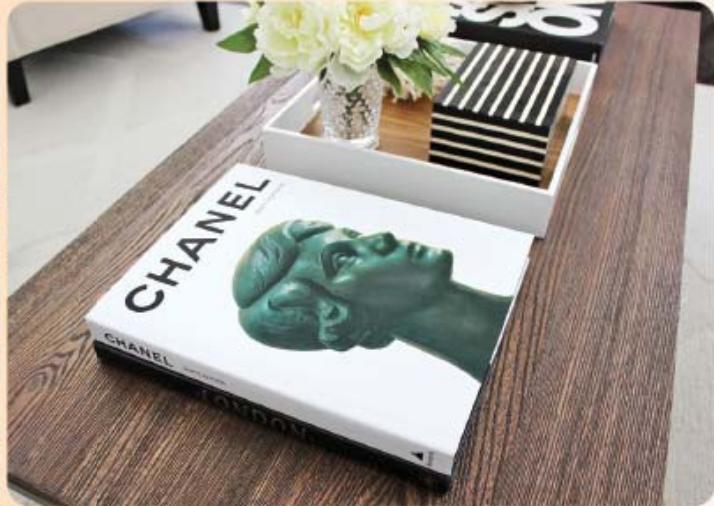
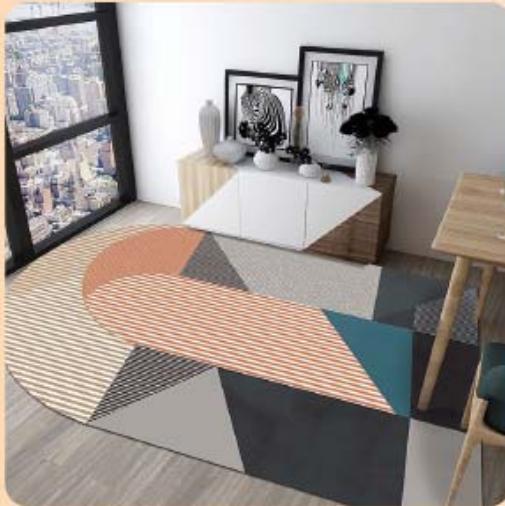

- Подсети се знања из математике и кажи које димензије могу да имају геометријске слике, а које геометријска тела.
- На slikama напиши називе димензија које уочаваш.

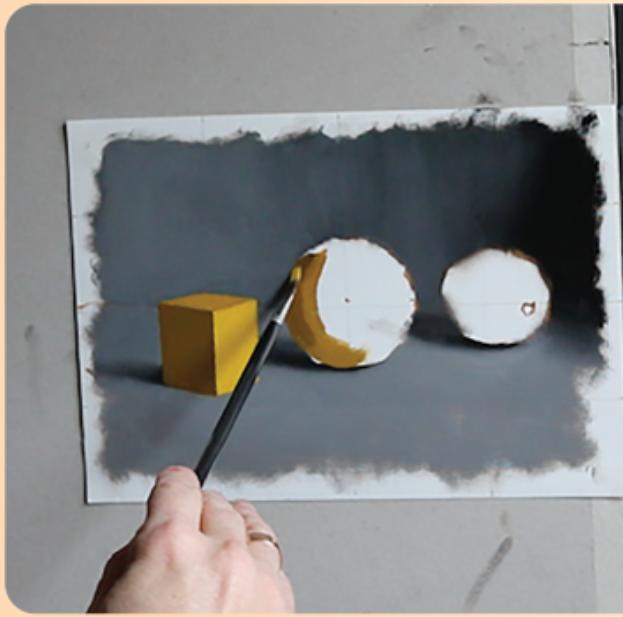
У простору који нас окружује можемо уочити **дводимензионалне** (облици који имају дужину и ширину) и **тродимензионалне облике** (облици који имају дужину, ширину и висину).

- Због чега кажемо да је неки облик дводимензионалан, а неки тродимензионалан?
- На следећим сликама уочи дводимензионалне и тродимензионалне облике. Напиши на основу чега их разликујеш.

Када приказују тродимензионалне облике из простора, уметници често покушавају да на дводимензионалној подлози насликају облик тако да изгледа тродимензионално.

- Посматрај следећи пример и уочи како уметник користи ликовне елементе, као што су линије, боје, светлине и текстуре, стварајући илузију треће димензије. Шта закључујеш?

Приказивање тродимензионалних облика може да се изведе обликовањем различитих материјала, као што су глина, дрво, камен итд. На тај начин уметници стварају скулптуре које су тродимензионална уметничка дела у простору.

- Који од начина обликовања скулптуре ти се чини најзахтевнијим, а који најзанимљивијим?
- Који од ових материјала би волео да обликујеш и у који облик?

Обликовање глине

Обликовање камена

Обликовање дрвета

ЗАДАТАК

Донеси на час три тродимензионална облика из твог окружења. Ти облици могу бити природни или вештачки.

- На папиру из блока број 5 нацртај HB оловком контурне линије изабра-них облика.
- Насликај облике акрилним бојама тако да прикажеш њихову тродимен-зијоналност.
- Облике можеш да представиш и обликовањем пластелина у боји обли-ка. Прикажи облике тродимензионално као што изгледају у простору. Облике од пластелина можеш да спојиш чаккалицама.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, акрилне боје, пластелин.

Прибор за рад: четке различитих ширине, палета, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа, чаккалица.

Обрати пажњу:

- Уколико видиш да је боја на облику негде тамнија, тај део на слици можеш потамнити додавањем црне боје. Ако је боја на облику негде светлија, дода-вањем беле на слици можеш је посветлити.
- Пажљиво користи црну боју и додај је у најмањим могућим количинама.
- Када радиш са акрилним бојама, постави подлогу да заштитиш сто од прљања. За чишћење стола и прибора користи крпу и сунђер. Боје мешај на палети, а четкице редовно пери у посуди са водом, па осуши крпом да не би дошло до прљања боја. Четкице које не користиш одмах опери у посуди са водом како се боја не би осушила и четкица постала неупотребљива.

ПРАВИЛНИ И НЕПРАВИЛНИ ОБЛИЦИ

Посматрањем контурне линије или распореда делова облика можемо стечи утисак да су неки облици правилнији од других.

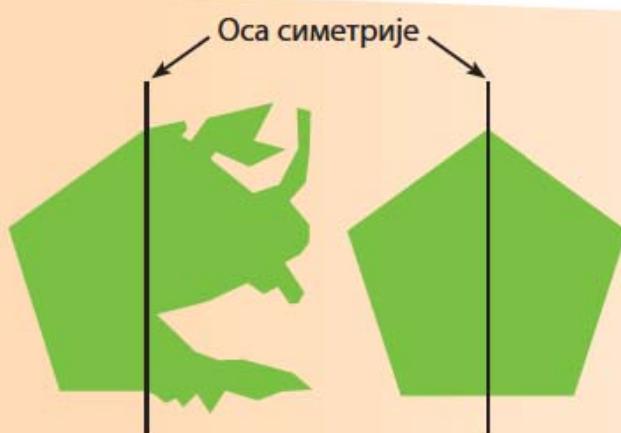
- Објасни због чега неки од следећих облика изгледају правилно, а неки неправилно.

Оса симетрије је замишљена линија којом можемо поделити облик на два дела.

Када упоредимо та два дела облика и ако изгледају исто, као одраз у огледалу, онда кажемо да је облик **симетричан**. Ако се та два дела облика разликују, онда је облик **асиметричан**. Упоређивањем у односу на осу симетрије може да се закључи да скоро ниједан природни облик није потпуно симетричан.

У петом разреду о осној симетрији учићете и из математике.

- На линији испод слике напиши да ли је на примеру приказана симетрија или асиметрија.

Обично су **правилни облици** симетрични, док су **неправилни облици** асиметрични.

- На slikama dozrtaj drugu polovinu oblika tako da oblik буде правilan.

- На slikama dozrtaj drugu polovinu obлика тако да облик буде неправilan.

Уметници користе симетрију и асиметрију приликом израде својих скулптура и на тај начин стварају утисак правилних и неправилних облика.

- Које скулптуре ти изгледају правилно, а које неправилно?
- Замисли осу симетрије на овим скулптурама и покушај да откријеш које су симетричне, а које асиметричне.

ЗАДАТAK

Измисли један правилан и један неправилан облик. Потруди се да ти облици буду само твоја идеја, да не личе на већ постојеће облике које знаш.

- На папиру из блока број 5 нацртај HB оловком њихове контурне линије и делове.
- Обликовањем глине те облике прикажи тродимензионално тако да изразиш своју замисао.
- Када се глина осуши, облике можеш да обојиш акрилним бојама.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, глинамол, акрилне боје.

Прибор за рад: четке различитих ширина, палета, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа, чачкалица, пластични ножић.

Обрати пажњу:

- Пре коришћења глинамола постави најлонску подлогу како би сто заштитио од прљања.
- Глинамол повремено накваси са пар капљица воде како би увек била мекана за рад. Обликуј је рукама, а можеш да користиш и чачкалицу или пластични ножић за обликовање неких делова.
- Увек носи са собом сунђер и крпу уколико се деси да се сто испрља да можеш лако да га очистиши на крају часа.

Маштобити
облици

једноставни и
сложени облици
стилизација
апстрактно
надреално

ЈЕДНОСТАВНИ И СЛОЖЕНИ ОБЛИЦИ

Облике који нас окружују можемо посматрати детаљније и уочити битне особине по којима се међусобно разликују. Обично облике препознајемо по неким карактеристичним деловима или по изгледу, тако што памтимо њихове контуре.

- На следећим сликама препознај облике на основу делова које видиш.
- Доцртај делове облика који недостају.

Уочавањем делова облика можемо и да препознајмо који облик се састоји од више, а који од мање делова. За облике који се састоје из једног дела и подсећају на геометријска тела кажемо да су **једноставни облици**. За облике који се састоје из више делова кажемо да су **сложени облици**.

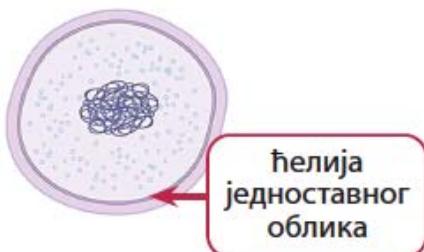

једноставан облик

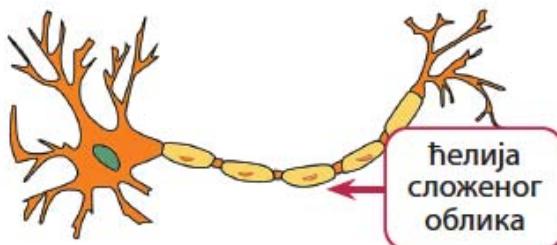

сложен облик

Из Биологије ћеш у петом разреду упознати различите врсте ћелија, па покушај да препознаш које су ћелије једноставног, а које сложеног облика.

ћелија једноставног облика

ћелија сложеног облика

- На основу чега можеш да закључиш који од облика на следећим slikama су једноставни, а који сложени?

Често сложени облици захтевају више пажње, па уметници цртају студије посматрајући облик из различитих углова. На својим студијама уметници приказују сваку страну облика, што им помаже да боље разумеју сложеност и њега и његових делова.

На следећим примерима су приказане неке од преко стотину студија шаке дизајнера **Џонатана Веслунда**. Ови цртежи су изведени на дигиталној табли за цртање, а служе уметнику приликом осмишљавања изгледа ликова за видео-игре.

Џонатан Веслунд, Слуђије шаке

- Подсети се шта су студије о којима се учи у области Линија.
- Шта је све уметник сазнао о сложености облика шаке?
- Од које користи овом уметнику могу да буду овакве студије?

Вајар или **скулптор** је уметник који ствара уметничко дело, скулптуру, обликовањем разних материјала. Израда скулптура измишљених сложених облика или по моделу из природе захтева од вајара да скулптуру окреће и посматра са свих страна из различитих углова. Овај начин доприноси разумевању и сагледавању целог облика, као и тачном обликовању скулптуре.

Уметница **Џенифер Скот** ваја скулптуре коња од глине, а затим на основу тих скулптура израђује 3Д моделе на рачунару у посебним програмима за 3Д моделовање облика. Тако израђени 3Д модели могу да се употребе за прављење дигиталних 3Д анимација, филмова или видео-игрица.

- Да ли препознајеш облик коња као једноставан или као сложен?
- Који делови облика коња још нису обликовани на следећим примерима?

Џенифер Скот, процес вајања скулптуре коња Аниса

На неким уметничким делима могу се приметити облици који подсећају на познате облике из природе, али су **поједностављени**. Такав приказ облика где се сви делови и детаљи максимално упрошћавају назива се **стилизација**.

- Посматрај процес стилизације облика, па покушај да стилизујеш облик мачке.

поступак стилизације облика

Превођење реалних облика у **апстрактне облике** одузимањем карактеристичних детаља је један од начина **поједностављивања облика**.

реални облици

апстрактни облици

Поступак превођења реалних облика у апстрактне

- Посматрај слике Пабла Пикаса и откриј облике који су приказани поступком превођења реалних облика у апстрактне.
- Који облици су једноставни, а који сложени?
- Који облици ти изгледају правилно, а који неправилно?
- Где можеш да препознаш ритам и на који начин је представљен?
- За које облике имаш осећај да су приказани тродимензионално?

Пабло Пикасо, *Бокал цвећа на столу*, 1942.

Пабло Пикасо,
Мршва природе са ћолубом, 1941.

Пабло Пикасо,
Мршва природе са корњом воћа, 1942.

Насупрот поједностављивању облика, једноставним облицима могу да се додају делови других облика. На тај начин уметници смишљају **сложене облике** који су маштовити и фантастични. Уметничка дела у којима преовлађују овакви облици називамо **надреалним**.

Уметница Елен Жевет израђује фантастичне скулптуре од разних материјала спајањем облика из природе у необичне целине.

- Посматрај примере скулптура ове уметнице и искажи свој утисак о њима.
- Које облике препознајеш и како их доживљаваш док су спојени на овај начин?
- Која скулптура ти изгледа најмаштовитије и најнеобичније?

- Посматрај сложене облике на следећим примерима и објасни како доживљаваш оваква уметничка дела.
- Који облици су по твом мишљењу најмаштовитије спојени и зашто?

Andrej Ferrez

Јарослав Јашниковски

Кевин Слоан,
Мирно краљевство

Владимир Куш,
Афричка сонашта

Присети се бајки или неких других врста књижевних дела у којима се појављују надреална бића и надреалне појаве?

Сети се и одабери неколико природних и неколико вештачких облика које ћеш нацртати на папиру блока број 5. Облике можеш обојити воденим бојама, фломастерима, дрвеним бојицама или воштаним пастелима.

1. Размисли:

- На који необичан начин би могао да спојиш те облике.
- Које делове неког облика би могао да додаш другом и обрнуто.
- Које особине би твоји измишљени облици могли да имају.

2. На другом папиру блока број 5, комбинуј и распоређуј претходно нацртане облике како би представио потпуно нов, занимљив, маштовит и надреалан приказ.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, водене боје, фломастери, дрвене бојице, воштани пастел.

Прибор за рад: четке различитих ширина, посуда за воду, подлога за сто.

ЗАДАТAK

Надреални облици

додирање облика
преклапање облика
преплитање облика
први, други и трећи
план

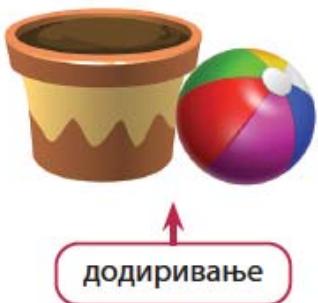
РАСПОРЕД ОБЛИКА У ПРОСТОРУ

Облици које уочавамо у отвореном простору (екстеријеру) или затвореном простору (ентеријеру) могу бити распоређени тако да остављају различит утисак на посматрача. Неки облици нам изгледају велико, неки мало, а неки као да су ближе или даље од наше тачке посматрања.

- Који облици у простору на следећим примерима ти изгледају велико, а који мало?
- Покажи облике који ти изгледају као да су даље од тебе и облике који изгледају као да су ти ближи.

Када се облици у простору групишу, можемо приметити њихово **додирање, преклапање, преплитање** итд.

Уметници користе овакве односе између облика и стварањем таквог распореда на уметничким делима постижу повезаност и целину.

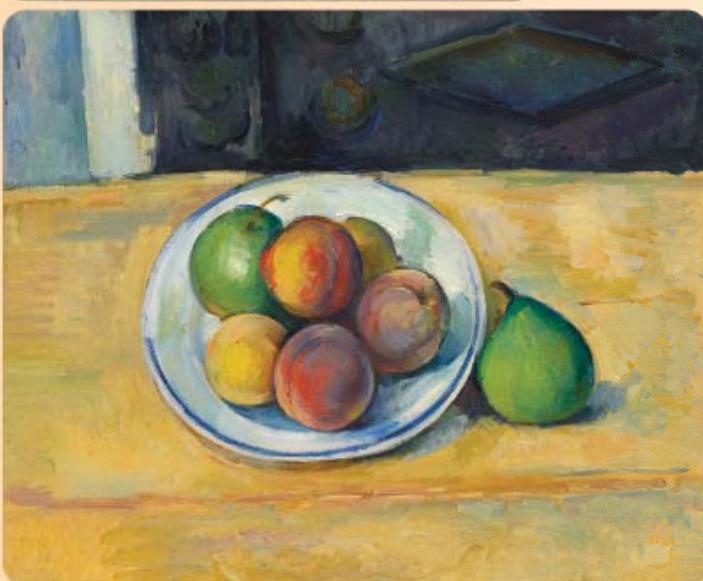
- На којој слици је најуочљивије додирање, на којој преклапање, а на којој преплитање облика?

Винсент Ван Гог,
Перунике, 1889.

Паул Кле,
Револуција Вијадукшта, 1937.

Пол Сезан,
*Мршва природе са
бресквама и крушкама*,
1885–1887.

Уметници док посматрају простор примећују облике који су близу, мало даље и најдаље од њихове тачке посматрања. На тај начин они планирају простор приказан на уметничком делу и деле га обично на три плана. У **први план** распоређују облике који су близу, у **други план** распоређују облике који су мало даље, а у **трећи план** распоређују оне облике који су најдаље од њих.

Пјетро Перуђино, Христ ћредаје кључеве Светом Петру, 1481–1482.

Облици који су нам близу изгледају веће од облика који су даље од нас. Облици који су најдаље од нас изгледају врло мало, па понекад једва можемо препознати који то облик посматрамо. Приликом распореда облика у простор уметничког дела, уметници прилагођавају и величине облика посебно за сваки план.

- На основу чега закључујеш који облици су распоређени у одређени план у простору ових уметничких дела?
- Покажи облике који се налазе у првом, другом и трећем плану.
- На којим местима можеш да уочиш додиривање, преклапање и преплитање облика?

Исаак Бродски, Дадаша и деца, 1912.

Јан Стен, Весеље у юсшионици, 1674.

Посматрањем облика у простору примећујемо да облици који су даље од наше тачке посматрања изгледају светлије од облика који су ближе, док облици који су најдаље од нас изгледају најсветлије. Ову појаву уметници приказују тако што облике који су ближе посматрачу приказују тамним бојама, а облике који су даље светлијим бојама.

- Одреди први, други и трећи план на примерима следећих уметничких дела.
- Који облици ти изгледају као да су ближе, који даље, а који најдаље од твоје тачке посматрања?

Андреас Ахенбах,
Град на обали Леванш, 1856.

Едвард Сиго,
Појлед на Хантерфорд мост јреко Темзе

ЗАДАТАК

- Одабери отворен или затворен простор који желиш да прикажеш на свом раду.
- На папиру из блока број 5 HB оловком означи први, други и трећи план.
- Нацртај одговарајуће облике и распореди их по плановима. Прилагоди величину облика сваком плану посебно.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, акрилне боје.

Прибор за рад: четке различитих ширине, палета, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа.

156

Облици у
простори

Обрити пижњи:

- Када радиш са акрилним бојама, постави подлогу за сто како би га заштитио од прљања. За чишћење стола и прибора можеш користити крпу и сунђер. Боје мешај на палети, а четкице редовно пери у посуди са водом, па осуши крпом да не би дошло до прљања боја.

САЗНАЈ ВИШЕ

Зграда Мори је **музеј дигиталне уметности** у Токију који пружа посетиоцима изузетно искуство да закораче у свет дигиталне уметности. Овај музеј садржи преко 500 рачунара и пројектора, као и стотине сијалица, лампи и необичних луминообјеката који су распоређени по собама и ходницима. **Луминообјекти** су објекти за чије стварање уметници користе светлост као изражajno средство, па се зову лумино или светлосни објекти. Најпосећеније су собе које носе назив *Крисшални свеš*, *Шума резонаншних ламий* и *Безранични свеš*. Дечје собе садрже тобогане, играчке и спрave за пењање пројектете луминообјектима. Пројекције на зидовима и таваницама су различите тематике, а посебан утисак остављају дигиталне креације дрвећа, потока, водопада, цвећа и остale природе. Најснажнији утисак код посматрача изазива динамичност и кретање луминообјеката и пројекција.

- Из Географије у петом разреду учите о васиони, а у Планетаријуму на Кalemегдану у Београду може да се погледа приказ свемира помоћу светлосне пројекције.

Соба *Крисшални свеš*

Соба *Шума резонаншних ламий*

Соба *Безранични свеš*

Дечја соба *Парк будућносши*

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА

индустријски
дизајнер
рециклажа

Човек је одувек израђивао предмете за различите намене. Употреба и намена предмета се повећавала како су напредовали технолошки процеси за производњу. Савремене технологије омогућавају производњу веома сложених апаратова, чија употреба човеку олакшава обављање разних послова.

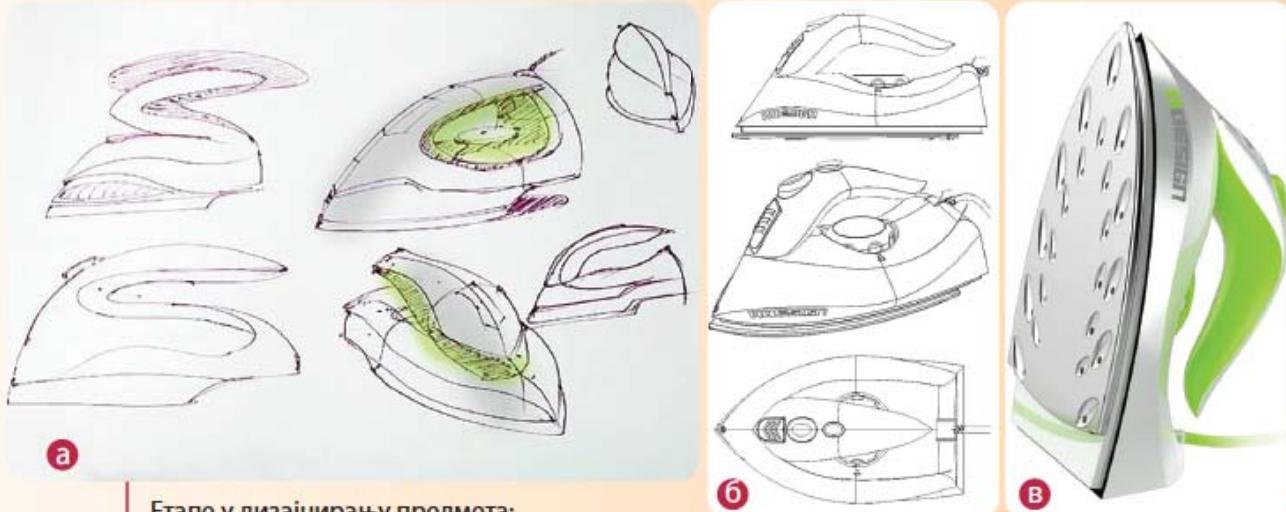
- Препознај употребне предмете на сликама и објасни која је њихова функција.

Употребни предмети увек су се пажљиво осмишљавали тако да помогну човеку и да буду користан део свакодневног живота. Употреба предмета и његова функционалност врло често зависе од изгледа и облика предмета. Особа чије је занимање да се бави осмишљавањем изгледа и облика употребних предмета назива се **индустријски дизајнер**.

Дизајнери праве скице предмета мењајући и прилагођавајући линије облика његовој функционалности. За дизајн предмета као и његовог паковања битна је и боја како би предмет привукао пажњу корисника.

- Коју врсту цртежа је индустријски дизајнер употребио на следећем примеру?
- Шта мислиш, у којој мери је изглед облика употребног предмета важан за његово коришћење?

Етапе у дизајнирању предмета:
 а) скице
 б) детаљан цртеж
 в) производ

ЗАДАТAK

Осмисли изглед неког употребног предмета за који ћеш прво *NB* оловком на папиру из блока број 5 нацртати скице, а затим га направити од пластелина.

- Размисли која је функција тог предмета, замисли да га посматраш из више углова и на основу тога нацртај скице како би тај предмет требало да изгледа да би био употребљив. То ће ти послужити као припрема за израду предмета.
- Осмисли које боје би твој предмет могао да има и прикажи их на цртежу.
- Направи предмет од пластелина тако да прикажеш све његове делове. Користи пластелин у оним бојама које су ти потребне да изразиш своју идеју.

Материјал за рад: оловка *NB*, блок број 5, пластелин.

Прибор за рад: подлога за сто.

Обрати пажњу:

- Уколико ти је потребан додатни материјал да би изразио своју идеју, можеш да користиш материјал за рециклажу, као што су картони, ролне, пластични чепови, пластичне перлице, конац, канап.

Стари и дотрајали употребни предмети који престану да се користе могу да се прераде и поново употребљавају, а овај процес назива се **рециклажа**. У процес рециклирања укључују се и уметници, као што је **Ангела Хазелтин Поци**, која од сакупљених и одбачених употребних предмета и амбалажа пронађених на плажи израђује посебна уметничка дела. У оквиру пројекта *Избачен на обалу стотине добровољаца* скучило је предмете на обали океана, а поменута уметница их је уз помоћ колега преобликовала разним техникама сечења и спајања. На овај начин уметници стварају занимљиве целине и додељују им нову уметничку вредност.

- Препознај употребне предмете на сликама и објасни која је њихова функција.

ЗАДАТAK

- На папиру из блока нацртај један сложен облик.
- Помоћу мекане жице и различитих материјала за рециклажу направи скулптуру тог облика.
- Посматрај облике свих материјала што имаш и размисли за који део твог сложеног облика можеш да их употребиш. Материјале можеш да сечеш, бушиш, а делове спајаш лепљењем или везивањем.

Материјал за рад: оловка *NB*, блок број 5, мекана жица, материјали за рециклажу, лепак, штипаљке, канап, лепљива трака, колаж папир, фломастери.

Прибор за рад: маказе, хефталица.

Обрти пижњи:

- Материјали за рециклажу могу да буду: пластичне флаше, чепови, картонске кутије и ролне, пластичне кесе, пластични прибор, дрвене чачкалице и штапићи, пластичне цевчице, канап итд. Овај материјал може да се боји фломастерима, а преко њега може и да се лепи самолепљиви колаж папир у боји. Све можеш да обликујеш маказама и спајаш лепком или везивањем.

Скулптура
од амбалаже

157

ОРНАМЕНТ

- орнамент
- фриз
- розета
- фреско техника
- витраж
- мозаик техника

- вез,
- плетење,
- ткање
- резбарење
- клесање

Орнамент је врста украса или шаре који се употребљава приликом украшавања предмета или грађевина различитих намена.

Облик као ликовни елемент је саставни део орнамента. Облици који се користе за израду орнамента могу бити **геометријски**, **животињски**, **бильни** или **људске фигуре**. Осим облика, орнамент може да садржи и друге ликовне елементе, као што су линија и боја.

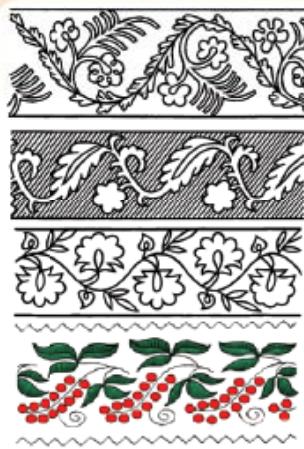
- Који орнаменти ти се највише допадају на следећим примерима и због чега?
- Који су облици по твом мишљењу најзанимљивији за приказивање орнамента?
- Уочи ритам на примерима орнамената. На који начин се ликовни елементи понављају?

геометријски

животињски

бильни

људски

Облици, линије и боје на орнаменту могу да се распореде у реду тако да чине једну непрекидну траку која се назива **фриз**. Орнамент чији је распоред ликовних елемената у облику круга назива се **розета**. Једна од важних одлика орнамента је и симетрија која може да допринесе утиску правилности самог украса.

- На који начин можеш да препознаш симетрију на следећим примерима фриза и розете?

фриз

розета

Украшавање предмета је одувек представљало посебан начин уметничког изражавања, а украс или шара дају посебну лепоту предмету. Лични употребни предмети, оружје и накит украшавани су шарама које су представљале и неко препознатљиво визуелно обележје оног ко је такав предмет поседовао. У зависности од материјала од којих је предмет сачињен орнамент се приказује различитим техникама сликања, штампања, гравирања, резбарења итд.

- Посматрај следеће примере и наведи још неке употребне предмете на којима може да се прикаже орнамент.
- Објасни важност орнамента на овим и на другим примерима из твог окружења.

На производима уметничких заната орнамент је честа врста украса.

Уметничко сликање на текстилу

Уметничко ткање таписерије

- Који од приказаних уметничких заната те посебно заинтересовао?
- У чему се огледа ритам на овим орнаментима и која врста ритма је употребљена?

Сликање на јајима

Уметничка израда предмета од бакра

Ручна израда украсних и уметнички обликованих предмета од папира и картона

У уметничким занатима сликања на стаклу и керамици орнамент представља важан начин украшавања. Ови раскошни украси израђени са посебном пажњом су право мајсторство ових уметничких заната.

- Који облици су коришћени за израду орнамената на следећим примерима?
- Замисли како би ови предмети изгледали без орнамената и објасни улогу орнамента на њима.
- Које врсте линија препознајеш на овим примерима?

Сликање на стаклу

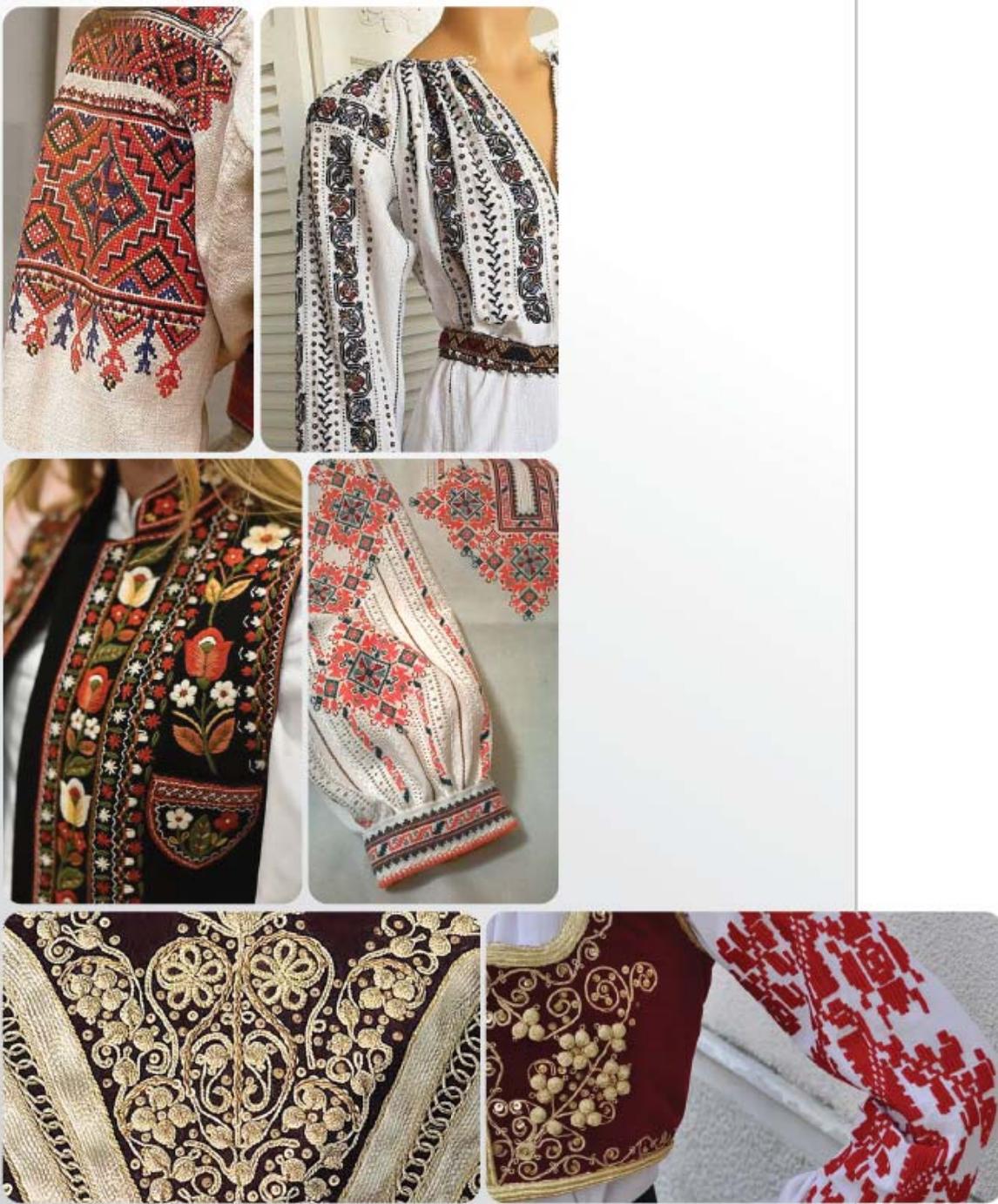
Сликање на керамици

Традиционални начин украсавања тканине и одеће је народни вез. Он се развио на подручјима многих земаља, посебно у Средњој и Источној Европи. Техника укључује ручно ткање, вез, шивење и украсне технике попут хеклања и плетења.

Народни вез обично је богат орнаментима и укључује различите боје и узорке који представљају регионалне симболе, мотиве и обичаје. Различити крајеви (регије) имају своје карактеристичне врсте народног веза, па се може препознати одакле долази одређена одећа или тканина.

Народни вез важан је део српског културног наслеђа.

длето – челична алатка за дубљење дрвета

Предмети и њихови делови од дрвета укравају се резбарењем и урезивањем орнамента помоћу оштрих ножића и металних алата. **Резбарење** је вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем и дубљењем делова дрвета употребом чекића и длета, оштих ножева и других алата.

- На следећим примерима препознај у којим орнаметима су употребљени правилни, а у којим неправилни облици?
- Где можеш да уочиш једноставне, а где сложене облике?
- Сети се који још вештачки облици могу бити укравшени резбарењем.

На црвама, манастирским и другим грађевинама орнаменти се израђују клесањем камених зидова помоћу разних металних клинова и чекића. **Клесање** је вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем делова камена употребом чекића и длета. Клесање орнамента омогућава дуготрајност оваквог украса. Често розете на црвама представљају уједно и прозоре кроз које светлост пролази у цркву.

- Који манастир си посетио и по чему ти је препознатљив?
- Које још грађевине познајеш на којима могу да се уоче уклесани орнаменти?

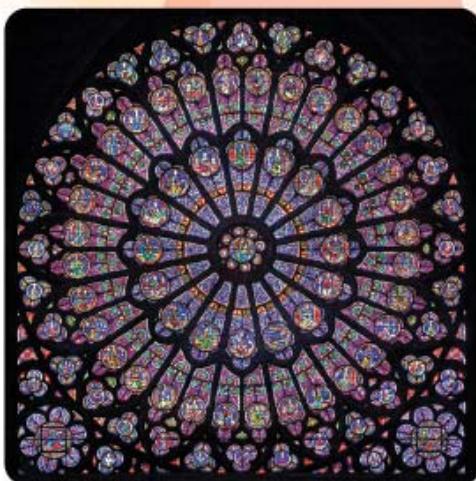

Детаљ на зиду манастира Студеница

Розете на зиду манастира Наупара

Розете и орнаменти на зиду манастира Каленић

Орнаменти на грађевинама могу да буду приказани фреско сликарском техником, техником витража или техником мозаика. **Фреско техником** слика се израђује наношењем боје директно на малтер. **Витраж** је сликарска техника где се слика саставља од разнобојних стакала међусобно спојених оловним тракама. Витражи су се употребљавали за застакљивање прозора. **Мозаик** је техника којом се слика изводи ређањем плочица, каменчића, стакла и других материјала различитих боја и величина. Комадићи ових материјала лепе се на папир преко претходно припремљеног цртежа. Завршен рад ограђује се дрвеним летвицама, па се унутар, између комадића, улива малтер или неки други везивни материјал. Овакви одливци могу се уградити у зид или излагати као посебно уметничко дело.

Витражи катедрале
Нотрдам у Паризу

- Које врсте орнамента препознајеш на следећим примерима?
- На којим местима можеш да препознаш симетрију?

Детаљи фреске на зиду манастира Жича

Мозаик на поду
манастира Манасија

Мозаик на поду испред манастира Ковиљ

САЗНАЈ ВИШЕ

Орнамент је обавезан украс на чувеним ћилимима из Пирота и околине. Постоји преко стотину различитих орнамената и шара које се користе и комбинују на пиротским ћилимима. Ови ћилими су због своје посебности и традиције у изради постали симбол пиротског краја и један од важних симбола културног наслеђа Србије. Пиротски ћилими се израђују ткањем, а овај стари занат се очувао преносећи се генерацијама са колена на колено. Израда ћилима или ћилимарство посебно се развило крајем XIX века и овим старим занатом се бавила већина жена. На светским сајмовима стarih заната пиротски ћилим је освајао многобројне награде.

- Каквог су облика орнаменти на следећим примерима пиротских ћилима и шта по твом мишљењу представљају?
- У којој мери је боја облика важна на овим ћилимима? Зашто?

ЗАДАТAK

Мој мозаик

- Осмисли изглед свог мозаика, своју посебну шару и нацртај скицу HB оловком на папиру из блока број 5.
- Твој мозаик може да се састоји од линија и биљних, животињских, геометријских и људских облика.
- На колаж папирима нацртај и исечи облике које си осмислио и приказао на скици.
- Распореди и залепи исецкане облике, а свој рад можеш да употпуниш и додатним материјалом, као што су дугмићи, разни мањи пластични делови у боји, семенке, зрна пасуља, сочива, пиринча, пшенице итд.

Материјал за рад: блок број 5, оловка HB, колаж папир, воштане боје, дрвене боице, дугмићи, разни мањи пластични делови у боји, семенке, зрна пасуља, сочива, пиринча, пшенице итд.

Прибор за рад: маказе, лепак.

ЗАДАТАК

- Осмисли изглед орнамента и изабери розету или фриз за његово приказивање.
- На папиру из блока број 5, нацртај *NB* оловком розету или фриз користећи разне линије и облике.
- Осликај свој рад фломастерима, воштаним бојама или дрвеним бојицама.

Материјал за рад: блок број 5, оловка *NB*, фломастери, воштане боје, дрвене бојице.

Розета и фриз

ПОЈМОВНИК

апстрактни облици – поједностављени облици добијени одузимањем карактеристичних детаља реалним облицима

асиметричан облик – облик чији се делови не поклапају у односу на осу симетрије

вајар (скулптор) – уметник који ствара уметничко дело, скулптуру, обликовањем различитих материјала

вештачки облици – облици које је створио човек

дводимензионални облици – облици који имају дужину и ширину

додирање облика – начин груписања облика у простору

индустријски дизајнер – занимање које се бави осмишљавањем изгледа и облика употребних предмета

једноставни облици – облици који се сastoјe из једног дела и подсећају на геометријска тела

клесање – вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем делова камена употребом чекића и длета (оштрог челичног клина)

луминообјекти – објекти за чије стварање уметници користе светлост као изражajno средство па се зову лумино или светлосни објекти

мозаик техника – техника којом се слика изводи ређањем плочица, каменчића, стакла и других материјала различитих боја и величина. Комадићи ових материјала лепе се на папир преко претходно припремљеног цртежа. Завршен рад ограђује се дрвеним летвицама, па се унутар, између комадића, улива малтер или неки други везивни материјал. Овакви одливци могу се уградити у зид или излагати као посебно уметничко дело

надреални облици – приказивање необичних сложених облика из маште мењањем или додавањем различитих једноставних облика и њиховим повезивањем у целину

неправилни облици – обично асиметрични облици чији делови и странице нису једнаки, разликују се и не поклапају са његовим другим деловима и страницама

облик – ликовни елемент који поред контурне линије може да садржи боју, светлину или текстуру

орнамент – врста украса или шаре који се употребљава приликом украшавања предмета или грађевина различитих намена

оса симетрије – замишљена линија којом можемо поделити облик на два дела

правилни облици – обично симетрични облици чији су делови и странице једнаке или се поклапају са његовим другим деловима и страницама

преклапање облика – начин груписања облика у простору

преплитање облика – начин груписања облика у простору

природни облици – облици који су настали без утицаја човека

резбарење – вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем и дубљењем делова дрвета употребом чекића и длета (оштрог челичног клина), оштрих ножева и других алата

рециклажа – процес у коме се стари и дотрајали употребни предмети који престану да се користе прерађују у нове употребне предмете или у уметничка дела, чиме се старим употребним предметима даје нови значај и функција

розета – врста орнамента чији је распоред ликовних елемената у облику круга

светлост – природна појава која може да потиче из природних и вештачких извора светlosti

симетричан облик – облик чији се делови поклапају у односу на осу симетрије и изгледају као одраз у огледалу

сложени облици – облици који се састоје из више делова

стилизација – приказ облика на поједностављен начин где се сви делови и детаљи максимално упрошћавају

тродимензионални облици – облици који имају дужину, ширину и висину

фреско техника – сликарска техника израде слике наношењем боје директно на малтер

фриз – врста орнамента у коме је распоред облика, линија и боја такав да чине једну непрекидну траку

1. Означи особине облика уписивањем на одговарајућа места у табели.

ОБЛИК					
Природан					
Вештачки					
Дводимензионалан					
Тродимензионалан					
Правилан					
Неправилан					

2. Посматрај слику уметника и на линији напиши назив једног **једноставног** и једног **сложеног** облика који уочаваш.

Једноставан облик је

_____.

Сложен облик је

_____.

Милош Тенковић,
Мршва природа, 1878.

3. Повежи дате појмове са њиховим значењем:

Стилизација •

- приказивање необичних сложених облика из маште мењањем или додавањем различитих једноставних облика и повезивањем у целину

Апстрактни облици •

- приказ облика на поједностављен начин где се сви делови и детаљи максимално упршћавају

Надреални облици •

- један од начина упрошћавања облика одузимањем неких његових карактеристичних делова, тако да добијени облици асоцирају на неки постојећи облик

4. У празним пољима испод нацртај облике: **кућа, дрво, човек, жбун тако да њихов распоред буде онакав какав је задат речима изнад поља.**

Додирање	Преклапање	Преплитање

5. На слици уметника означи оловком **први, други и трећи план.**

Вацлав Броџик, *Краве на ѿашњаку*

6. Заокружки слово испред луминообјекта.

Адела Андеа, Канек, 2013.

a

Лепенски Вир,
Прародитељка,
око 7000 год. п. н. е.

b

Иван Мештровић,
Краљевић Марко,
1910.

b

По чему си закључио да је баш тај пример луминообјекат?

---

7. Посматрај материјале од којих су рециклијам преобликоване новогодишње јелке.

Наведи називе још три материјала од којих рециклијам можемо направити јелку.

---

8. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

Орнамент је _____

9. Испод слике напиши назив врсте орнамента и технику израде.

Орнамент на зиду манастира Жича

a

Врста: _____

Техника: _____

Римски подни орнамент у Луни

б

Врста: _____

Техника: _____

ВИЗУЕЛНО
СПОРАЗУМЕВАЊЕ

-
- визуелно споразумевање
 знак
 симбол
 пиктограм
 хијероглифи

ЗНАК, СИМБОЛ, ПИКТОГРАМ

Визуелно споразумевање представља начин комуникације где се информације или поруке преносе путем знакова, слика, текста итд.

Знак је најједноставнији начин за преношење порука визуелним путем.

Цивилизације
Старог истока

Знакове као облик визуелног споразумевања користиле су још праисторијске цивилизације. **Сумерска цивилизација** простирала се на подручју јужне Месопотамије између река Тигра и Еуфрата на месту данашњег Ирака између 5000. и 4500. године п. н. е. О сумерској цивилизацији учићеш из историје, а можеш да погледаш карту тадашњег света да видиш које подручје је заузимала Месопотамија. За комуникацију се користило **клинастое писмо**

које се састојало од **знакова** утиснутих у глинене плочице. Ови знакови подсећају на клинове и састоје се од правих линија. Клинастое писмо је настало пре других врста писама, јер су праве линије биле лакше за урезивање него криве.

- Посматрај сумерске глинене плочице са клинастим писмом и покушај да уочиш различите знакове.
- Каквих облика су знаци које уочаваш?
- Које линије су коришћене за представљање ових знакова?

Сумерске глинене плочице

- У празном пољу нацртај знакове које уочаваш и чији облик препознајеш.

Најстарије сачувано дело написано клинастим писмом је сумерски *En о Гилгамешу*. У причи се говори о легендарном јунаку Гилгамешу коме се приписују полубожанске особине. Гилгамеш је био краљ месопотамијског града Урука.

Гилгамеш, рељефна скулптура из 8. века п. н. е.
(Музеј Лувр, Париз)

Симбол је знак који представља осећање, појаву, предмет, биће или појам.

Многи народи су користили **симболе** као начин визуелног споразумевања. Један од таквих народа су **Келти** који су почели да се развијају од 1400. године п. н. е. све до 400. године н. е. насељавајући подручје данашње Француске и Немачке, као и простор северне Србије. У својој богатој култури Келти су осмислили разне симболе који се због својих значења користе и данас.

Ови симболи често могу да се препознају на каменим споменицима и остацима келтских грађевина и предмета.

- Шта мислиш, којом техником су уметници израдили симболе на следећим примерима?
- На коју врсту украса те подсећају ови симболи?

Келтски симболи

- Посматрај примере келтских симбола и упореди њихов изглед са њиховим значењем.
- Које врсте линија и које облике препознајеш на овим симболима?
- Објасни на који начин овакве линије и облици доприносе значењу ових симбола.

Трискеле
символише
стално кретање и
напредак.

Дара
је чвор који
представља храст
и симболише
снагу и
дуговечност.

Серч Битол
символише
бескрајну и
дуговечну
љубав.

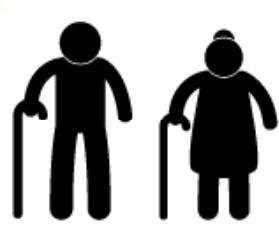
Трикетра
је чвор који
представља тројство
које симболише
породицу, јединство
и повезаност у
нераскидиву везу.

- Измисли симбол по угледу на келтски и нацртај га у празном пољу. Твој симбол може да има неко друго значење, на пример другарство, љубав, храброст, доброту итд.

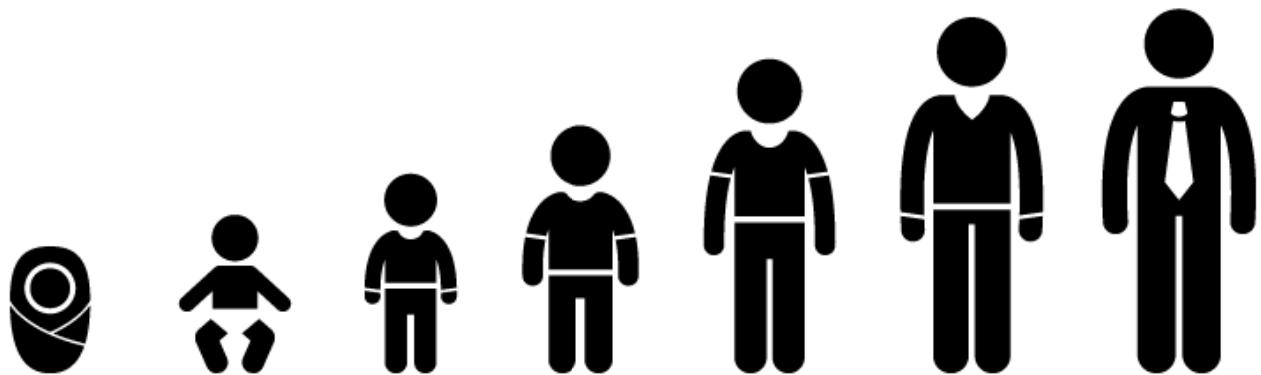
Пиктограм је графички симбол или сликовни знак који преноси поруку и упућује на неки догађај или радњу, на разумљив начин и без додатног објашњавања. Пиктограми су врло корисни, јер њихово значење може разумети свако, без обзира на културу и језик земље у којој живи.

- Именуј облике које уочаваш на следећим примерима пиктограма.
- Откриј значење датих пиктограма.

- Покушај да откријеш коју поруку преноси следећи пример пиктограма. Саопшти своје размишљање на часу.

ЗАДАТАК

155

Мој симбол

- Измисли симбол коме ћеш дати неко значење. Делове од којих ће се састојати симбол пажљиво осмисли и нацртај их HB оловком на папиру из блока број 5, тако да приказ целог симбола асоцира на оно што он треба да значи.
- Измисли и нацртај знакове који ће означавати слова азбуке, па покушај помоћу њих да саставиш реченицу по жељи.
- Од глине направи плочице и помоћу чачкалице или пластичног ножића урежи реченицу од осмишљених знакова, као и свој измишљени симбол.
- Уколико желиш да направиш печат са својим симболом, онда је најбоље да уместо глинамола користиш кромпир. Погледај задатак *Тексшуре о кромпиру* на стр. 23.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, глинамол.

Прибор за рад: подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа, чачкалица, пластични ножић.

Обрати пажњу:

- Пре коришћења глинамола постави најлонску подлогу како би сто заштитио од прљања. Увек носи са собом сунђер и крпу уколико се деси да се сто испрља да можеш лако да га очистиши на крају часа.
- Глинамол повремено накваси са пар капљица воде како би увек био мекан за рад. Обликуј га рукама, а можеш да користиш и чачкалицу или пластични ножић за обликовање неких делова.

Сликовно писмо у Кини потиче из периода 2200. године п. н. е. и задржало се све до данас. Оно обухвата читав низ пиктограма. Сваки сликовни знак има одређено значење, а састоји се од делова који су засебни симболи и имају посебна значења.

- Посматрај следеће примере кинеских пиктограма и објасни колико знак има сличности са оним што означава.

木

山

日

火

дрво

планина

сунце

ватра

- Покушај да објасниш због чега следећи пиктограми имају ново значење када се налазе заједно.

ЗАДАТАК

- Пронађи на интернету, уз помоћ наставника, кинеске знаке сликовног писма који означавају неки појам који би желео да представиш или целу реченицу која се састоји од више знакова.
- Можеш да покушаш да осмислиш свој пиктограм или више пиктограма које ћеш спојити тако да представљају једну реченицу.
- Нацртај скице знака HB оловком на папиру из блока број 5, а затим помоћу четке и црног туша нацртај веће знаке по угледу на кинеско сликовно писмо.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, црни туш.

Прибор за рад: четке различитих ширина, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа.

Обрати пажњу:

- Тушем треба опрезно руковати и држати бочицу како се не би преврнула, а туш просоју по одећи, папиру, столу итд.
- Уколико желиш да постигнеш светлије линије, испери четкицу мало више у посуди са водом.
- После цртања четку је потребно опрати водом како се туш не би осушио и онемогућио њено поновно коришћење.

НЕВЕРБАЛНА КОМУНИКАЦИЈА

Комуникација при којој се не користе речи, већ се реченице, појмови и догађаји објашњавају покретима тела и изразима лица назива се **невербална комуникација**. Један од облика овакве комуникације је **пантомима**, која се може користити приликом извођења позоришне представе или приликом имитације.

- Које значење може да се крије иза покрета руку и израза лица приказаних на следећим примерима?

- Покушај пантомимом да имитираш неку животињу или да објасниш неко своје осећање.

У неким народима, приликом извођења игре или плеса, изрази лица су од великог значаја као облик невербалне комуникације. **Мимика** означава изразе и покрете лица који могу да преносе различита осећања. Неки народи их приказују на **плесним маскама**. Због тога се маске за игру и плес сматрају важним предметом, а њихова израда представља традицију у многим народима. Маске се израђују углавном од дрвета, а употребљавају се и други материјали, као што су кожа, кости, вуна, тканине итд.

У позоришним представама маске имају посебан значај још из периода античке Грчке. Оне помажу глумцу да јасније пренесе особине лица кога глуми и изразом лица приказаном на маски покаже његово осећање.

- Посматрај следеће примере маски и искажи своје мишљење о њима.
- Шта мислиш, која осећања приказују ове маске?
- Какав утисак на тебе оставља мимика приказана на овим маскама?
- Које маске су правилног, а које неправилног облика?

Филипинске маске

Афричке маске

Маске на лицима припадника различитих афричких племена

Јапанске маске

Маске са Бахамских острва

Маске се користе и на свечаностима као што су карневали. Карневал у Венецији има традицију још од 17. века, а маске су биле саставни део ношње учесника карнавала. Венецијанске маске су убрзо постале познате и популарне у целом свету због посебног изгледа и начина израде. Ове маске биле су израђене од коже, порцелана и стакла, а данас се израђују од картона и гипса.

Венецијанска маска

САЗНАЈ ВИШЕ

Посебан облик невербалне комуникације је **знаковни језик** који је основно средство изражавања особа без чула слуха. Изводи се покретима прстију и руку, са могућношћу коришћења мимике. Систем знакова овог језика је такав да сваки знак има посебно значење, а постоји могућност да један знак означава више сличних појмова. Као и сваки језик, и знаковни језик поседује своју граматику у формирању реченица и објашњавању појмова, мисли, радњи итд.

- Посматрај примере знаковног језика приказане у низовима слика под а) и б). Покушај да препознаш који низ слика објашњава реч *беба*, а који реч *городица*.
- На основу чега закључујеш шта који пример објашњава?

ЗАДАТAK

Осмисли изглед маске за неки плес, празник или догађај.

- На папиру из блока број 5 *HB* оловком нацртај скицу маске како је замишљаш. Осмисли и прикажи све делове које она треба да садржи. Посебну пажњу обрати на мимику коју маска треба да приказује. Обој дрвеним бојицама цртеж тако да истакнеш осећање које желиш да пренесеш маском.
- Посматрај скицу и техником папир-маше направи маску. Величину маске прилагodi свом лицу. Делове које маска треба да садржи можеш да направиш помоћу других материјала, као што су дрво, картон, пластика, тканина, колаж папир итд. На крају маску обој акрилним бојама користећи боје као на скици.

Материјал за рад: блок број 5, оловка *HB*, дрвене бојице, акрилне боје, лепак, балон, брашно, новински папир, колаж папир, разни материјали од дрвета, картона, пластике, тканине итд.

Прибор за рад: четке различитих ширине, палета, маказе, подлога за сто, посуда за воду, већа посуда, сунђер, крпа.

Обрати пажњу:

- Папир-маше је техника израде облика од папира. Исеци новински папир на тракице. Надувај један балон. У већој посуди помешај брашно и воду тако да смеса не буде превише густа. Умачи тракице од папира у посуду и лепи на балон тако да постигнеш облик маске. Када се папир осуши, балон пробуши, облик од папира може даље да се обликује, сече, боји и да се на њега лепе остали материјали.

ИЛУСТРАЦИЈА

илюстрација
илустратор

Врста уметничког цртежа којим уметник изражава свој доживљај неког догађаја или радње у књижевном делу назива се **илюстрација**. Уметници који се баве израдом илустрација називају се **илустратори**. Илустрација може да буде цртеж или слика. Због примене савремене технологије илустратори врло често користе и дигиталне табле као и апликативне програме за цртање, као што су *Adobe Illustrator*, *Adobe Photoshop* и други.

- На следећим примерима илустрација покушај да препознаш које књижевно дело представљају.
- У кружић испред илустрације упиши број под којим се налази назив књижевног дела кога она представља.

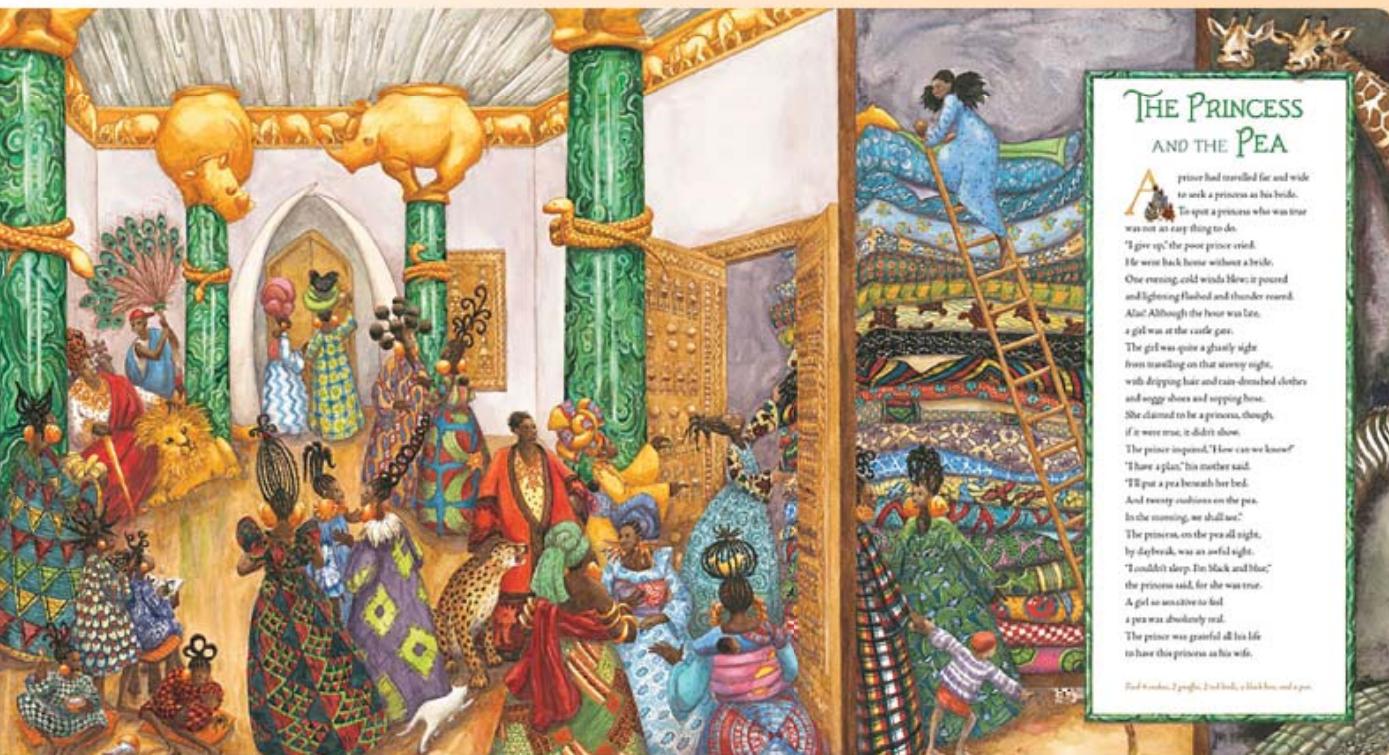
- 1 Гонсало Вијана, илустрација за књигу *Чаробњак из Оза*
2 Сојун Парк, илустрација за књигу *Пешар Пан*
3 Џон Тенијел, илустрација за књигу *Алиса у земљи чуда*
4 Матијас Адолфсон, илустрација за књигу *Гулiverова Јуђовања*
5 Роберт Ингпен, илустрација за књигу *Авантуре Тома Сојера*
6 Ворвик Гобл, илустрација за књигу *Усјавана леђошица*

- На основу илустрације покушај да објасниш који догађај из тог књижевног дела је илустрован.
- Предложи још неке догађаје из ових књижевних дела који би могли да се прикажу илустрацијом.

На основу прочитаног текста у оквиру неког књижевног дела илустратор приказује неку сцену која је на њега оставила снажан утисак. Он замишиља изглед простора, ликова, њихову одећу, покрете и остале детаље које приказује илустрацијом. Илустратор прилагођава и боје које на илустрацији стварају посебну атмосферу и употпуњују доживљај књижевног дела.

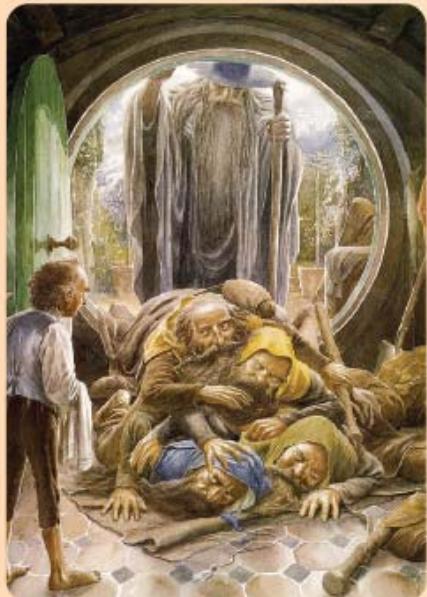
- Пронађи на интернету бајку *Принцеза на зрунтурашку* Ханса Кристијана Андерсена. Прочитај је и упореди следећи пример илустрације са радњом из бајке.
- У којој мери ова илустрација описује радњу из бајке?
- Који догађај је уметник приказао на илустрацији?
- На основу којих облика можеш да препознаш личности из бајке?
- Које облике је уметник сам измислио и убацио, а нису наведени у тексту?
- Како ти замишиљаш ликове из ове бајке? Објасни како би их ти представио.

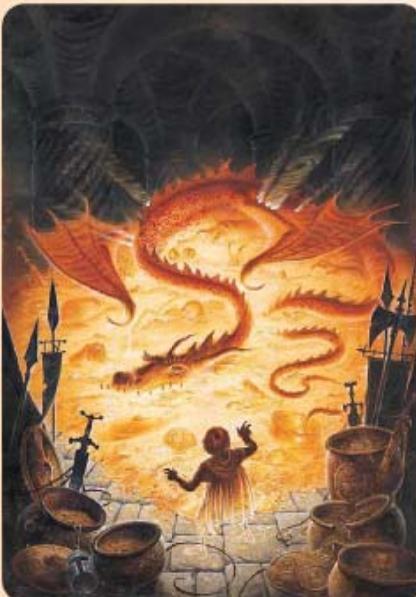
Гејл де Маркен, илустрација за бајку *Принцеза на зрунтурашку*

Књижевно дело може да буде објављено више пута, па онда свако издање садржи илустрације различитих аутора. Тако, на пример, роман *Хобић* кога је написао Џ. Р. Р. Толкин има више издања са илустрацијама различитих аутора. Поред тога, овај роман, као и роман *Господар йрсћенова* истог писца, инспирисао је велики број илустратора широм света који су своје идеје приказали на посебан начин. Одломке из романа *Хобић* читаћеш на часовима српског језика и књижевности у петом разреду.

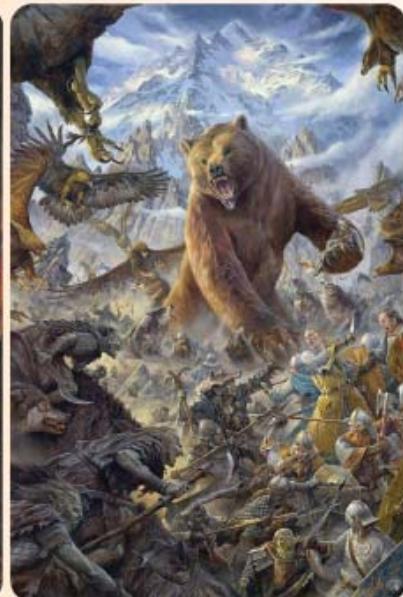
- Погледај примере илустрација из различитих издања *Хобиша*.
- Која илустрација ти се највише допада и због чега?
- Који аутор је по твом мишљењу најзанимљивије приказао неки догађај?

Алан Ли

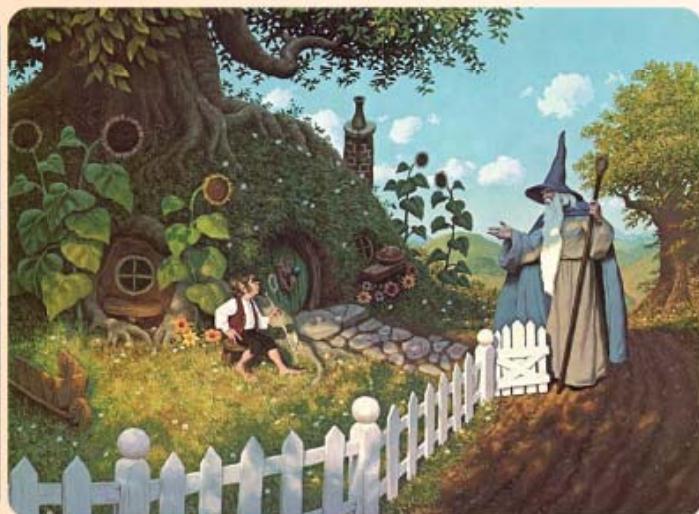
Дејвид Вајат

Метју Стјуарт

Дерел К. Свит

Грег и Тим Хилдебрант

ЗАДАТАК

Пронађи на интернету или се сети неке приче, бајке, дела текста или књижевног дела које је оставило снажан утисак на тебе.

- Изабери један догађај из тог дела и нацртај га *NB* оловком на папиру из блока број 5. На илустрацији прикажи простор, ликове и остале детаље онако како их замишљаш. Илустрацију можеш и да обојиш бојама по избору.

Материјал за рад: оловка *NB*, блок број 5, боје по избору.

Илустрација

- стрип
- елементи стрипа
- врсте стрипова

СТРИП

Представљање неке приче низом уметничких цртежа употребљених текстом назива се **стрип**.

Стрип је настао у 19. веку, а његов назив потиче од назива за каиш, односно траку у којој је смештено више од два међусобно раздвојена поља на којима је приказана радња.

САЗНАЈ ВИШЕ

Читаоци стрипа замишљају радњу која се одвија између два поља, јер линије или размаци између поља означавају прекиде радње.

Стрипови данас најчешће нису у форми траке. Цртежи који чине стрип значајнији су од текста. Текст се у стрипу може наћи у облачићима, у простору испод или изнад поља.

Сва поља, односно кадрови који се налазе на једној страници стрипа чине **таблу стрипа**, која може садржати и само један цртеж, чиме се истиче драматичност представљеног тренутка.

У савремено доба приче у сликама или стрипови обично се цртају помоћу црног туша, пера и четке, а користе се и оловке са црним мастилом. Насловне странице стрипа или неке главне сцене приказују се и цртежом у боји. Стрипови могу бити обима од неколико цртежа па све до великог броја цртежа који стају у оквир читаве свеске од више десетина страница.

- Прочитај следеће стрипове и кажи који ће стрип заламљивији и због чега.

Игор Жаковски, Црне Паške

Приче у стриповима баве се разним темама. Развило се више врста стрипова: од акционих (напета и узбудљива радња са борбеним ликовима), комичних (шалљива радња са смешним сценама и ликовима), па све до фантастичних (нестварни догађаји и радња са натприродним ликовима).

Неки од **основних елемената** који се користе у стрипу за приказивање дијалога, осећања или кретања ликова приказани су на сликама. Стрип је препознатљив по начину приказивања радње која је распоређена у више сцена, а свака сцена представљена је у посебном пољу.

- Уочи примену ових елемената на примерима сцена из стрипа и наведи за сваки пример шта је њима приказано.

У свету постоје разни начини цртања карактера (ликова) у стриповима. Француски, белгијски, јапански и амерички стрипови издавају се као водећи.

- Упореди насловне стране и начин цртања сцена на следећим примерима најпознатијих француских, белгијских, јапанских и америчких стрипова.
- Који од ових стрипова су ти познати и које би волео да прочиташи?
- Како ти се допадају ликови и на који начин су приказани у овим стриповима?

Албер Удерзо, Астерикс, француски стрип

Жорж Проспер Реми Ерже,
Аваншуре Тиншина,
белгијски стрип

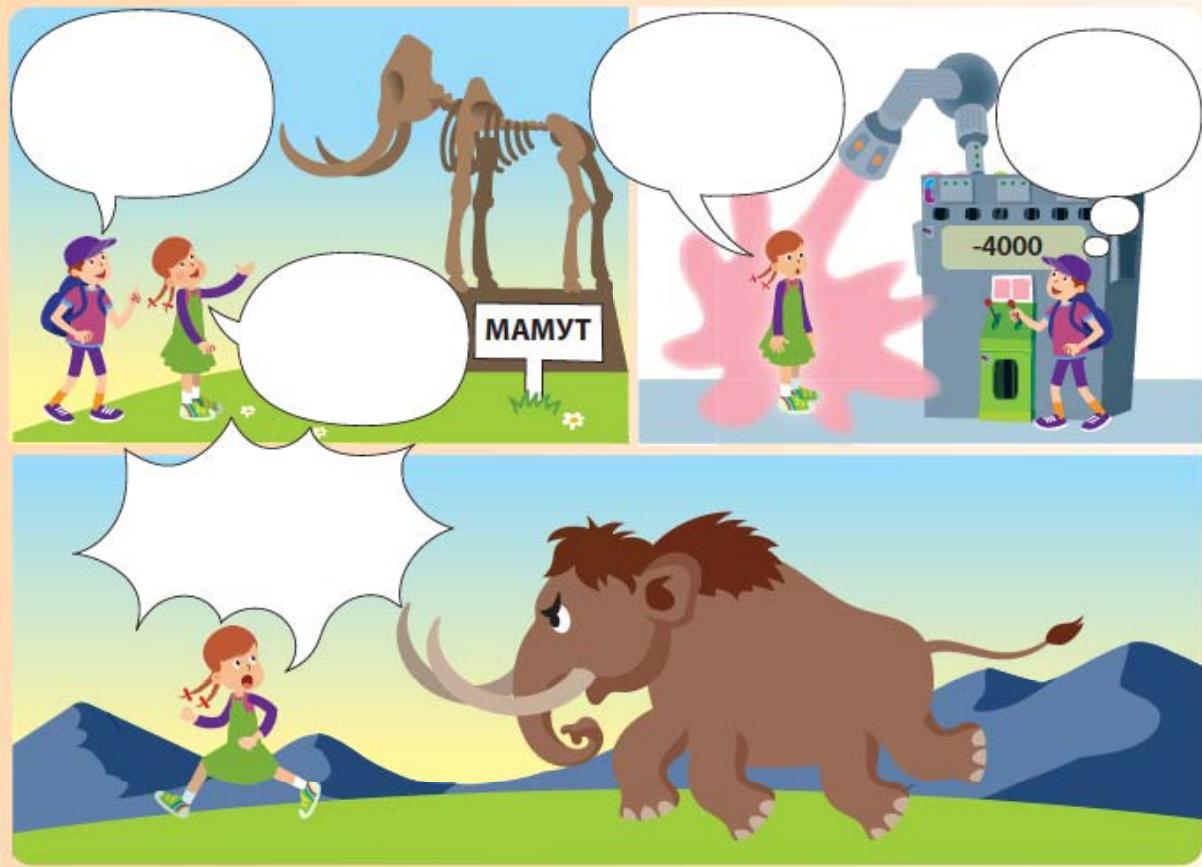

Акира Торијама, Змајева кула,
јапански стрип

Стив Дитко, Спајдеријмен,
амерички стрип

- На следећем примеру стрипа насликане су сцене без текста. Замисли догађај који приказују и напиши у облачићима текст који би ликови могли да изговарају, тако да стрип буде занимљив. Обрати пажњу која је врста облачића приказана.

ЗАДАТАК

Осмисли причу на неку од тема која може бити акциона, поучна, комична или фантастична. И ти можеш бити главни јунак.

- Подели папир из блока број 5 на више поља. У сваком пољу HB оловком нацртај једну сцену из приче. Главне сцене можеш да прикажеш у већим пољима и да их обояши фломастерима, тушем у боји или оловкама са мастилом у боји.
- Када приказујеш ликове, можеш да нацрташ и поља у облику облачића у које ћеш уписати текст који изговарају.
- Када завршиш цртање, пређи преко цртежа оловком, црним фломастером, тушем и пером или оловком са црним мастилом.

Материјал за рад: блок број 5, оловка HB, фломастери, тушеви у боји, оловке са мастилом у боји.

Прибор за рад: перо за цртање, крпа, сунђер, подлога за сто.

Обртити пажњу:

- Сто заштитити подлогом, а потом тушем опрезно руковати и држати бочицу како се не би преврнула, а туш просу по одећи, папиру, столу итд.
- После цртања опрати четку водом како се туш не би осушио и онемогућио њено поновно коришћење.

Мој стрип

КАРИКАТУРА

Карикатура је врста уметничког цртежа у коме уметник приказује људе претерујући и претварајући њихов стварни изглед у слику која делује изобличено и смешно. Она представља облик критике и приказивања политичких и друштвених тема. Циљ уметника је да карикатуром истакне карактеристичне физичке особине неког лица, као што су црте лица, изглед и положај тела, али и његово понашање.

- Посматрај карикатуре на следећим примерима. Кажи шта знаш о личностима које ове карикатуре представљају и објасни из ког наставног предмета си учио о њима.

Амир Таки,
Лудвиг ван Бетовен

Ефрајн Мало,
Никола Тесла

Мери Томпкинс Луис,
Ван Гој

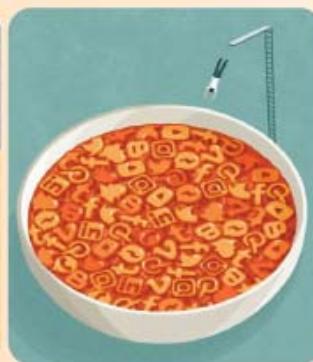
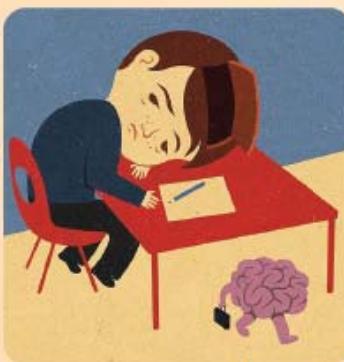
Мајк Скот,
Леонардо да Винчи

Кристоф Бодард,
Салвадор Дали

Карикатура не мора увек да буде приказ само једне особе, већ то може да буде цртеж који пренаглашено представља неку ситуацију, друштвену појаву или догађај.

- Препознај и објасни које друштвене појаве приказују карикатуре на следећим примерима.
- На који начин је уметник пренагласио и претерао у истицању и критиковању ових друштвених појава?
- Сети се још неке друштвене појаве и објасни на који начин би је ти представио и шта би пренагласио.

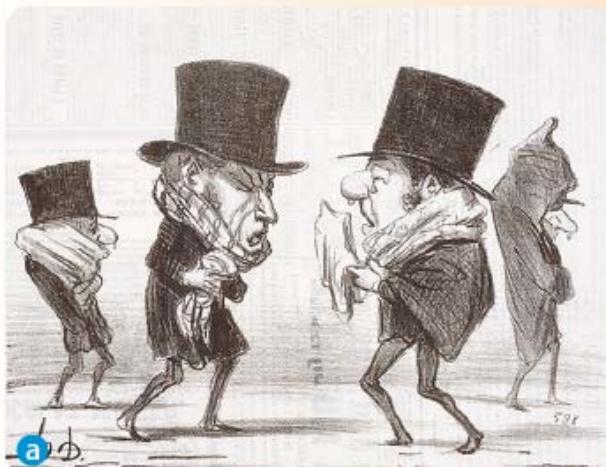
Џон Холкрофт

Један од најзначајнијих карикатуриста 19. века, француски графичар и сликар Оноре Домије многобројним карикатурама је изражавао критику тадашњих политичара и друштвених тема. Он је карикатуре представљао скулптурама, цртежима и графикама.

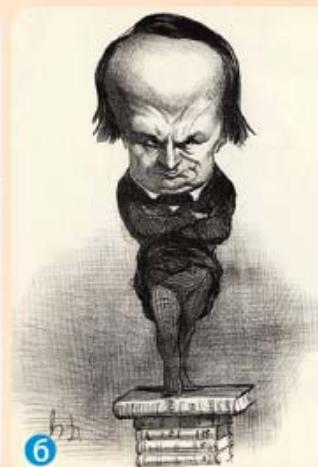
- Посматрај следеће карикатуре које је уметник Оноре Домије представио скулптуром. Објасни и искажи своје мишљење: да ли је карикатуру боље приказати цртежом или скулптуром и које су предности?

- Које друштвене појаве приказују карикатуре на сликама Оноре Домијеа? Објасни.
- На који начин је уметник пренагласио и претерао у истицању и критикованију ових друштвених појава?
- Сети се још неке друштвене појаве и објасни на који начин би је ти приказао и шта би пренагласио.

а

б

в

г

д

е

ЗАДАТAK

Карикатури

- Сети се неке личности из свог окружења или неке познате личности. Размисли које позитивне или негативне особине има та личност.
- Пronaђи на интернету, уз помоћ наставника, фотографију те личности и уочи њене препознатљиве особине на лицу и телу.
- Замисли како би ту особу представио карикатуром тако да претерано истакнеш све њене најнаглашеније особине.
- На папиру из блока број 5 HB оловком нацртај карикатуру и обоји је акрилним бојама.

Материјал за рад: блок број 5, оловка HB, акрилне боје.

Прибор за рад: четке разних ширине, палета, подлога за сто, посуда за воду, крпа, сунђер.

ГРАФИТИ

графити
савремени графити
мурали
типографија

Графит представља поруку на зиду која може бити и врста уметничког цртежа у облику текста или слике. Неки графити су очувани на остацима старих грађевина.

Графит на зиду храма
у Ком Омбу, Египат,
2. век п. н. е.

Графит из 19. века на зиду храма
Аја Софија у Истанбулу, Турска

Графити на зиду
Храма Вазнесења
Христовог у
Јерусалиму, Израел,
11–13. век

Савремени графити обухватају посебно осликане текстове и натписе који носе поруке различитог значења. Многи графити почетком 20. века служили су за обележавање неких друштвених група или појединача. На тај начин издвојили су се уметници који су натписе претварали у врло креативна уметничка дела.

- Користећи знање из енглеског језика покушај да преведеш и објашни значење порука на следећим примерима графита.

Графити су као уметничка дела постали саставни део градског простора. Они преносе позитивне или негативне поруке на разне теме у виду текста, врло често ликовно обликованог. Циљ графита је комуникација са што већим бројем људи, па се често налазе на зидним површинама и на јавним местима. У неким градовима цртање графита на неким зидним површинама забрањено је законом, док у неким постоје посебне површине на којима је дозвољен овакав вид изражавања.

Док графити често преносе поруку текстом, постоје и **мурали** који преносе поруку углавном путем слике на зиду или таваници. Мурали својом величином могу прекрити огромну површину и тако постати саставни део неке грађевине или неког простора. Није редак случај да се мурали и графити комбинују заједно на некој површини и тиме појачају значење и утисак поруке коју преносе.

- Посматрај слике па размисли на којој је приказан графит, на којој мурал, а на којој комбинација графита и мурала.

- Уколико би постојао зид у твојој школи за слободно исписивање графита, коју поруку би написао на њему?
- Које боје, облик и величину слова би користио за свој графит?

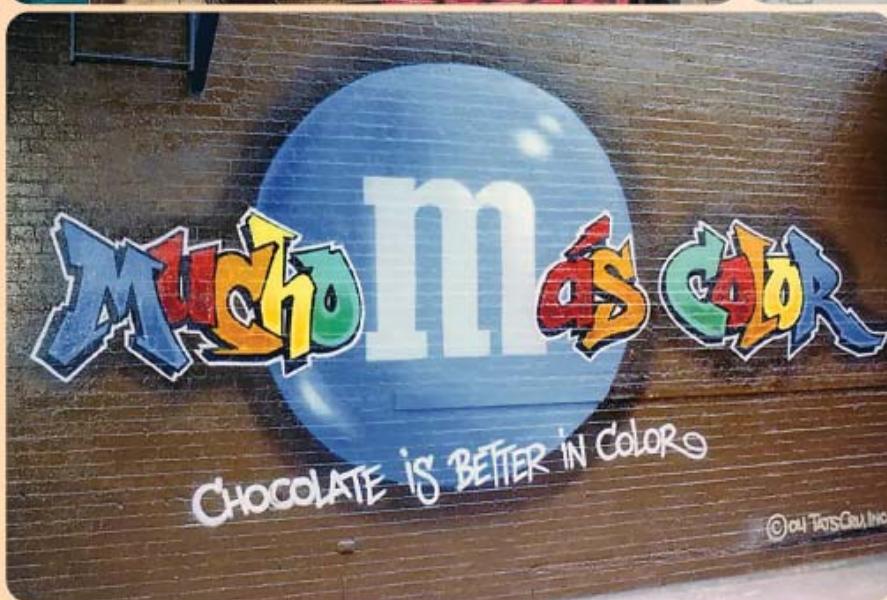
Мексико Сити је град у коме су зидови зграда постали простор за многа уметничка дела. Графити и мурали у овом граду су многобројни и шаљу различите поруке.

Зграда Националног аутономног универзитета Мексика

Многе фирме користе графите као начин рекламирања себе или својих производа. Приликом смишљања изгледа графита врло је важан и изглед слова. Осмишљавањем изгледа слова и текста, одабиром њихове величине, боје, врсте и облика, бави се дисциплина која се назива **типовографија**. Такође, типографија је важна приликом осмишљавања изгледа неке стране књиге, часописа, уџбеника и сл.

- Шта мислиш да рекламирају графити на следећим примерима?
- Који текст ти највише привлачи пажњу?
- Која типографија ти се највише допада и зашто?

ЗАДАТАК

Мој графит

Размисли коју поруку би твој графит могао да преноси.

- Осмисли облик слова који можеш да употребиши на њему.
- Нацртај *B* или *NB* оловком скицу графита на папиру из блока број 5, тако да представиш поруку посебно осмишљеним обликом слова. Графит можеш да употпуниш и неком сликом, а потом га обоји користећи фломастере различитих ширина.

Материјал за рад: оловке *NB* и *B*, блок број 5, фломастери разних ширина.

ПОЈМОВНИК

визуелно споразумевање – начин комуникације где се информације или поруке преносе путем знакова, слика, текста итд.

графит – врста цртежа у облику текста или слике који представља поруку на зиду

знак – најједноставнији начин за преношење порука визуелним путем

знаковни језик – посебан облик невербалне комуникације који је основно средство изражавања особа без чула слуха; изводи се покретима прстију и руку, са могућношћу коришћења мимике

илустрација – врста уметничког цртежа којим уметник изражава свој доживљај неког догађаја или радње у књижевном делу

карикатура – врста уметничког цртежа у коме уметник приказује људе претерујући и претварајући њихов стварни изглед у слику која делује деформисано и смешно

мимика – један облик невербалне комуникације која се изводи изразом или покретима лица који могу да преносе различита осећања

невербална комуникација – комуникација при којој се не користе речи већ се реченице, појмови и догађаји објашњавају покретима тела и изразима лица

пантомима – један облик невербалне комуникације која се изводи покретима тела и изразима лица, а може да се користи приликом извођења позоришне представе или приликом имитације

пиктограм – графички симбол или сликовни знак који преноси поруку и упућује на неки догађај или радњу, на разумљив начин и без додатног објашњавања

символ – знак који представља осећање, појаву, предмет, биће или појам

стрип – прича представљена низом уметничких цртежа употпуњених текстом

типоврафија – дисциплина која се бави осмишљавањем изгледа слова и текста одабиром њихове величине, боје, врсте и облика за уређење изгледа неке стране књиге, часописа, уџбеника и сл.

1. Повежи слику са оним што представља.

a

б

в

знак

символ

пиктограм

2. Посматрај значење појединих знакова кинеског сликовног писма, па закључи шта би могла да означава комбинација тих знакова.

Заокружи одговор који ти се чини да има највише смисла.

а) спавање

б) октобар

в) звездано небо

3. Невербална комуникација је _____

4. У поље испод слика напиши које значење имају приказане невербалне комуникације.

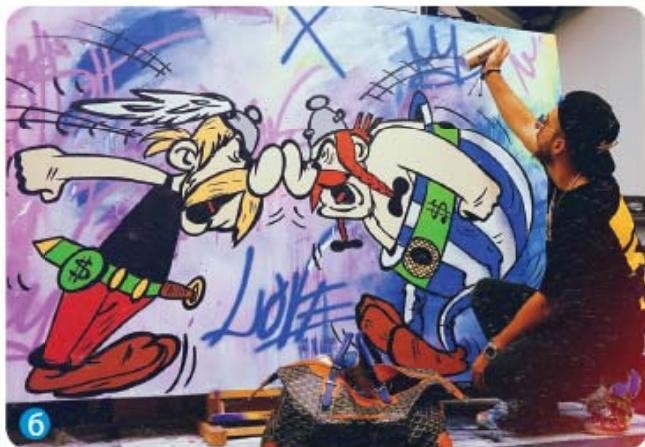

5. Испод примера напиши која је то врста уметничког цртежа.

J. В. Смит,
Црвенкаја, 1911.

a

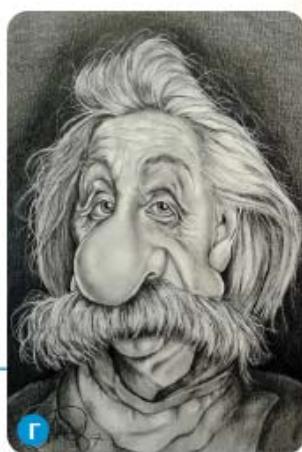
b

Албер Удерзо,
Астерикс

B

Моника де Белис,
Албер је Ајнштајн

Г

НАСЛЕДІ

ПРАИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ

Палеолит (старије камено доба) је најдужи период праисторије, трајао је од појаве првих људи до отприлике 10 000 година п. н. е.

Национални парк је законом заштићено подручје од изузетног природног и културно-историјског значаја.

Резерват природе је подручје које је намењено искључиво очувању изворне природе због својих неизмењених природних одлика.

Културна баштина или наслеђе представља споменике, грађевине, уметничка дела, старе занате који су наслеђени од предходних генерација и имају посебну уметничку, емотивну, националну и симболичку вредност за све садашње и будуће генерације. На територији Србије постоје бројни остаци цивилизација из разних праисторијских и историјских периода.

Локалитет (археолошко налазиште) је место које је настањивала нека људска заједница у одређеном временском периоду, где се могу пронаћи преостали материјални остаци људских делатности. У петом разреду из историје учићеш о праисторији и о најважнијим праисторијским локалитетима и културама у Србији.

Светски значајно средиште праисторијске цивилизације је Лепенски Вир, најстарије седелачко насеље у Европи. По овом локалитету је названа **култура Лепенског вира**, значајна по формирању **првих трајних насеља** дуж Дунава 10 000 година п. н. е. Ово палеолитско налазиште на десној обали Дунава у Ђердапској клисури у близини Доњег Милановца представља јединствену културно-историјску целину у оквиру Националног парка Ђердай и заштићен је као строги резерват природе.

На овом локалитету откривено је цело насеље од преко сто објеката, од којих су значајни остаци кућа са дрвеном конструкцијом и огњиштем окруженим каменим скулптурама риболиких глава. Оне представљају најстарије пронађене камене скулптуре у Европи.

- Да ли су скулптуре на следећим примерима једноставног или сложеног облика?
- На основу чега то закључујеш?

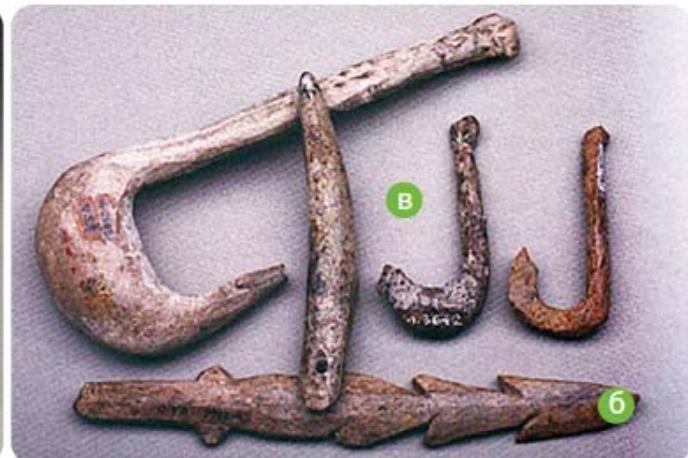
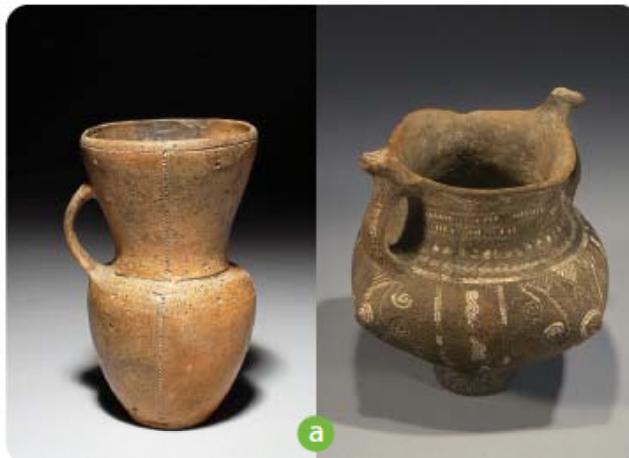

Камене скулптуре риболиких глава из Лепенског Вира

На десној обали Дунава, у Винчи код Београда, налазило се средиште најнапредније праисторијске културе у Европи, **Винчанске културе**. Археолошким ископавањима утврђено је да се на том месту налазило највеће насеље из доба неолита, старо више од седам хиљада година, **прво урбano насељe у Европи**.

Припадници Винчанске културе бавили су се земљорадњом, ловом и риболовом. Приликом археолошких ископавања, у Винчи су пронађене разне врсте предмета, оружја и оруђа од камена и костију, посуђе, вазе, накит, мноштво људских и животињских фигурица и остаци праисторијских кућа.

Неолит (млађе камено доба) праисторијски је период који је трајао од око 10 000. године п. н. е. до 6 000. године п. н. е.

Употребни предмети из Винче:
а) грнчарске посуде од глине, б) харпун, в) удице од животињске кости

- Које од фигурица на следећим примерима остављају јачи утисак и због чега?

Фигурице из Винче

Потражи нешто више о праисторији на сајту Народног музеја у Београду.

САЗНАЈ ВИШЕ

У свету постоје бројни локалитети на којима су пронађени материјални остаци праисторијских цивилизација. Многи од тих остатака су разна вајарска дела, глинене или камене скулптуре пронађени на отвореним стаништима. Посебно културно-уметничко наслеђе представљају цртежи и слике на зидовима пећина. Пећинско сликарство се појавило пре отприлике 35 000 година и пронађено је на око 350 локалитета у Европи.

- Који облици су приказани на следећим примерима пећинског сликарства?
- Шта мислиш, које материјале су користили праисторијски људи за цртање на зидовима пећина? Разговарај са наставником о томе.
- На ком примеру се најјасније уочава контурна линија?
- На ком примеру можеш да уочиш ритам и која је врста ритма приказана?

Пећина Алтамира, Шпанија, 12500–10500 г. п. н. е.

Хол бикова у пећини Ласко, Француска, 17000–15000 г. п. н. е.

ЗАДАТAK

Праисторијски људи су своје доживљаје из лова и свакодневног живота приказивали цртежима на зидовима пећина. За такве цртеже обично су користили угљене штапиће или земљане боје. Замисли да живиш у праисторијско доба и којим би се пословима бавио. Замисли изглед животиња које су живеле у то време. Замисли одећу, обућу и предмете које су користили праисторијски људи.

- На папиру из блока нацртај угљеним штапићима један догађај из праисторије у коме би ти учествовао. Све облике прикажи онако како их ти замиљаш.

Материјал за рад: угљени штапићи, блок број 5.

Прибор за рад: памучна крпица.

Обрати пажњу:

- Папир из блока можеш претходно да изгужваш, а затим исправиш како би добио утисак површине зида пећине. Такође, код куће можеш да скуваш чај, охладиш га и прелијеш њиме папир. Када се папир осуши добићеш боју сличну боји зида пећине. Угљен је најлакше обрисати памучном крпицом. Када завршиш, свој рад предај наставнику који ће предузети мере заштите цртежа како се угљен не би обрисао и рад оштетио.

НАСЛЕЂЕ СТАРИХ ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Од праисторијских цивилизација уметност се временом развијала све више, а касније цивилизације су оставиле иза себе богато уметничко наслеђе.

На подручју Месопотамије пронађено је доста културно-уметничког наслеђа народа, као што су **Сумери, Асирија и Персијанци**. Уметност ових народа који су живели у различитим деловима Месопотамије и у различитим временским периодима огледа се у многим грађевинама, скулптурама, рељефима итд. Ово наслеђе сведочи о тадашњем начину живота цивилизације Месопотамије.

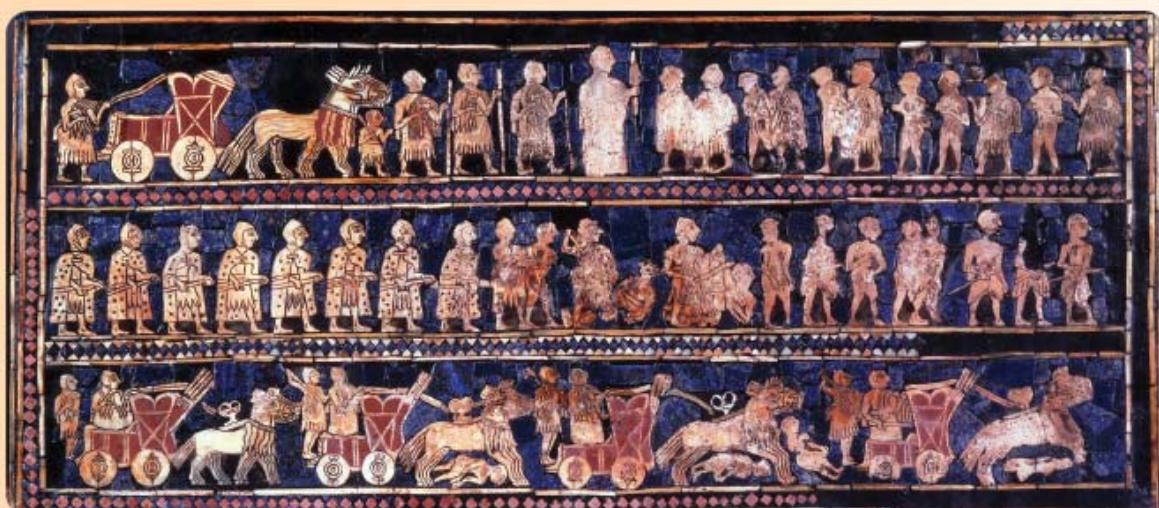
Глава краља Саргона,
2300. год. п. н. е.

Кипови из Абуовог храма, 2700. – 2500. год. п. н. е.

Сумерска уметност

- Објасни на који вид визуелног споразумевања те подсећа следећи пример сумерске уметности.

Кутија из Ура, 2 600. година п. н. е.

Асиријска уметност

- На примерима рељефа у камену објасни где уочаваш додирање, преклапање и преплитање облика.
- На ком примеру је приказан надреалан облик?

Владар Асурбанипал улову на лавове,
645–640. година п. н. е.

Рањена лавица, 645–640. год. п. н. е.

Део капије на тврђави
краља Саргона,
742–706. година п. н. е.

Краљ Асурбанипал убија лава, 668–631. год. п. н. е.

Персијска уметност

- Посматрај следеће примере рељефа у камену и објасни на којим местима уочаваш додирање, преклапање и преплитање облика.
- На ком примеру је приказан надреалан облик?

Осликане рељефи на зидовима Даријусове палате, 539. год. п. н. е.

Персијски
употребни
предмети
од злата

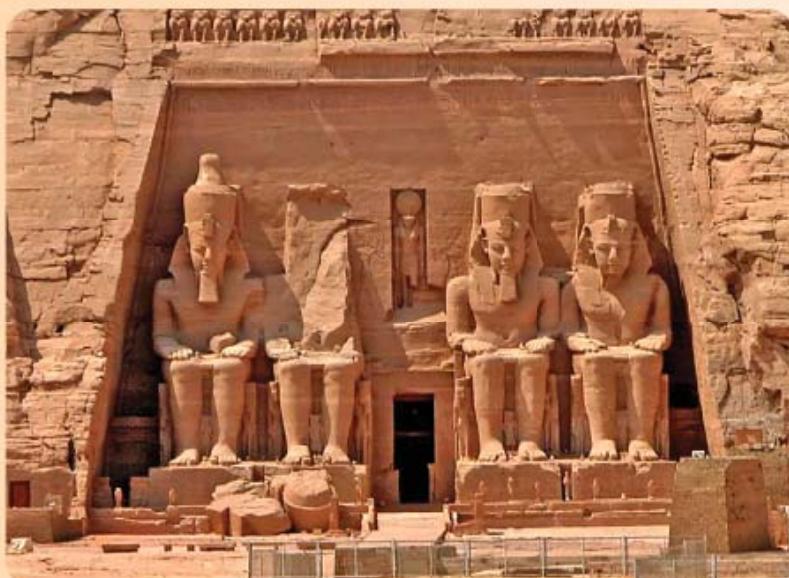

Једна од највећих старих цивилизација која је оставила неизбрисив траг у историји је **египатска цивилизација**. Она је уједно и најдужа људска цивилизација која је трајала око 3000 година. Простирила се долином реке Нил, а оставила је иза себе огромно културно-уметничко наслеђе.

Јединствене грађевине, као што су пирамиде, разни храмови и палате на којима су исклесани прикази из живота народа и владарских породица представљају важан вид египатске уметности.

Египатске скулптуре и сликарство спадају у најзначајнија остварења ове цивилизације. Египатски вајари показали су право умеће у обради различитих врста камена. Неке скулптуре су мање величине, док многе скулптуре достижу и висину до неколико метара.

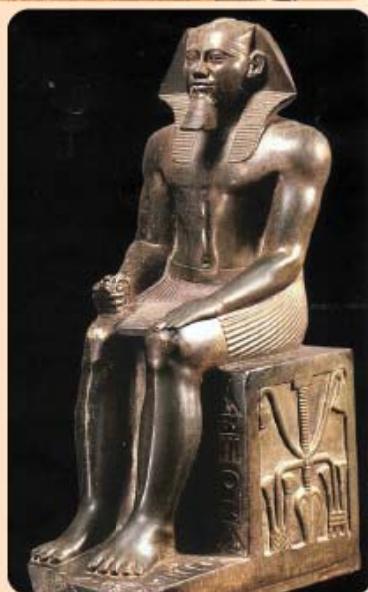
- Шта мислиш, на који начин су уметници обликовали скулптуре на следећим примерима?

Улаз у храм Абу Симбел
фараона Рамзеса II,
Асуан, Египат

Двориште храма Рамзес II,
Луксор, Египат

Фараон Кефрен,
Египат

САЗНАЈ ВИШЕ

Истражи на интернету египатске музеје и споменике.

папирус – првобитна врста папира направљеног од биљке папирус.

- Шта мислиш од које речи потиче реч *папирус*? Разговарај о томе са наставником српског језика и књижевности.

Биљка папирус и свитак од папируса

Египатско сликарство обухвата зидно сликарство као и слике на ролнама папируса.

Детаљ књиге мртвих, 1050. године п. н. е.

- На коју врсту цртежа те подсећају следећи примери египатске уметности?
- Коју врсту писма можеш да препознаш на овим примерима?

Подједнако важна цивилизација у историји је стара или **античка Грчка цивилизација**, која је обухватала подручје источног Медитерана, а свој развој је започела око 800 година п. н. е. Ова цивилизација је заслужна за многа достигнућа из области науке и уметности.

Огромно културно-уметничко наслеђе античке Грчке огледа се у велелепним храмовима, скулптурама, рељефима као и много-бројним књижевним делима. Сматра се да је цивилизација античке Грчке имала највећи допринос за каснији развој западног света.

- Да ли приказ на следећем примеру рељефа оставља утисак статичности или динамичности? Објасни.

Ашина јубеђује Алкиона, детаљ рељефа

Део олтара из Пергама, 200–150. год. п. н. е.

Грчки вајари су остварили знатан напредак у начину приказивања људске фигуре, а једни од најистакнутијих вајара су били: Фидија, Поликлет, Лисип и Праксител. У петом разреду ћеш учити из историје о историјском наслеђу Античке Грчке. Грчки уметници су углавном приказивали богове или јунаке. Уколико те занимају занимљиве приче о њима, прочитај дела *Ујдурме и зврчке из античке Грчке* Љубивоја Ршумовића и *Приче из старине* Густава Шваба у којима ћеш сазнати како су их ови писци представили.

Значајно уметничко наслеђе представљају и предмети као што су ћупови и вазе које су обликоване и украсаване на јединствен уметнички начин.

- Да ли су вазе правилног или неправилног облика? Објасни на основу чега то закључујеш.
- Која ваза ти изгледа најзанимљивије и због чега?

Осмисли облик неке вазе по узору на старе грчке вазе.

- На папиру из блока оловком нацртај контурну линију облика вазе које си осмислио. Унутар вазе направи скицу и нацртај неке друге облике које ће представљати украс на вази. То могу да буду ратници, животиње, бильке, геометријски облици итд.
- Од глинамола направи тродимензионални облик вазе. Када се глинамол осуши обоји целу вазу бојом коју ћеш добити мешањем жуте, браон и беле боје.
- Када се та боја осуши, црном темпером исцртај облике које си осмислио и нацртао на скици. Облике можеш да понављаш у круг око вазе, можеш да обојиш неке делове у црно, док неке можеш да оставиш и светлим како би постигао контраст.

Материјал за рад: блок број 5, глинамол, темпере, оловка са ознаком HB.

Прибор за рад: посуда за воду, подлога за сто, четке различитих ширине, палета, крпа, сунђер.

Обртити пижњи:

- Када правиш боју за вазу прво на палети помешај жуту и белу боју, па пажљиво додај браон боју у веома малим количинама.

ЗАДАТАК

Грчке вазе

159

Гамзиград
Виминацијум
Медијана
Сирмијум

РИМСКО НАСЛЕЂЕ И ЗНАЈАЈНИ СПОМЕНИЦИ НА ТЛУ СРБИЈЕ

Након римског освајања Грчке, долази до уског повезивања грчке и римске културе која ће остати позната као грчко-римска. На подручју Србије откривено је више значајних археолошких налазишта са препознатљивим и многобројним остацима ове културе о којима ћеш учити из историје у петом разреду. Од богатог културно-уметничког наслеђа Римског царства могу да се издвоје Гамзиград, Виминацијум, Сирмијум и Медијана, као једна од најважнијих центара римске културе на подручју Србије.

Једно од најзначајнијих археолошких налазишта у Србији је **Гамзиград** који се налази недалеко од града Зајечара. На овом месту налазе се остаци римске палате коју је крајем 3. века подигао римски цар **Гај Валерије Максимилијан Галерије** и назвао је **Феликс Ромулијана**. Гамзиград је осим палате обухватао храмове и друге грађевине.

На овом локалитету пронађени су многи употребни предмети, као што су посуђе, оруђе и накит који се чувају у Народном музеју у Зајечару. Ту се налази и камена глава као део скулптуре цара Галерија. Очувани остаци показују да је палата била раскошна и имала бројне украсе на зидовима, скулптуре и фреске. Највреднији остаци су подни мозаици који се сматрају најбољим уметничким делима тог периода у Европи.

- У чему се огледа ритам на следећим примерима мозаика и које врсте ритма препознајеш?

Подни мозаици

Мозаик Диониса

На линку Народног музеја у Зајечару можеш пронаћи нешто више о Феликс Ромулијани, као и друге садржаје музеја.

Недалеко од града Пожаревца на подручју села Стари Костолац и Дрмно налази се археолошко налазиште првобитно војног логора, а касније римског града **Виминацијума**, које потиче још од 200. године п. н. е. Ископавањима је откриено више хиљада гробова, остатака објекта који су чинили насеље, као што су тргови, позоришта, купатила, водовод, градски зидови и куле. Од уметничких дела значајне су фреске на гробницама, подни мозаици, накит и керамички предмети. Неколико хиљада употребних предмета налази се у Народном музеју у Пожаревцу.

Предмети из Виминацијума

Фреске на зидовима римске гробнице из 4. века

Сазнај нешто више о Виминацијуму на овом линку:

На линку музеја у Пожаревцу прочитај о Античкој збирци споменика који потичу из Виминацијума:

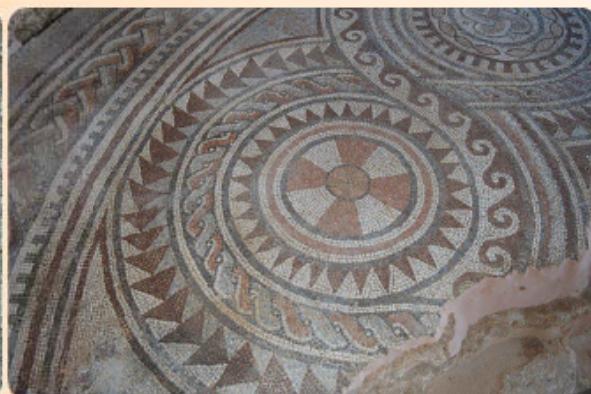
Јединствено археолошко налазиште **Медијана** налази се близу града Ниша и представља римско насеље које је настало за време владавине цара Константина Великог, почетком 3. века. Медијана је била раскошна царска вила са терасом, великим просторијама, а обухватала је и војне бараке, купатила, цркву и још неке грађевине. Уметничко наслеђе у Медијани огледа се по значајним подним мозаицима, украшеним мермерним зидовима, фрескама, као и многобројним употребним предметима.

Сазнај додатне информације о Медијани на линку Народног музеја у Нишу.

- Коју врсту орнамента можеш да препознаш на следећим примерима мозаика?
- Који од ових примера те подсећа на оптичку илузију?

археологија – наука која проучава материјалне остатке који потичу из одређеног времена и простора

рельеф – вајарско дело на равној подлози где су фигуре приказане испупчене, односно издигнуте у односу на површину подлоге

Римски град **Сирмијум** је веома значајно наслеђе Римског царства које је откивено испод улица данашњег центра града Сремске Митровице. У Сирмијуму су рођени и повремено су боравили многи римски цареви, а крајем 3. века и почетком 4. века, у време владавине цара Галерија, Сирмијум је постао једна од престоница Римског царства. Археолошким истраживањима откризвани су остаци луксузних вила, купатила и многих других значајних грађевина. У Царској палати пронађени су делови фресака, подног мозаика и исклесаних орнамената од битног уметничког значаја.

- Које геометријске слике препознајеш на следећим примерима мозаика?

Подни мозаик из царске палате, 3. век

Осмисли изглед орглице која би могла да подсећа на накит из римског наслеђа.

- На папиру нацртај облике привезака за орглицу. На облицима привезака нацртај и разне шаре које би могле да представљају орнамент твоје орглице.
- Од глинамола направи све делове орглице и пробуши их чачкалицом. Када се облици осуше, акрилним бојама осликај шаре које си осмислио на скици.
- Када се боја осуши нанижи делове на канапчић или дебљи конац.

Материјал за рад: блок број 5, глинамол, акрилне боје, HB оловка.

Прибор за рад: чачкалица, посуда за воду, подлога за сто, четке различитих ширине, палета, крпа, сунђер.

ЗНАЈАЈ ЕТНО НАСЛЕЂА СРБИЈЕ

етно наслеђе
народна ношња
 занат
опанчар
грнчарство
фрула

- музеј
- етно парк
- етно село
- српска слава
- славски колач

Значајан део културно-уметничког наслеђа Србије чини **народно (етно) наслеђе** које се огледа у традиционалној народној ношњи, употребним предметима, музичким инструментима, занатима, хранама, народним обичајима итд.

Једно од главних обележја традиције српског народа је **народна ношња**. Највише примера народне ношње је сачувано из периода 19. и 20. века. На подручју Србије разликовао се изглед народне ношње у зависности од географских регија у којима се носила, па је на тај начин ношња представљала и један вид обележја припадности некој заједници.

етно – као први део склопене речи значи да се нешто односи на народ

Народна ношња из различитих крајева Србије

Западна Србија

Северна Србија

Јужна Србија

Централна Србија

Источна Србија

ЗАДАТАК

Осмисли изглед своје ношње по угледу на изглед српске народне ношње. На папиру нацртај детаљан цртеж и прикажи све делове ношње онако како си замислио. Своју ношњу украси разним орнаментима и обој дрвеним бојицама.

Материјал за рад: блок број 5, дрвене бојице, HB оловка.

Моја ношња

Традиционални занати, као што су ткање, везење и плетење, били су главни за израду неких делова народне ношње од тканине. **Занат** је делатност за коју је потребна мајсторска вештина за израду, одржавање или поправку неког производа.

- Подсети се примене ритма у свакодневном животу и описи где и коју врсту ритма уочаваш на следећим примерима.
- Како се зове врста украса коју можеш да уочиш и које врсте облика су коришћене приликом украшавања?
- Шта мислиш, који од ових употребних предмета на следећим примерима су израђени ткањем, који плетењем, а на ком предмету се налази вез?

Детаљ са чарапа

Детаљ са појаса

Детаљ са јелека (прслука)

Важан део народне ношње чини обућа. За израду обуће био је зајужан **опанчар** који је народну обућу – опанке израђивао од коже. На опанцима долази до изражaja занатска вештина плетења.

- Који од примера опанака ти се највише допада и због чега?
- На којим деловима ове обуће може да се уочи ритам?

Грнчарство је један од важних традиционалних заната који се бави обликовањем употребних предмета од глине. Када се испеку на високој температури, ови употребни предмети постају чврсти и отпорни керамички производи. Они се врло често украсавају посебном бојом која додатним пећењем формира отпорну глазуру.

- Које врсте линија можеш да препознаш на следећим примерима керамичког посуђа?
- На ком примеру ти се највише допада орнамент?

Посебан део етно наслеђа Србије чини израда музичког инструмента – **фруле**. Овај музички инструмент је најраспрострањенији традиционални инструмент на подручју Србије. Изглед фруле је једноставан, али проналажење одговарајућег комада дрвета, обликовање и фина обрада како би се добили чисти тонови, подразумева право мајсторство. Многи мајстори украсавају спољашњи изглед фруле резбарењем дрвета.

Велики број предмета из српске традиције је сачувано и изложено у **Етнографском музеју** у Београду. Као један од најстаријих музеја у Србији, поседује значајне збирке културно-уметничких предмета и као такав представља јединственог чувара етно наслеђа Србије.

Етнографски музеј у Београду

Један део збирке народне ношње у Етнографском музеју у Београду

етнографски – потиче од грчке речи *εἶναι* (што значи *народ*) и означава оно што је у вези са животом и обичајима народа

- На који тродимензионални облик те подсећа изглед ових фрула?

Погледај на линку Етнографског музеја у Београду које су актуелне изложбе и које збирке овај музеј садржи.

САЗНАЈ ВИШЕ

Осим Етнографског музеја, од значаја за очување културне баштине Србије су етно паркови и етно села.

Етнографски или **етно парк** чини скуп грађевина сеоског домаћинства које је сачувало свој првобитни изглед и уређено је као музеј на отвореном простору. Први такав музеј основан код нас је Етно парк *Терзића авлија* у селу Злакуса.

Етно село је етнографски музеј на отвореном који чини више сеоских домаћинстава која сведоче о култури становаша одређеног краја. Најпознатије етно село код нас је *Сшаро село* у Сирогојну на планини Златибор.

На овим местима налазе се очуване куће (етно куће) углавном из периода 19. и 20. века. Неке куће су обновљене, а њихов простор је испуњен малим збиркама оруђа, оружја, употребних предмета и народне ношње из разних периода. Етно села и етно паркови су прави мали музеји, али врло битни чувари традиције. Осим изложбеног простора, дух традиције на овим местима може се осетити кроз разне садржаје које нуде. Традиционална храна, пиће, сеоска атмосфера ових етно места привлачи све више туриста из разних крајева света, па она имају веома битну улогу у промоцији етно наслеђа Србије.

Етно парк *Терзића авлија*, Злакуса

Унутрашњост куће у *Терзића авлији*

Етно село *Сшаро село*, Сирогојно на Златибору

Унутрашњост куће у *Сшаром селу*

На овом линку Народног музеја у Пожаревцу можеш да прошеташ кроз стару брвнару помоћу виртуелне туре.

Значај културне баштине је у томе што одређује препознатљивост неког насеља или региона пружајући изузетне могућности за туризам, што доприноси и економском развитку државе.

У оквиру представљања етно наслеђа Србије организују се и манифестације које поред традиционалне музике, хране и пића приказују посетиоцима и старе занате у оквиру свог продајно-изложбеног простора.

Преља на етно фестивалу у Рибарској бањи

Изложени ручни радови на етно фестивалу у Зрењанину

Етно фестивал у Кладову

Значајан део културне баштине су и народни обичаји. Један од тих обичаја је **слава** или **крсна слава**, који је познат као јединствен српски народно-црквени обичај у свету. У оквиру славе посебно се издваја израда и украсавање **славских колача**. Више о животу и обичајима пронаћи ћеш у књизи Вука Стефановића Караџића *Живој и обичаји народа српскога*. Одломак *Моба и Џрело* из овог дела обрађиваћете на часовима српског језика и књижевности у петом разреду.

- Којих природних облика су неки од украса на славском колачу?

ЗАДАТAK

Потрага за
културно-
уметничким
наслеђем

- Истражите крај у коме живите и сазнајте место где се налази неко археолошко налазиште, римски споменик, етно село или етно кућа или неки други историјски споменик који представља значајан део културно-уметничког наслеђа.

- Приликом истраживања ових локалитета потражите помоћ наставника историје, родитеља, општине, или туристичког информативног центра. У циљу представљања културне баштине извођењем ових задатака, омогућите посетиоцима да се више информишу о значају неког локалитета и заштитите га од заборава.

159

Табла
изненадења

- На хамер папиру напишите све податке како би туристе јасно усмерили ка одређеном месту. Осмислите посебан изглед слова и напишите тачан назив археолошког налазишта, римског споменика, етно села или етно куће или неког другог историјског споменика.

- Нацртајте скицу, цртеж у боји, студију или насликајте овај локалитет тако да прикажете његове најзначајније и најзанимљивије делове.

- Осмислите неку поруку или занимљивост која би привукла пажњу посетиоцима. Ово обавештење можете фотографисати и уз помоћ школе одштампати на посебној врсти папира отпорном на кишу и временске непогоде. Уз помоћ наставника технике и технологије можете израдити дрвену таблу на коју ћете причврстити одштампано обавештење које сте направили. Поставите таблу обавештења на уласку у ваше место или близу локалитета на који се обавештење односи.

Материјал за рад: хамер папир, фломастери, оловке HB и B, дрвене боице, акрилне боје.

Прибор за рад: четке различитих ширина, палета, подлога за сто, посуда за воду, крпа, сунђер.

159

Сувенири

- На папиру из блока број 5 нацртајте скицу неког археолошког налазишта, римског споменика, историјског споменика, етно куће или неког археолошког или етног предмета.

- Посматрајући скицу обликујте глинамол тако да представите оно што сте нацртали. Величина вајарског рада не треба да буде превелика.

- Овако обликоване тродимензионалне предмете оставите да се осуше, па их можете обојити акрилним бојама.

- Ове сувенире можете представити на организованим продајним изложбама у школи, а прикупљени новац можете уложити у заштиту и промоцију културног наслеђа из вашег окружења.

Материјал за рад: оловка HB, блок број 5, глинамол, акрилне боје.

Прибор за рад: четке различитих ширина, палета, подлога за сто, посуда за воду, сунђер, крпа, чачкалица, пластични ножић.

Обрати пажњу:

- Уколико желите да ваш сувенир има сврху магнета, полеђина вашег рада треба да буде равна, што можете постићи притискањем глинамола на подлогу за сто.
- Уколико желите да направите привезак потребно је да на вашем вајарском раду избушите рупу помоћу чачкалице.

У Пећинцима, недалеко од Београда, налази се **Српски музеј хлеба**. Основао га је 1995. године сликар Слободан Јеремић, који је дуги низ година истраживао и сакупљао разне етнографске предмете, оруђе и машине, усput записујући и старе обичаје. У музеју се налази преко 2 000 предмета. Археолошку збирку чине праисторијска и античка збирка предмета, а посебан део је посвећен обради земље, узгајању пшенице и традицији прављења хлеба. У музеју се налазе машине за обраду земље, збирка жрвњева за млевење пшенице, фуруна за печење хлеба, као и огњиште.

Посебно је интересантно да се у Музеју налази вредна збирка обредних хлебова. Чини је 96 различитих хлебова које су Срби месили за годишње празнике и породичне обичаје.

Више о Српском музеју хлеба можеш да сазнаш на овом линку:

археологија – наука која проучава материјалне остатке који потичу из одређеног времена и простора

грнчарство – традиционални занат који се бави израдом, обликовањем употребних предмета од глине

етно – као први део сложене речи значи да се нешто односи на народ

етно кућа – стара очувана кућа која није за становање већ служи као изложбен простор који је испуњен малим збиркама оруђа, оружја, употребних предмета и народне ношње из разних периода

етно наслеђе – народно културно уметничко наслеђе које обухвата традиционалну народну ношњу, употребне предмете, музичке инструменте, занате, храну, народне обичаје, грађевине итд.

етно парк – чини скуп грађевина сеоског домаћинства које је сачувало свој првобитни изглед и уређено је као музеј на отвореном простору

етно село – етнографски музеј на отвореном који чини више сеоских домаћинстава која сведоче о култури становља одређеног краја

етнографски – потиче од грчке речи *εθνος* (што значи народ) и означава оно што је у вези са животом и обичајима народа

занат – врста делатности за коју је потребна мајсторска вештина за израду, одржавање или поправку неког производа

културна баштина – културно-уметничко наслеђе које обухвата споменике, грађевине, уметничка дела, старе занате итд. који су наслеђени од предходних генерација и имају посебну уметничку, емотивну, националну и симболичку вредност за све садашње и будуће генерације

локалитет – место које је настањивала нека људска заједница у одређеном временском периоду, где се могу пронаћи преостали материјални остаци људских делатности

музеј – установа у којој се чувају, проучавају и излажу културно-уметнички, природњачки, технички и други предмети

народна ношња – традиционална народна одећа која је представљала један вид обележја припадности некој заједници, а њен се изглед разликовао у зависности од географских регија у којима се носила

опанчар – традиционални занат који се бави израдом народне обуће, опанака од коже

папирус – првобитна врста папира направљеног од биљке папирус

рељеф – вајарско дело на равној подлози где су фигуре приказане испупчене, односно издигнуте у односу на површину подлоге

славски колач – посебна врста хлеба која се прави за славу, а садржи и посебну врсту и начин украсавања

српска слава – народни обичај који је значајан део културне баштине, а познат је као јединствен у свету

фрула – једноставан народни музички дувачки инструмент који се израђује од једног комада дрвета

1. Културну баштину чине _____

2. Посматрај фотографије, препознај фигуре и повежи их са називом у пољу.

а

б

в

г

уметност
Лепенског Вира

египатска
уметност

винчанска
уметност

сумерска
уметност

3. Заокружи слово испред тачног одговора.

Првобитна врста папира, направљена од истоимене биљке која се користила у старом Египту, назива се:

- а) хартија,   б) папирус,   в) пергамент.

4. Препознај о ком римском локалитету на тлу наше земље је реч у тексту, па његов назив напиши на линији.

Ово археолошко налазиште налази се близу града Ниша и представља римско насеље које је настало за време владавине цара Константина Великог почетком 3. века. То је била раскошна царска вила са терасом, великим просторијама, а обухватала је и војне бараке, купатила, цркву и још неке грађевине. Уметничко наслеђе се огледа по значајним подним мозаицима, украшеним мермерним зидовима, фрескама као и многобројним употребним предметима.

Реч је о _____

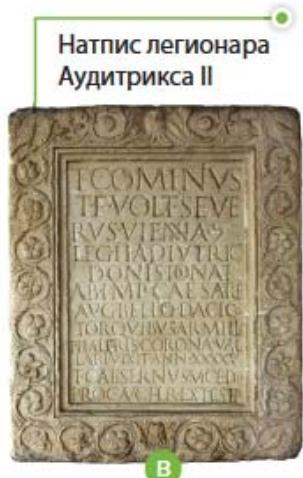
5. Повежи слику са описом локалитета где је та ископина пронађена.

a

б

в

Сирмиум

Гамзиград

Виминацијум

6. Међу следећим примерима препознај и заокружжи оне предмете који чине етно наслеђе наше земље.

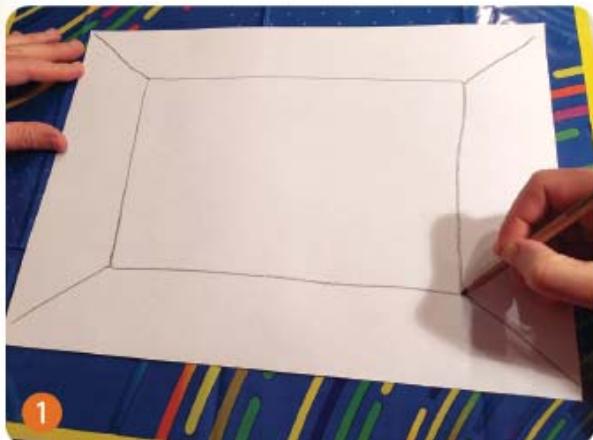

У овој области
уџбеника пронаћи ћеш пуно
занимљивих фотографија,
слика, уметничких радова и
линкова, који ће те подстакти
на идеје и олакшати израду
ликовних задатака.

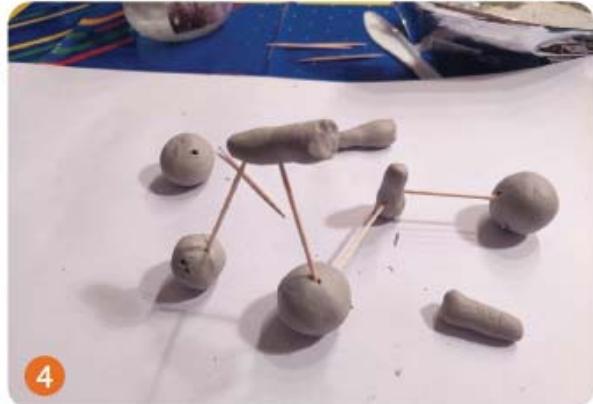
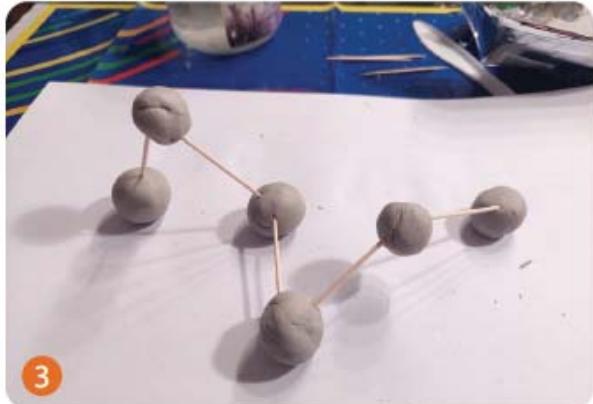
ЛИКОВНИ ПОДСТИЦАЈИ

Ликовни задатак: *Мој простор*

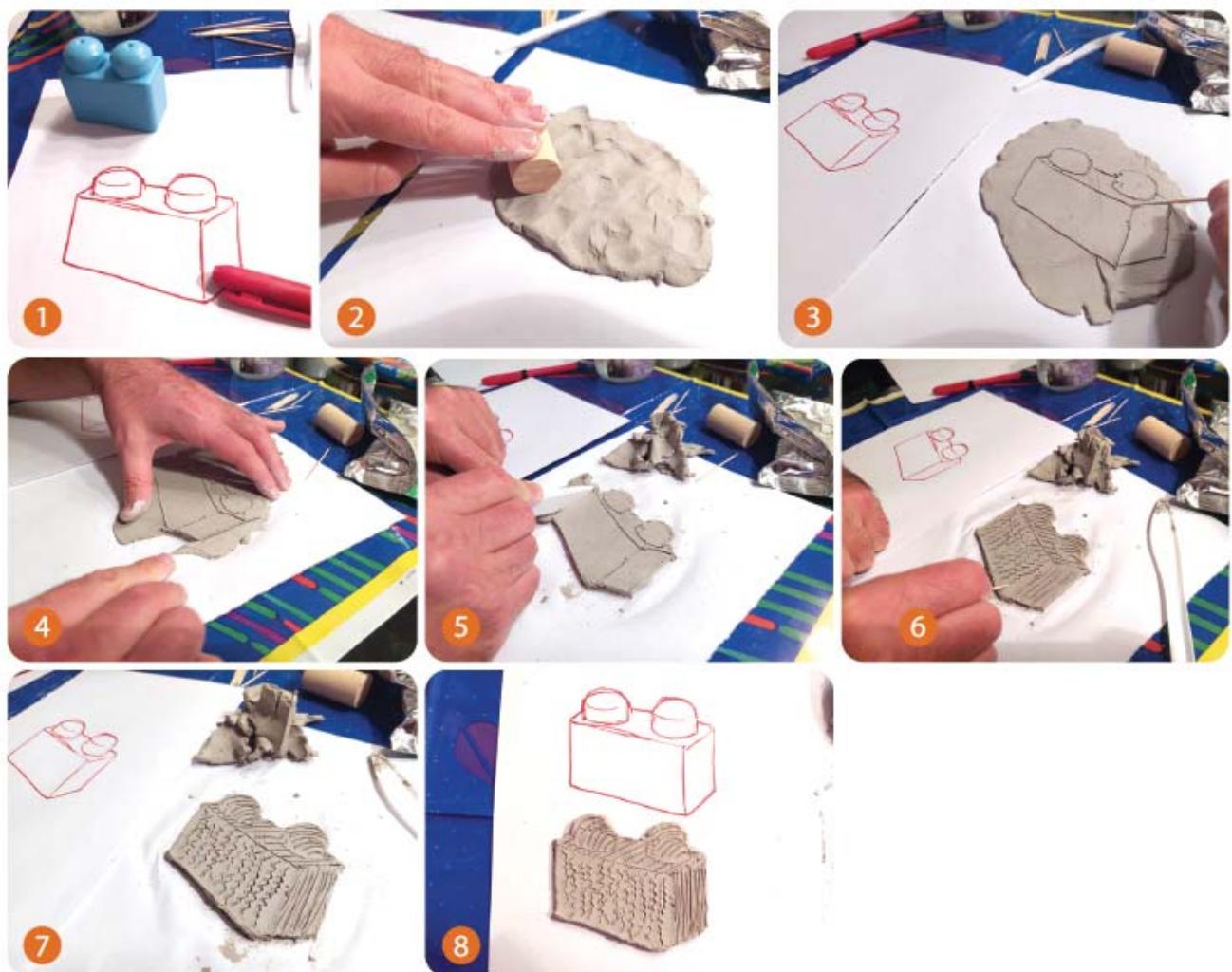
Ликовни задатак: *Моја ритмичка скулптура*

Ликовни задатак: Ритам у динамичној и статичкој композицији

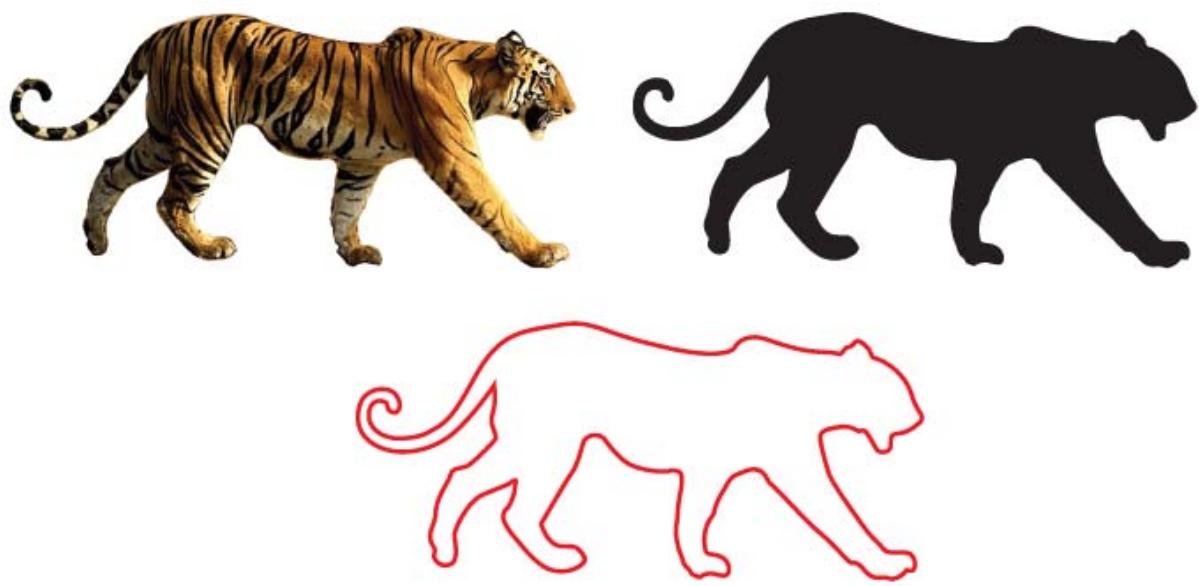
Ликовни задатак: *Моја контура*

Ликовни задатак: **Израђајна својства линија**

Ликовни задатак: **Животиња у једном потезу**

Ликовни задатак: *Облик и боји*

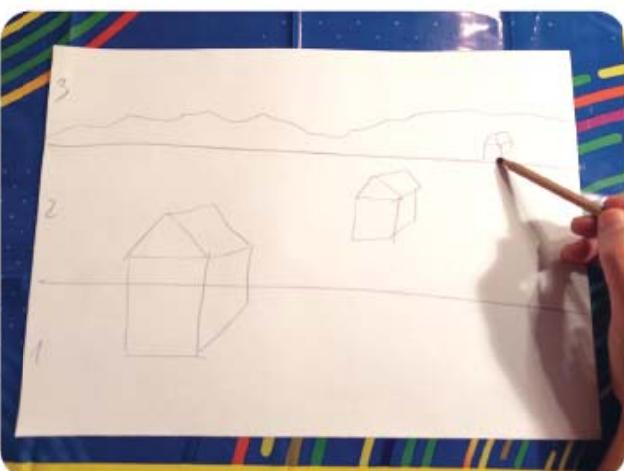
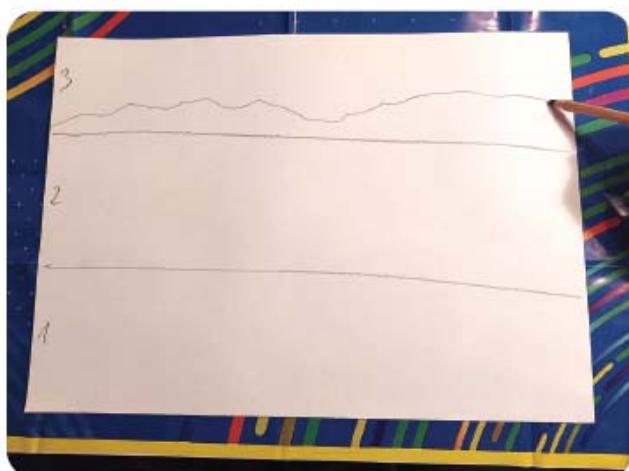
Ликовни задатак: *Студија*

Ликовни задатак: Тродимензионални облик

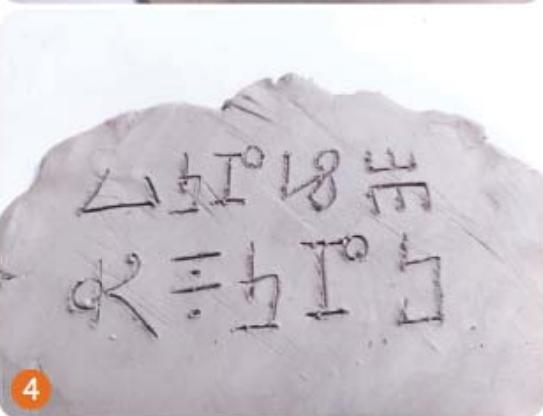
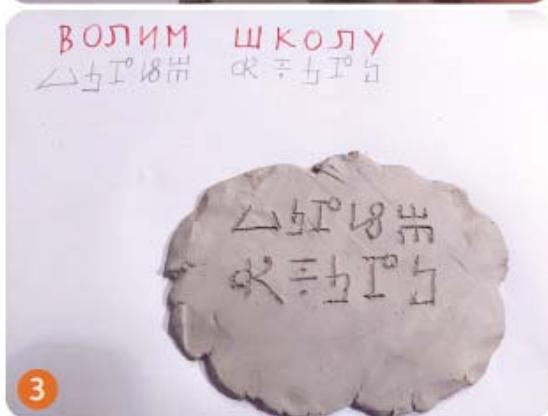
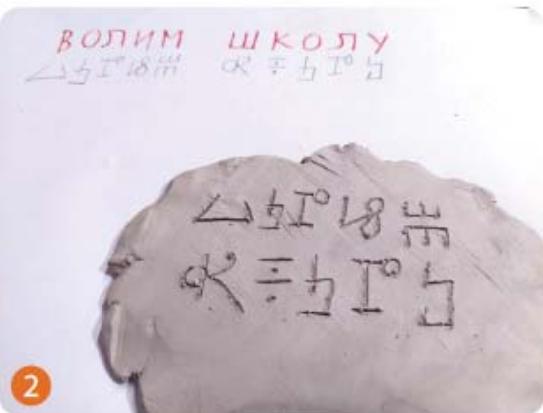
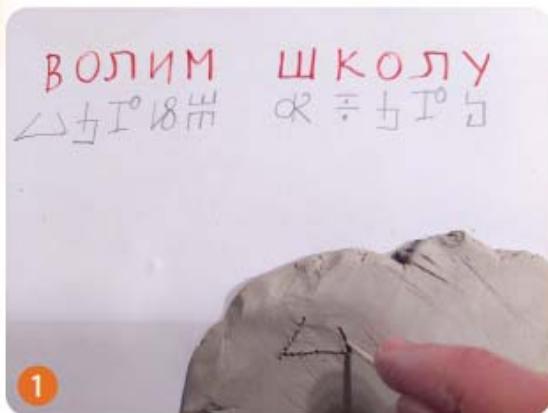
Ликовни задатак: Облици и простори

Ликовни задатак: *Скулптира од амбалаже*

Ликовни задатак: *Мој симбол*

Ликовни задатак: *Маска*

Ликовни задатак: *Трике вазе*

Ликовни задатак: **Римски накит**

Ликовни задатак: **Табла изненађења**

Ликовни задатак: *Сувенири*

A

- акционо сликање** – начин сликања, спонтаним, брзим и неконтролисаним покретима четкицом, или просипањем и прскањем боје дрипинг техником
- апстракција** – један од начина поједностављивања облика одузимањем неких његових карактеристичних делова, тако да се добијају облици који нису доволно препознатљиви, али могу да асоцирају на неки постојећи облик
- археологија** – наука која проучава материјалне остатке који потичу из одређеног времена у простору
- археолошко налазиште** – види локалитет
- архитекта** – занимање које се бави осмишљавањем, планирањем и пројектовањем грађевина
- асиметричан облик** – облик чији се делови не поклапају у односу на осу симетрије

B

- вајар (скулптор)** – уметник који ствара уметничко дело, скулптуру, обликовањем различних материјала
- вештачки облици** – облици које је створио човек
- визуелно споразумевање** – начин комуникације где се информације или поруке преносе путем знакова, слика, текста итд.
- врсте линија** – права, крива, таласаста, изломљена, испрекидана и оне могу бити уске, широке, отворене или затворене
- врсте ритма** – правилан, неправилан, слободан или спонтан

Г

- графика** – грана ликовне уметности у којој се слике или цртежи добијају различитим поступцима штампања
- графит** – врста уметничког цртежа у облику текста или слике који представља поруку на зиду
- грнчарство** – традиционални занат који се бави израдом, обликовањем употребних предмета од глине

Д

- дводимензионални облици** – облици који имају дужину и ширину

дечји цртеж – врста цртежа у коме деца помоћу линија изражавају осећања или представљају облике и појаве на начин који одговара њиховом узрасту

дигитална табла – дигитална подлога за цртање у облику табли разних величина која се повезује са рачунаром, а по њој се црта посебном оловком док се дигиталне информације преносе на рачунар

динамичност – утисак кретања и живости који се постиже неправилним и слободним ритмом

додирање, преклапање, преплитање – начини груписања облика у простору

Е

екстеријер – отворен, спољашњи простор

ентеријер – затворен, унутрашњи простор

етно – као први део сложене речи значи да се нешто односи на народ

етнографски – потиче од грчке речи *εἶναι* (што значи *народ*) и означава оно што је у вези са животом и обичајима народа

етно кућа – стара очувана кућа која није за становање већ служи као изложбен простор који је испуњен малим збиркама оруђа, оружја, употребних предмета и народне ношње из различних периода

етно наслеђе – народно културно уметничко наслеђе које обухвата традиционалну народну ношњу, употребне предмете, музичке инструменте, занате, храну, народне обичаје, грађевине итд.

етно парк – чини скуп грађевина сеоског домаћинства које је сачувало свој пробитни изглед и уређено је као музеј на отвореном простору

етно село – етнографски музеј на отвореном који чини више сеоских домаћинстава која сведоче о култури становања одређеног краја

З

занат – врста делатности за коју је потребна мајсторска вештина за израду, одржавање или поправку неког производа

знак – најједноставнији начин за преношење порука визуелним путем

знаковни језик – посебан облик невербалне комуникације који је основно средство изражавања особа без чула слуха; изводи се покретима прстију и руку, са могућношћу коришћења мимике

И

изражајна својства линија – различите особине линија које зависе од материјала који користимо приликом цртања, угла под којим држимо прибор и притиска који примењујемо у односу на папир

илустрација – врста уметничког цртежа којим уметник изражава свој доживљај неког догађаја или радње у књижевном делу

индустријски дизајнер – занимање које се бави осмишљавањем изгледа и облика употребних предмета

Ј

једноставни облици – облици који се састоје из једног дела и подсећају на геометријска тела

К

карикатура – врста уметничког цртежа у коме уметник приказује људе претерујући и претварајући њихов стварни изглед у слику која делује деформисано и смешно

кинетичке скулптуре – скулптуре које су направљене тако да се могу кретати у простору помоћу ветра и на друге начине

клесање – вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем делова камена употребом чекића и длета (оштрог челичног клина)

композиција – распоред ликовних елемената на ликовном делу

контурне линије – линије које ивиче облик и издвајају га од осталог простора

културна баштина – културно-уметничко наслеђе које обухвата споменике, грађевине, уметничка дела, старе занате итд. који су наслеђени од предходних генерација и имају посебну уметничку, емотивну, националну и симболичку вредност за све садашње и будуће генерације

Л

лавирани туш – техника цртања разређеним тушем у води

ликовни елементи – саставни део уметничког дела. То могу бити: линија, облик, боја, светлина, текстура

линија хоризонта – замишљена линија коју уочавамо у природи где се првидно спајају небо и земља

локалитет – место које је настањивала нека људска заједница у одређеном временском периоду, где се могу пронаћи преостали материјални остаци људских делатности

луминообјекти – објекти за чије стварање уметници користе светлост као изражajno средство, па се зову лумино или светлосни објекти

М

мимика – један облик невербалне комуникације која се изводи изразом или покретима лица који могу да преносе различита осећања

мозаик техника – техника којом се слика изводи ређањем плочица, каменчића, стакла и других материјала различитих боја и величине. Комадићи ових материјала лепе се на папир преко претходно припремљеног цртежа. Завршен рад ограђује се дрвеним летвицама, па се унутар, између комадића, улива малтер или неки други везивни материјал. Овакви одливци могу се уградити у зид или излагати као посебно уметничко дело

музеј – установа у којој се чувају, проучавају и излажу културно-уметнички, природњачки, технички и други предмети

Н

надреални облици – приказивање необичних сложених облика из маште мењањем или додавањем различитих једноставних облика и њиховим повезивањем у целину

народна ношња – традиционална народна одећа која је представљала један вид обележја припадности некој заједници, а њен се изглед разликовао у зависности од географских регија у којима се носила

невербална комуникација – комуникација при којој се не користе речи већ се реченице, појмови и догађаји објашњавају покретима тела и изразима лица

неолит – млађе камено доба од 10 000. године п. н. е. до 5600. године п. н. е.

неправilan ритам – понављање ликовних елемената без одређеног реда

неправилни облици – обично асиметрични облици чији делови и странице нису једнаки, разликују се и не поклапају са његовим другим деловима и страницама

О

облик – ликовни елемент који поред контурне линије може да садржи боју, светлину или текстуру

опанчар – традиционални занат који се бави израдом народне обуће, опанака од коже

оптичка уметност – оп-арт, на енглеском *optical art*, уметнички правац који се заснива на стварању оптичких илузија

орнамент – врста украса или шаре који се употребљава приликом укравашавања предмета или грађевина различитих намена

оса симетрије – замишљена линија којом можемо поделити облик на два дела

П

палеолит – старије камено доба од пре 2,6 милиона година до 10 000. године п. н. е.

пантомима – један облик невербалне комуникације која се изводи покретима тела и изразима лица, а може да се користи приликом извођења позоришне представе или приликом имитације

папирус – првобитна врста папира направљена од биљке папирус

пиктограм – графички симбол или сликовни знак који преноси поруку и упућује на неки догађај или радњу, на разумљив начин и без додатног објашњавања

правilan ритам – понављање ликовних елемената у реду или низу

правилни облици – обично симетрични облици чији су делови и странице једнаке или се поклапају са његовим другим деловима и страницама

уметнички занати – послови обликовања племенитих материјала, камена, метала, дрвета, текстила, стакла и других материјала, при чијој изради долазе до изражавају лични укус и вештина произвођача, а по његовој замисли или нацрту, односно по замисли или нацрту другог лица

принципи компоновања – правила на основу којих се ликовни елементи распоређују у оквиру композиције

природни облици – облици који су настали без утицаја човека

простор свог уметничког дела – простор у оквиру кога уметници стварају уметничко дело и обично га планирају и деле у три плана. У први план распоређују облике који су близу, у други план распоређују облике који су мало даље, а у трећи план распоређују облике који су најдаље од њих

Р

резбарење – вајарска техника обликовања где се облици израђују одбијањем и дубљењем делова дрвета употребом чекића и длета (штргог челичног клина), оштрих ножева и других алата

рељеф – вајарско дело на равној подлози где су фигуре приказане испупчене, односно издигнуте у односу на површину подлоге

рециклажа – процес у коме се стари и дотрајали употребни предмети који престану да се користе прерађују у нове употребне предмете или у уметничка дела, чиме се старим употребним предметима даје нови значај и функција

ритам – принцип компоновања који се заснива на понављању ликовних елемената

ритам природних појава – понављање природних појава као што су смена дана и ноћи, смена годишњих доба, плима и осека итд.

розета – врста орнамента чији је распоред ликовних елемената у облику круга

С

светлост – природна појава која може да потиче из природних и вештачких извора светlosti

символ – знак који представља осећање, појаву, предмет, биће или појам дисциплина графичког дизајна

симетричан облик – облик чији се делови поклапају у односу на осу симетрије и изгледају као одраз у огледалу

скица – врста уметничког цртежа који се може састојати од неколико линија, а садржи важне елементе уметничке идеје и представља план или припрему за уметничко дело

скулптура – вајарско дело изведено обликовањем природних и вештачких материјала, и употребом различитих алата и техника

славски колач – посебна врста хлеба која се прави за славу, а садржи и посебну врсту и начин украсавања

слободан или спонтан ритам – понављање ликовних елемената или мрља без одређеног реда, слободним изражавањем осећања

сложени облици – облици који се сastoјe из више делова

српска слава – народни обичај који је значајан део културне баштине, а познат је као јединствен у свету

статичност – утисак непокретности, мiroвања

стилизација – приказ облика на поједностављен начин где се сви делови и детаљи максимално упрошћавају

стрип – прича представљена низом уметничких цртежа употребљених са текстом

структура – састав или унутрашња грађа неког облика

студија – врста уметничког цртежа који се састоји од детаљних приказа облика, његових делова, положаја у простору, утицај светlostи на њих које уметник проучава пре извођења неког захтевног ликовног дела

Т

табла стрипа – кадрови стрипа који чине једну страницу стрипа

текстура – ликовни елемент, квалитет површине неког материјала

технички цртеж – врста прецизних цртежа који служе за пројектовање облика или простора са назначеним тачним димензијама и детаљним приказом свих делова за чије извођење се користе и помоћна средства као што су лењири, шестари и разни шаблони

типографија – дисциплина која се бави осмишљавањем изгледа слова и текста одабиром њихове величине, боје, врсте и облика за уређење изгледа неке стране књиге, часописа, уџбеника и сл.

тродимензионални облици – облици који имају дужину, ширину и висину

У

уметнички цртеж – цртеж који изводи уметник, а може бити: линеарни, цртеж у боји, скица и студија

Ф

фреско техника – сликарска техника израде слике наношењем боје директно на свеж малтер

фриз – врста орнамента у коме је распоред облика, линија и боја такав да чине једну непрекидну траку

фрула – једноставан народни музички дувачки инструмент који се израђује од једног комада дрвета

Ц

цртање светлом – поступак извођења цртежа у простору помоћу покрета руке и лампице, док се покрет бележи фото-апаратом који је подешен да дуже време фотографише један снимак

цртеж у боји – врста уметничког цртежа где се, поред линије представљене цртачким материјалима употребљава и боја која може да буде споредан али и значајан ликовни елемент који доприноси уметничком изражавању

ЛИКОВНИ ТЕСТ – РИТАМ

1. Ритам је принцип компоновња који се заснива на понављању ликових елемената.
2. а) ритам у структури; б) ритам у природи; в) ритам у простору; г) ритам у текстури.
3. Врста ритма: правilan
4. Правilan ритам – постиже се распоредом ликовних елемената у низу.
Неправilan ритам – понављање ликовних елемената без одређеног реда.
Слободан или спонтан ритам – изражавање осећања наношењем и понављањем линија, облика и мрља, без оређеног реда и размишљања.
5. а) Вејн Тибо, *Сво за ручавање*, 1964; б) Наталиа Динсел-Бондаренко, *Радосћ*, 2020.
6. б); в); ћ); ж).

ЛИКОВНИ ТЕСТ – ЛИНИЈА

1. Контурна линија – линија која ивичи облик и издавај га од осталог простора.
Линија хоризонта – замишљена линија коју уочавамо у природи где се природно спајају небо и земља.
- 2.
3. Туш, оловка, креда.
4. Оловкама са тврдим графитним улошком које носе ознаку Н можемо представити танке и светле линије, док оловке са меким графитним улошком које носе ознаку В користимо како би се изразили дебелим и тамним линијама.
5. цртање светлом.
6. Лавирани туш је техника цртања разређеним тушем у води.
7. а) студија; б) цртеж у боји; в) линеарни цртеж; г) дечји цртеж; д) технички цртеж.

ЛИКОВНИ КВИЗ – ОБЛИК

1. **парадајз** – природан, тродимензионалан, правilan; **смајли** – вештачки, дводимензионалан, правilan; **брод** – вештачки, тродимензионалан, неправilan; **табуре коцка** – вештачки, тродимензионалан, правilan; **цртеж, листови** – природни, дводимензионалан, правilan.

2. Једноставан – јабука; сложен – ваза.

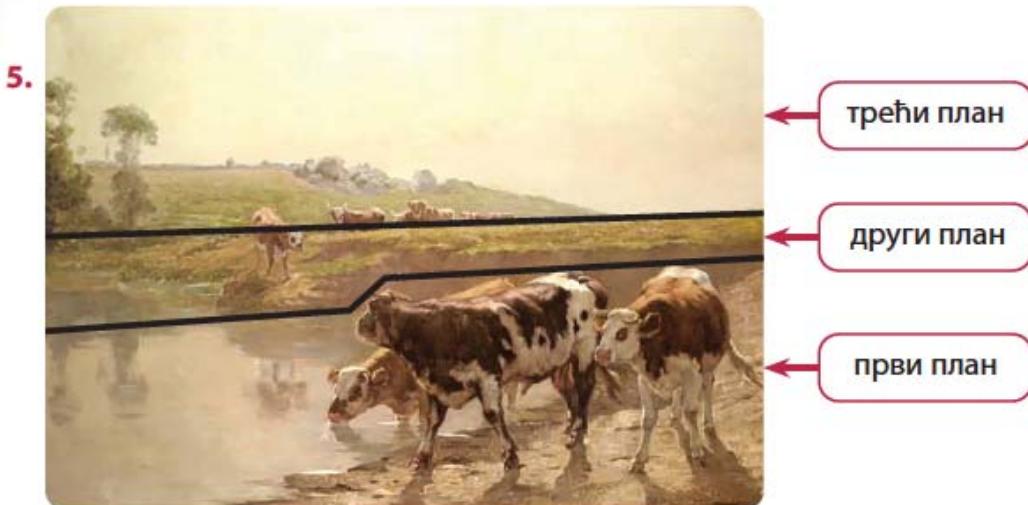
3. Стилизација – приказ облика на поједностављан начин где се сви делови и детаљи максимално упрошћавају.

Апстракција – један од начина поједностављивања облика одузимањем неких његових карактеристичних делова, тако да се добијају облици који нису доволно препознатљиви, али могу да асоцирају на неки постојећи облик.

Надреални облици – приказивање необичних сложених облика из маште мењањем или додавањем различитих једноставних облика и повезивањем у целину.

4.

Додирање	Преклапање	Преплитање

6. a); Луминообјекат је пример на првој слици, јер је за стварање овог уметничког дела употребљено светло и материјал који одбија светло.
7. Флаше, новине, најлонске кесе.
8. Орнамент је врста украса или шаре који се употребљава приликом украшавања предмета или грађевина различитих намена, а облици који се користе за израду орнамента могу бити геометријски, животињски, биљни или људске фигуре. Осим облика орнамент може да садржи и друге ликовне елементе као што су линија и боје.
9. a) врста – розета, техника – резбарење; б) врста – фриз, техника – мозаик.

ЛИКОВНИ ТЕСТ – ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

1. a) пиктограм; б) знак; в) симбол.
2. б) октобар, десети месец у години.
3. Невербална комуникација је комуникација при којој се не користе речи већ се реченице, појмови и догађаји објашњавају покретима тела и изразима лица.
4. Стоп, дозвола за реч.
5. а) илустрација; б) графит; в) стрип; г) карикатура.

ЛИКОВНИ ТЕСТ – НАСЛЕЂЕ

1. Културну баштину чине споменици, грађевине, уметничка дела, стари занати који су наслеђени од претходних генерација и имају посебну уметничку, емотивну, националну и симболичку вредност за све садашње и будуће генерације.
2. а) винчанска уметност; б) египатска уметност;
в) уметност Лепенског Вира; г) сумерска уметност.
3. б)
4. Археолошко налазиште Медијана.
5. а) Гамзиград; б) Виминацијум; в) Сирмијум.
- 6.

- Арнхјам, Рудолф: *Визуелно мишљење*, Београд: Универзитет уметности, 1985.
- Арнхјам, Рудолф: *Умешност и визуелно обажање*, Универзитет уметности и Студентски културни центар, Београд, 1998.
- Базен, Жерман: *Историја свећанске културе*, Вук Караџић, Београд, 1976.
- Богдановић, Коста и Бурић, Бојана: *Теорија форме*, Завод за уџбенике, Београд, 2004.
- Дуловић, Владимир: *Српске цркве и манастири*, Вулкан издаваштво, 2019.
- Janson, H.W.: *Историја умешности*, Просвета, Београд, 1996.
- Катанео, Марко и Трифони, Јасмина: *Свећанска баштина под заштитом УНЕСКА*, Православна реч, Нови Сад, 2007.
- Малдини, Слободан: *Историја српске умешности од XVIII до XXI века*, Књига комерц, Београд, 2018.
- Медаковић, Дејан: *Српски сликари XVIII - XX века*, Просвета, Београд, 1994.
- Тодић, Бранислав: *Српски сликари од XIV до XVIII века I-II*, Платонеум, Београд, 2013.
- Перак, Бранко: *Природне пројекције*, Ауторско издање, Београд, 1999.
- Пешић, Радивоје: *Винчанско јисмо*, Пешић и синови, Београд, 1999.
- Ристић, Сања Кесић и др.: *Србија – Свећанска баштина*, Републички завод за заштиту споменика, Београд, 2010.
- Срејовић, Драгослав: *Искуства прошлости*, Ars Libri, Београд, 2000.
- Срејовић, Драгослав и Бабовић, Љубинка: *Умешност Лейтенског Вира*, Народни музеј, Београд, 1983.
- Тасић, Милутин: *Велики српски сликари*, Bookland, Београд, 2018.
- Тасић, Ненад: *Винча*, Креативни центар, 2008.
- Флоренски, Павел: *Простор и време у уметничким делима*, Службени гласник, Београд, 2013.